

jaarverslag '23

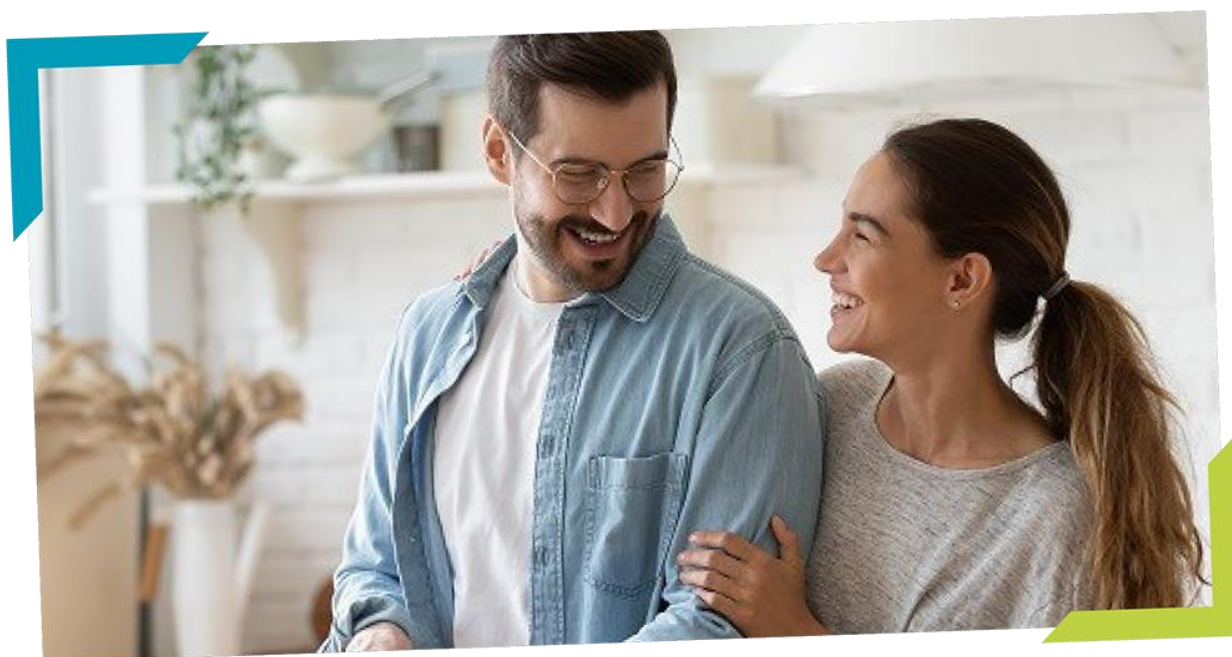
PENSIOENFONDS
NOTARIAAT

INHOUDSOPGAVE

Inhoud

KERNCIJFERS	5
VOORWOORD	6
1 MISSIE, VISIE, STRATEGIE EN DOELSTELLINGEN	7
1.1 Missie & visie	7
1.2 Strategie, doelstellingen en resultaten	7
2 ORGANISATIE	8
2.1 Bestuursmodel	8
2.2 Organogram bestuurlijke organisatie (per 31 december 2023)	9
2.3 Opdrachtgever (sociale partners)	10
2.4 Uitbesteding	10
3 IMPLEMENTATIE NIEUWE PENSIOENCONTRACT (INPC)	11
3.1 Wet toekomst pensioenen en Pensioenfonds Notariaat	11
4 FINANCIËLE POSITIE	13
4.1 Inleiding	13
4.3 Actuele dekkingsgraad	13
4.4 Herstelplan	14
5 BALANSMANAGEMENT	15
5.1 Inleiding	15
5.2 Verplichtingen uitgangspunt bij technische voorzieningen	15
5.3 Ontwikkeling technische voorzieningen	15
5.4 Resultaat naar actuariële component	16
5.5 Strategische beleggingsmix	21
5.6 Portefeuilleresultaten	22
5.7 Z-score	24
5.8 Activiteiten in 2023	24
5.9 Risicohouding	25
5.10 Renteafdekking	25
6 RISICOBEEHEERSING	26
6.1 Risicomanagementbeleid	27
6.2 Risicogovernance	27
6.3 Risicohouding	28
6.4 Risicoprocessen	29
6.5 Ontwikkelingen risicomanagement in 2023	31
6.6 Voornaamste risico's en onzekerheden	31
6.7 Sleutelfunctiehouders	32
6.9 Compliance	33
6.10 Klachten en geschillen	34
6.11 Meldingen Autoriteit Persoonsgegevens, incidenten, boetes en dwangsommen	34
7 KOSTEN	36
7.1 Inleiding	36
7.2 Kostenbewustzijn	36
7.3 Kostenontwikkeling 2023	36
7.4 Kostenvergelijking met andere pensioenfondsen	39
8 COMMUNICATIE	40
8.1 Doelen en strategie	40
8.2 Activiteiten in 2023	40
8.3 Monitoring en evaluatie	41
9 VOORUITBLIK	41

10	BEVINDINGEN RAAD VAN TOEZICHT EN OORDEEL VERANTWOORDINGSORGAAN	42
10.1	Bevindingen raad van toezicht 2023	42
10.2	Reactie bestuur op bevindingen raad van toezicht	44
10.3	Oordeel verantwoordingsorgaan	44
10.4	Reactie bestuur op oordeel verantwoordingsorgaan	47
11	JAARREKENING	48
12	OVERIGE GEGEVENS	85
12.1	Actuariële verklaring	85
12.2	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	86
13	STATISTIEKEN, PERSONALIA EN CODE PENSIOENFONDSEN	96
13.1	Statistieken	96
13.2	Personalialia	100
13.3	Nadere gegevens leden bestuursorganen	103
13.4	Code Pensioenfondsen	103
14	BEGRIPPENLIJST	110
15	SUSTAINABLE FINANCE DISCLOSURE REGULATION (SFDR)	115

kerncijfers

'23

Financiële gegevens per 31 december 2023

Bedragen x € 1 miljoen

↑↓ vergelijk met 2022

DEELNEMERS

Actieve deelnemers

11.607 ↓
571

Ex-deelnemers

9.806 ↓
777

Gepensioneerden

5.782 ↑
128

Pensioenvermogen

2.942 ↑
292

Eigen vermogen

251 ↑
6

Beleidsdekkingsgraad

115,1% ↓
1,1%

Dekkingsgraad

109,3% ↓
0,9%

Voorziening pensioenverplichtingen

2.691 ↑
286

Pensioenuitkeringen

86 ↑
6

Beleggingen¹

2.960 ↑
446

Rendement beleggingen (%)

11,5% ↑
39,2%

Premiebijdragen

87 ↑
3

Beleggingsopbrengsten

296 ↑
1.299

Nominale rente

2,3% ↓
0,5%

¹De beleggingen onder aftrek van de derivaten die in de jaarrekening zijn opgenomen bij verplichtingen inzake derivaten.

KERNCIJFERS LAATSTE DRIE JAREN

	2023	2022	2021
Financiële gegevens per 31 december			
Bedragen x € 1 miljoen			
Beleidsdekkingsgraad (%)	115,1	116,2	110,5
Actuele dekkingsgraad (%)	109,3	110,2	115,2
Pensioenvermogen	2.942	2.650	3.668
Eigen vermogen	251	245	483
Beleggingen ¹	2.960	2.514	3.669
Rendement beleggingen (%)	11,5	-27,7	1,9
Voorziening pensioenverplichtingen	2.691	2.405	3.185
Nominale rente	2,3	2,8	0,6
Premiebijdragen	87	84	76
Beleggingsopbrengsten	296	-1.003	68
Pensioenuitkeringen	86	80	79
Aantallen per 31 december			
Actieve deelnemers	11.607	12.178	12.060
Ex-deelnemers	9.806	10.583	10.298
Gepensioneerden	5.782	5.654	5.536

^[1] De beleggingen onder aftrek van de derivaten die in de jaarrekening zijn opgenomen bij verplichtingen inzake derivaten.

VOORWOORD

Het doel van dit jaarverslag, met hierin de jaarrekening en bijbehorend bestuursverslag, is om verantwoording af te leggen over het beleid dat wij als bestuur van Pensioenfonds Notariaat hebben gevoerd.

Wij kijken positief terug op het afgelopen jaar. Doordat we afgelopen jaar een positief resultaat hebben gehaald en we gebruik hebben kunnen maken van een versoepeling van de regels in aanloop naar de overgang naar de nieuwe regels voor pensioen, konden wij de pensioenen per 1 januari 2024 verhogen met 5,33%. In paragraaf 5.3 wordt de verhoging nader toegelicht.

Net als het jaar 2022 stond het jaar 2023 vooral in het teken van de overgang naar de nieuwe regels voor pensioen. De Wet toekomst pensioenen betekent één van de grootste stelselwijzigingen ooit. De voorbereidingen voor de overgang zijn reeds een aantal jaar geleden gestart en gaan gestaag door. Sociale partners en het fonds trekken in dit project gezamenlijk op, ieder vanuit hun eigen verantwoordelijkheid. De contouren van de nieuwe regeling zijn bijna gereed. De overgang vergt grote zorgvuldigheid en dient op een beheerste wijze plaats te vinden met de evenwichtige belangenafweging als belangrijk uitgangspunt. Hierbij spelen alle gremia, te weten bestuur, raad van toezicht en verantwoordingsorgaan, maar ook andere stakeholders zoals de sociale partners en de VPN, hun eigen rol. Wij danken iedereen die hieraan een bijdrage heeft geleverd voor hun constructieve inspanningen.

Iets waar we ook trots op zijn, is de lancering van de nieuwe website. Met deze stap is de website gemoderniseerd en klaar voor de toekomst.

Wij wensen u veel plezier bij het lezen van het jaarverslag en hopen u het komende jaar op één van onze bijeenkomsten te mogen begroeten.

Namens het bestuur van Pensioenfonds Notariaat,
mr. N.E. Bijlholt (voorzitter)
drs. H.D. Panneman AAG (vicevoorzitter)

1 MISSIE, VISIE, STRATEGIE EN DOELSTELLINGEN

1.1 Missie & visie

Missie: Pensioenfonds Notariaat voert in opdracht van sociale partners (de werkgeverscommissie en de werknemerscommissie - samen de PensioenKamer ingericht door de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie (KNB) – en de Bond van Medewerkers (BMN)), de collectieve pensioenregelingen uit voor de (toegevoegd) notarissen, kandidaat-notarissen en medewerkers in het notariaat. We streven ernaar dit op een solide en transparante wijze te doen, waarbij het belang van de (ex-)deelnemers en pensioengerechtigden centraal staat in ons denken en doen.

Visie: De pensioenregelingen worden op kritische en eigentijdse wijze uitgevoerd. Onze werkwijze is gericht op het behalen van een zo goed mogelijk pensioenresultaat en met betrokkenheid van alle belanghebbenden van het fonds. We geven deelnemers, ex-deelnemers en pensioengerechtigden helder zicht op hun pensioensituatie.

1.2 Strategie, doelstellingen en resultaten

Om invulling te geven aan onze missie hebben wij de volgende strategische doelstellingen voor de komende jaren geformuleerd:

- Het verschaffen van een zoveel mogelijk waardevast en toekomstbestendig pensioen voor (toegevoegd) notarissen, kandidaat-notarissen en medewerkers in het notariaat op basis van door hen vastgestelde kaders, waaronder de risicohouding;
- Het zorgdragen voor realistische verwachtingen in brede zin en hier transparant over communiceren met het oog op het bevorderen van het vertrouwen onder (ex-) deelnemers, pensioengerechtigden en andere belanghebbenden;
- Het zorgen voor een toekomstbestendige uitvoering van de pensioenregeling.

2 ORGANISATIE

2.1 Bestuursmodel

Pensioenfonds Notariaat kent een bestuursmodel dat bestaat uit:

- een paritair bestuur met vertegenwoordigers van werknemers en werkgevers, een vertegenwoordiger van de pensioengerechtigden en onafhankelijk deskundigen. De KNB draagt twee notarissen voor en één toegevoegd notaris dan wel kandidaat-notaris. De BMN draagt 2 bestuursleden voor. De vertegenwoordiger van de pensioengerechtigden wordt benoemd na verkiezingen. De twee onafhankelijke leden worden benoemd vanwege hun specifieke deskundigheid op het gebied van vermogensbeheer, balansmanagement en risicomanagement. Er wordt gewerkt met een statutair voorzitter die onderdeel is van het bestuur;
- een raad van toezicht (rvt);
- een verantwoordingsorgaan (VO).

Bestuur

Het bestuur van Pensioenfonds Notariaat bestaat uit 8 leden en is onder meer verantwoordelijk voor het beleid van het fonds, de uitvoering van de pensioenregelingen zoals vastgesteld door sociale partners en het beheer van het vermogen van het fonds. Om hier op goede wijze invulling aan te geven, wordt gewerkt met bestuurlijke commissies voor de beleidsvoorbereiding. Het gaat dan om de commissies voor balansmanagement, risicomanagement, interne audit en een commissie voor pensioenregelingen, governance, communicatie en compliance. Een externe adviserend actuaris, een certificerend actuaris en een externe onafhankelijke accountant staan het bestuur bij. Ook wordt het bestuur ondersteund door een compliance officer en een eigen bestuursbureau.

Invulling sleutelfuncties

De voorzitter van de risicomanagementcommissie is binnen het bestuur de houder van de sleutelfunctie Risicobeheer. De vervuller van de sleutelfunctie Risicobeheer is de risicomanager binnen het bestuursbureau. De certificerend actuaris is zowel de houder als de vervuller van de sleutelfunctie Actuarieel. De voorzitter van de interne auditcommissie is binnen het bestuur de houder van de sleutelfunctie Interne Audit; de vervuller is een externe specialist op dit terrein.

Raad van toezicht (rvt)

De rvt houdt toezicht op het functioneren van het bestuur en de afwegingen die het bestuur maakt bij de vaststelling van het beleid van het fonds. Daarnaast heeft de rvt een goedkeuringsrecht betreffende een aantal onderwerpen. De rvt bestaat uit 3 onafhankelijke deskundigen.

Verantwoordingsorgaan (VO)

Het VO geeft zijn oordeel over het door het bestuur gevoerde beleid. Daarnaast heeft het VO adviesrecht voor een aantal onderwerpen. Het VO kent 7 leden: 1 lid namens de ex-deelnemers, 2 leden namens de pensioengerechtigden en 4 leden namens de deelnemers.

2.3 Opdrachtgever (sociale partners)

De Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie (KNB) treedt samen met de Bond van Medewerkers in het Notariaat (BMN) op als onze opdrachtgever voor de uitvoering van de pensioenregelingen. De KNB heeft hiervoor een Werkgevers- en Werknemerscommissie ingericht die samen de PensioenKamer vormen. De Werkgeverscommissie en Werknemerscommissie stellen de inhoud van de pensioenregeling voor kandidaat-notarissen in loondienst en de toegevoegd notarissen vast. De BMN en de Werkgeverscommissie stellen de inhoud van de pensioenregeling voor de medewerkers in het notariaat vast. De Werkgeverscommissie alleen bepaalt de pensioenregeling voor de zelfstandigen. Dit zijn de notarissen en de kandidaat-notarissen met een onderneming voor eigen rekening en risico. De opdrachtgevers maken gebruik van eigen externe adviseurs en worden zo nodig inhoudelijk door ons ondersteund.

Wij geven bij de opdrachtaanvaarding aan onder welke voorwaarden (zoals de kostprijs van de pensioenopbouw) de pensioenregeling kan worden uitgevoerd.

2.4 Uitbesteding

Pensioenfonds Notariaat besteedt de pensioenadministratie uit aan TKP Pensioen B.V. (TKP) Daaronder valt onder meer het innen van de pensioenpremies, het verzorgen van de uitkeringen en het administreren van de werkgeversgegevens en de pensioenopbouw van de deelnemers. TKP speelt ook een belangrijke uitvoerende rol in de communicatie van het fonds.

A.s.r. Nederland N.V. (a.s.r.), voorheen De Amersfoortse, voert voor de (toegevoegd) notarissen en kandidaat-notarissen de arbeidsongeschiktheidsregeling uit en neemt het risico van arbeidsongeschiktheid voor haar rekening op basis van herverzekering. Re-integratie in het arbeidsproces en de begeleiding bij het (medische) proces van arbeidsongeschiktheid behoort ook tot de taken van a.s.r.

Het vermogensbeheer is uitbesteed aan negen vermogensbeheerders: Cardano Risk Management B.V., Aegon Investment Management, a.s.r. vermogensbeheer N.V., BlackRock (Netherlands) BV, Stafford Capital Partners en Aberdeen SVG Private Equity, Altera, Bouwinvest en CBRE.

De rol van fiduciair adviseur is ondergebracht bij Goldman Sachs Asset Management (GSAM), voorheen NN Investment Partners B.V.. Deze organisatie adviseert het bestuur gevraagd en ongevraagd over onder andere het (strategisch) beleggingsbeleid, de inrichting van het (strategisch) beleggingsproces en de (strategische) beleggingsportefeuille en de invulling van het ESG-beleid. Ook behoren het monitoren en evalueren van de vermogensbeheerders en de beleggingscategorieën tot haar taak. Tot slot vervult de fiduciair adviseur een aantal operationele taken voor het fonds.

The Bank of New York Mellon SA/NV (BNY Mellon) verzorgt onder meer de beleggingsadministratie, de compliance monitoring van de mandaten van de vermogensbeheerders, de toezichthoudersrapportage en de performancemeting.

Aon stelt voor het fonds de risicorapportage op. De IT-ondersteuning van het bestuursbureau en bestuur is uitbesteed aan Computerwacht B.V.

3 Implementatie Nieuwe Pensioencontract (INPC)

3.1 Wet toekomst pensioenen en Pensioenfonds Notariaat

Er komen nieuwe regels voor pensioen. Medio 2023 is de Wet toekomst pensioenen (Wtp) aangenomen. Pensioenfondsen dienen voor 2028 over te stappen naar deze nieuwe regels. In vervolg op het voorgaande verslagjaar zijn de werkzaamheden in het kader van deze Wet in 2023 voortvarend voortgezet.

De werkgroep Wtp van sociale partners, de stuurgroep en projectgroep van het fonds zijn veelvuldig bijeen geweest en hebben in 2023 concrete stappen gemaakt.

Werkgroep Wtp sociale partners

De werkgroep, waarin afvaardigingen van de drie groepen van sociale partners en het fonds zitten, is dit jaar meerdere malen bijeengekomen. Sociale partners hebben in 2023 de keuze gemaakt voor een solidaire pensioenregeling, om te gaan werken met 1 pensioenregeling in plaats van de huidige 3 en maakten keuzes voor wat betreft de inhoud van de pensioenregeling op hoofdlijnen. Ook is de principe keuze gemaakt voor invaren van de bestaande opbouw en rechten. Met invaren bedoelen we het omzetten van de bestaande pensioenrechten naar de nieuwe regels voor het pensioen.

Op basis hiervan is in 2023 een start gemaakt met een nadere uitwerking om te komen tot een transitieplan in 2024. Dit transitieplan is verplicht vanuit de wetgeving.

Projectgroep Implementatie Nieuwe Pensioencontract (INPC)

De projectgroep INPC, waarin medewerkers van het bestuursbureau en de programmamanager deelnemen, heeft een voorbereidende rol voor onderwerpen waarover het bestuur uiteindelijk keuzes dient te maken. De projectgroep organiseerde meerdere studiedagen voor het bestuur en andere organen binnen het fonds, tevens voor sociale partners. De projectgroep is dit jaar iedere 2 weken bijeengekomen.

Stuurgroep INPC

In 2023 is een Stuurgroep INPC ingericht, waarin de portefeuillehouder vanuit het bestuur, de directeur van het bestuursbureau, de risicomanager en de programmamanager vertegenwoordigd zijn. Na behandeling in de Stuurgroep worden betreffende onderwerpen, zoals de voortgangsrapportage van de programmamanager, op de bestuursvergadering geagendeerd.

Studiedagen

In 2023 hebben wij in totaal 16 studiedagen georganiseerd waarop onderwerpen zijn behandeld, zoals de financiële opzet, die onderdeel zijn van de INPC. Afhankelijk van het onderwerp zijn hiervoor naast het bestuur, ook het verantwoordingsorgaan, de raad van toezicht en sociale partners uitgenodigd.

Daarbij zijn deskundigen uit de pensioensector gevraagd hun kennis en ervaringen te delen. Hiermee hebben de deelnemers aan de studiedagen hun kennis kunnen verdiepen voordat deze onderwerpen ter besluitvorming op de bestuursagenda stonden.

Risicohouding en financiële opzet

De uitkomsten van het risicopreferentieonderzoek dat in 2022 is gehouden onder alle deelnemers en pensioengerechtigden van het fonds, vormt de basis voor het bepalen van de risicohouding van het fonds. Het fonds zal de risicohouding definitief in 2024 vaststellen. Gegeven de vastgestelde risicohouding zal ook besluitvorming plaats vinden over het financiële beleid van het fonds voor bijvoorbeeld de beleggingen, de uitkeringen en de solidariteitsreserve.

Uitvoering

Ook dit jaar heeft intensief overleg plaatsgevonden met de pensioenuitvoeringsorganisatie (TKP) en de custodian (BNYM) om de uitvoering van INPC in kaart te brengen. De overgang naar het nieuwe pensioencontract is een gecompliceerde operatie. We hebben alle processen en tijdslijnen in kaart gebracht om op adequate wijze tijdig over te kunnen gaan naar het nieuwe pensioencontract.

Werkgroep Datakwaliteit

Voor het deelproject datakwaliteit is een projectleider aangetrokken en een aparte planning gemaakt op basis van het kader van de Pensioenfederatie en het datakwaliteitsbeleid van het fonds. In 2023 is ook een gezamenlijke werkgroep met de pensioenuitvoeringsorganisatie TKP gestart. Voortgangsrapportages van de projectleider datakwaliteit worden na voorbereiding in de risicomanagementcommissie periodiek besproken in de Stuurgroep INPC en het bestuur.

Overgang naar de nieuwe regels voor pensioen

Tot 2023 hebben wij als richtdatum voor de overgang naar de nieuwe regels voor pensioen 1 januari 2025 gehanteerd. Een combinatie van onzekerheden in de wetgeving en de veelheid van werkzaamheden die de beoogde overgang met zich meebrengt, heeft ons doen heroverwegen of de richtdatum wel een reële optie is. Mede op basis van de uitkomsten van een risicoanalyse voor het INPC-traject hebben wij het besluit genomen om de richtdatum 1 januari 2025 los te laten en de planning te herzien.

Wettelijke plannen voor Implementatie en Communicatie

Er is in 2023 gestart met de benodigde werkzaamheden om een implementatieplan op te stellen, waarbij gebruik wordt gemaakt van de input van de sociale partners en van onze uitbestedingspartners. Ook is gestart met het opstellen van een communicatieplan dat voldoet aan alle verplichtingen die de Wet toekomst pensioen voorschrijft.

4 FINANCIËLE POSITIE

4.1 Inleiding

Conform de huidige wetgeving is de dekkingsgraad de financiële graadmeter van een pensioenfonds. Het is de verhouding tussen het vermogen en de voorziening die nodig is om de huidige en toekomstige pensioenuitkeringen (de pensioenverplichtingen) te kunnen betalen. Is de dekkingsgraad 100%, dan heeft een pensioenfonds precies genoeg geld om alle pensioenen te betalen (exclusief verhoging van pensioenen). Hoe hoger de dekkingsgraad, hoe beter de financiële situatie. De actuele dekkingsgraad is een momentopname: het geeft de financiële situatie op één moment weer. Besluiten over het verhogen of verlagen van de pensioenen worden genomen op basis van de beleidsdekkingsgraad. Dit is de gemiddelde dekkingsgraad over de laatste twaalf maanden.

4.2 Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is in 2023 gedaald van 116,2% naar 115,1%. Daarmee lag de beleidsdekkingsgraad eind 2023 boven het niveau van de door de wet minimaal vereiste dekkingsgraad van 104,2% en onder de vereiste beleidsdekkingsgraad van 115,4%. Daarom moet het fonds een herstelplan indienen in het eerste kwartaal van 2024 waarbij het fonds aantoont binnen 10 jaar weer te voldoen aan de vereiste beleidsdekkingsgraad..

4.3 Actuele dekkingsgraad

Onze actuele dekkingsgraad is per eind 2023 109,3%. Eind 2022 bedroeg de actuele dekkingsgraad 110,2%. In de actuele dekkingsgraad per eind 2023 is de verhoging van 5,33% van alle (toekomstige) pensioen per 1 januari 2024, al verwerkt.

Mutaties in de actuele dekkingsgraad

In de volgende tabel zijn de belangrijkste oorzaken voor de verandering van de actuele dekkingsgraad opgenomen, inclusief het effect ervan.

	2023	2022
Dekkingsgraad 31 december 2022	110,2%	115,2%
Pensioenpremie en -opbouw	0,7%	-0,6%
Pensioenuitkeringen	0,0%	0,4%
Indexatie	-5,8%	-6,0%
Beleggingsrendementen en intresttoevoeging	8,6%	-31,5%
Wijziging rentetermijnstructuur	-3,5%	48,8%
Overig	-0,9%	-16,1%
Dekkingsgraad 31 december 2023	109,3%	110,2%

De overige wijzigingen van -/- 0,9% bestaan uit de overgang op de aangepaste ervaringssterfte ter grootte van -/- 0,9%, herverzekeringsresultaten -0,2% en overige mutaties 0,2%.

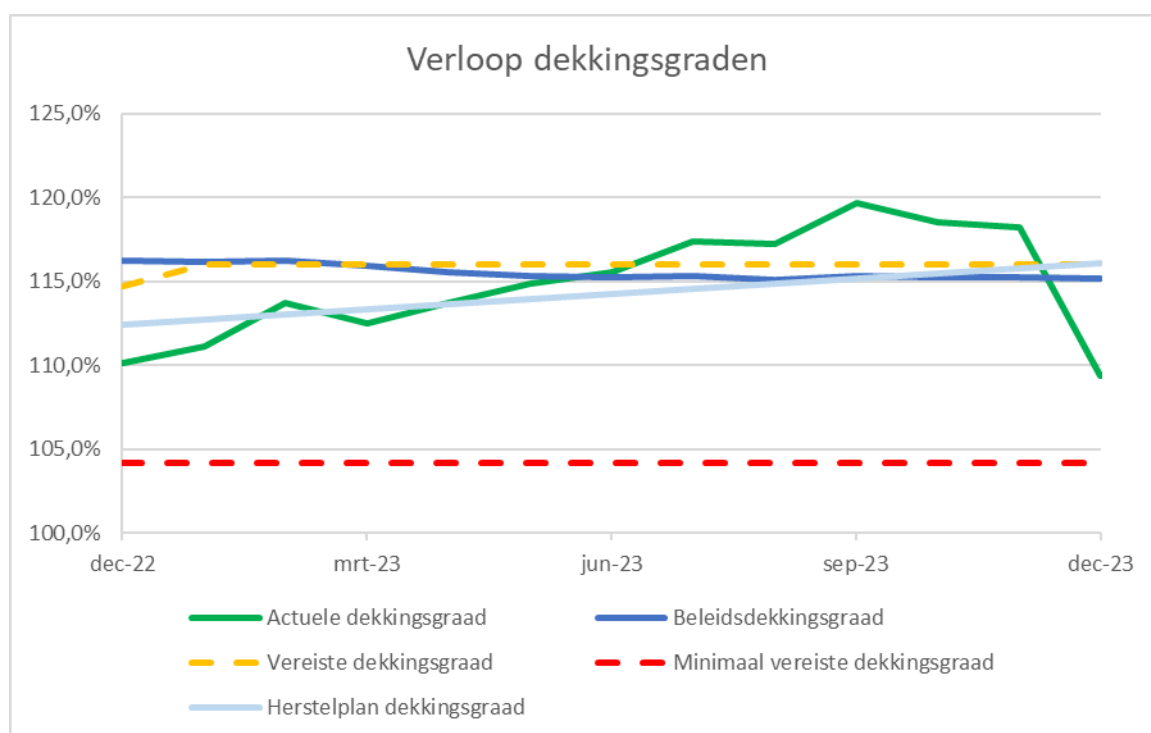
Ons vermogen steeg in 2023 met € 292 miljoen tot € 2.942 miljoen. Deze stijging werd voornamelijk veroorzaakt door de daling van de rente en daarmee gepaard gaande stijging van de waarde van de vastrentende waarden en door de stijging van de waarde van aandelen.

Het rente-effect komt vooral tot uiting in de matchingportefeuille. Dit deel van de portefeuille wordt gebruikt om het renterisico van de pensioenverplichtingen te beperken. De mutatie in de

pensioenverplichtingen, als gevolg van de rentemutatie, is met behulp van deze matchingportefeuille voor ongeveer 59% opgevangen.

De vermogensmutatie is het saldo van de beleggingsopbrengsten, de ontvangen pensioenpremies, de betaalde pensioenuitkeringen, de mutatie van de technische voorziening en de uitvoeringskosten. Het rendement over het belegd vermogen bedroeg in 2023 11,5% (2022: -27,8%). De voorziening pensioenverplichtingen steeg in 2023 met € 285 miljoen tot € 2.689 miljoen (zie ook hoofdstuk 3). Indien geen rekening gehouden wordt met de verhoging, zijn de pensioenverplichtingen met € 132 miljoen gestegen en zijn de verplichtingen daarmee procentueel gezien minder gestegen dan ons vermogen, namelijk 6%, en is de financiële positie uitgedrukt in de dekkingsgraad verbeterd.

In onderstaande grafiek is het verloop van de verschillende dekkingsgraden in 2023 weergegeven.

4.4 Herstelplan

Indien er sprake is van een tekortsituatie moeten wij een herstelplan opstellen, dit omdat de beleidsdekkingsgraad van 115,1% eind 2023 lager was dan 115,4%. Op 28 maart 2024 is het herstelplan ingediend bij DNB en daarin wordt een prognose gemaakt voor de komende 10 jaar op basis van een aantal aannames. Aan het einde van het herstelplan (ultimo 2033) wordt hierin een beleidsdekkingsgraad van circa 119,9% verwacht.

5 BALANSMANAGEMENT

5.1 Inleiding

Een pensioenfonds kent verplichtingen (de (toekomstige) pensioenuitkeringen) en bezittingen (de beleggingen van het fonds). Het afstemmen van de beleggingen op de verplichtingen van een pensioenfonds heet balansmanagement. In dit hoofdstuk staat hoe de verplichtingen en de beleggingen zijn samengesteld, hoe de ontwikkeling ervan verliep en hoe in 2023 de afstemming plaatsvond. Om de beoogde pensioenuitkeringen op korte en lange termijn veilig te stellen beleggen wij de toevertrouwde middelen op een verantwoorde en solide wijze. In lijn hiermee is de hoofddoelstelling van het beleggingsbeleid: 'het behalen van optimaal rendement op de beleggingen ten gunste van (ex-) deelnemers en pensioengerechtigden, tegen acceptabele risico's.'

Om deze doelstelling te realiseren, voeren wij een gecombineerd beleid, waarbij enerzijds een deel van de portefeuille is ingericht om de risico's ten opzichte van de rentemutaties in de verplichtingen te beperken (matchingportefeuille) en anderzijds een deel van de portefeuille is ingericht om het rendement van de beleggingsportefeuille te optimaliseren (returnportefeuille).

VERPLICHTINGEN

5.2 Verplichtingen uitgangspunt bij technische voorzieningen

De verplichtingen van een pensioenfonds bestaan uit de pensioenuitkeringen die het fonds in de toekomst moet uitkeren aan (ex-) deelnemers en pensioengerechtigden. Daartoe houden wij een voorziening aan die wordt gewaardeerd op basis van de actuariële grondslagen. Deze voorziening, in de jaarrekening aangeduid als technische voorzieningen, wijzigt door veranderingen in het deelnemersbestand, de marktrente en wijziging van de actuariële veronderstellingen.

5.3 Ontwikkeling technische voorzieningen

De technische voorzieningen bestaan uit een voorziening pensioenverplichtingen voor rekening en risico van het pensioenfonds en de voorziening die is ondergebracht bij een verzekeraar met een garantiecontract. De technische voorzieningen laten een stijging zien in 2023, wat grotendeels is veroorzaakt door de gedaalde marktrente en de toeslagverlening.

De totale technische voorzieningen zijn als volgt opgebouwd (bedragen x € 1.000):

	2023	2022
Aanspraken voor risico van het fonds	2.652.526	2.375.020
Herverzekerde aanspraken voor rekening van het fonds	38.785	30.252
Totaal	2.691.311	2.405.272

In de volgende tabel is de ontwikkeling van de voorziening pensioenverplichtingen voor rekening en risico van het fonds opgenomen (bedragen x € 1.000).

	2023	2022
Stand per 1 januari	2.375.020	3.144.863
<i>Toevoegingen:</i>		
Aanspraken en risicopremies	58.699	85.381
Overgenomen pensioenverplichtingen	4.665	4.889
Wijziging actuariële grondslagen of methoden	158.251	192.830
<i>Onttrekkingen:</i>		
Uitkeringen	-84.243	-77.379
Overgedragen pensioenverplichtingen	-9.505	-7.981
Vrijval van kosten	-1.856	-1.706
Mutatie marktrente en interesttoevoeging	-151.202	-963.084
Resultaat op kanssystemen, correcties en overige resultaten	293	-2.793
Stand per 31 december	2.652.526	2.375.020

Toeslagambitie

We hebben de ambitie om de pensioenen waardevast te houden door verhoging van de (opgebouwde) pensioenen. Op basis van de financiële situatie eind 2023 was het verhogen van de pensioenen verantwoord. Per 1 januari 2024 zijn de pensioenen dan ook verhoogd met 5,33%. Deze verhoging bestond uit een reguliere verhoging van 1,03% en een extra verhoging van 4,30%. Deze verhoging geldt voor al het opgebouwde pensioen, partnerpensioen en wezenpensioen van alle (ex-)deelnemers en gepensioneerden. De verhoging geldt ook voor het arbeidsongeschiktheidspensioen van deelnemers die vóór 1 januari 2014 arbeidsongeschikt zijn geworden.

Bij de verhoging is er gebruik gemaakt van de inflatiecijfers op basis van de nieuwe methode van het CBS. De reguliere verhoging was mogelijk door de gestegen (beleids)dekkingsgraad. Voor deze verhoging is ons toeslagenbeleid gevolgd. Het besluit over de extra verhoging is genomen op basis van de AMvB vooruitlopend op het transitie-FTK. We mogen onder andere gebruikmaken van deze versoepelde regels omdat sociale partners en wij het voornemen hebben om in te varen. Met invaren bedoelen we het omzetten van de bestaande pensioenrechten naar het nieuwe stelsel. Door deze tijdelijke versoepeling van de regels kunnen we de pensioenen nu extra verhogen.

Bij het vaststellen van deze extra verhoging is door ons ook vooruitgekeken. Wij willen financieel voorbereid zijn op de overstap naar de nieuwe regels voor pensioen. Wij houden hierbij rekening met alle generaties: zij die pensioen opbouwen, zij die hebben opgebouwd en zij die al met pensioen zijn. Een evenwichtige belangenafweging is van groot belang. Wij vinden het niet verstandig om het maximaal mogelijke nu uit te geven voor verhogingen en houden daarom een buffer aan. Met deze buffer kunnen eventuele tegenvallers in de toekomst worden opgevangen en kunnen wij zorgdragen voor een evenwichtige overgang naar de nieuwe regels voor pensioen.

5.4 Resultaat naar actuariële component

Ons resultaat kan worden geanalyseerd naar actuariële oorzaken. Hieronder een overzicht van het resultaat, uitgesplitst naar diverse componenten (bedragen x € 1.000).

Resultaat op beleggingen

	2023	2022
<i>Resultaat op beleggingsopbrengsten en interest</i>		
Beleggingsopbrengsten	296.046	-1.003.030
Benodigde interest	-76.120	15.177
Mutatie marktrente	-75.082	947.907
	144.844	-39.946

De beleggingsopbrengsten zijn gelijk aan de in de jaarrekening verantwoorde opbrengsten. De mutatie van de verplichtingen door de benodigde interest en de mutatie van de marktrente worden gefinancierd uit de beleggingsopbrengsten.

Bij de vaststelling van de actuariel benodigde interest voor 2023 is de door DNB vastgestelde rentetermijnstructuur gehanteerd. Dit resulteerde in een stijging van de technische voorziening van € 75.082. De benodigde interest bedroeg € 76.120, wat leidt tot een stijging van de technische voorziening.

Vanaf 2021 wordt conform advies van de commissie Parameters, de geadviseerde Ultimate Forward Rate (UFR)-methode in vier gelijke stappen ingevoerd. De verhoging van de technische voorziening die hiervan het gevolg is per 1 januari 2023 (€ 8.494) is in de jaarcijfers verwerkt.

Resultaat op premie

Wij hanteren een premiesystematiek waarbij demping wordt toegepast (gedempte premie). Het Financieel Toetsingskader biedt deze mogelijkheid. Demping geeft een stabielere pensioenpremie over een periode van telkens vijf jaar. De periode van premiedemping, die in 2023 van toepassing is, is ingegaan in 2021.

	2023	2022
<i>Resultaat op premie</i>		
Feitelijke premie	86.966	83.837
Actuariel benodigde premie	-67.971	-91.641
	18.995	-7.804

De actuariel benodigde premie is gelijk aan de actuariel benodigde koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking (€ 63.223) verhoogd met de opslag voor uitvoeringskosten (€ 4.876) gecorrigeerd voor het resultaat op kosten (€ 128 negatief). Deze opsplitsing is opgenomen in de tabel bij de kostendeekkende premie (exclusief het resultaat op kosten).

De totale pensioenlasten bestaan uit de kosten van de pensioenopbouw, risicopremies, de actuariel benodigde rente en een opslag voor de uitvoeringskosten. De jaarlijkse pensioenpremie wordt vooraf vastgesteld. Voor de pensioenopbouw in het verslagjaar wordt jaarlijks vooraf een actuariel benodigde premie berekend. Het verschil tussen de actuariel benodigde premie en de feitelijke premie vormt het resultaat op de premie. Dit resultaat is beschikbaar voor het bereiken of in stand houden van het vereist eigen vermogen. Het resultaat is positief en dit betekent dat de pensioenpremie voldoende is om op basis van de huidige rentestand de pensioenopbouw volledig te financieren.

Voor toeslagverlening wordt geen premie in rekening gebracht, financiering van toeslagen vindt plaats vanuit het vermogen van het fonds.

De kostendekkende premie, de gedempte premie en de feitelijke premie ontwikkelden zich als volgt (exclusief de premies voor herverzekering):

	2023	2022
Kostendekkende premie	77.617	105.070
Gedempte premie	89.421	79.836
Feitelijke premie	86.966	83.837

De kostendekkende premie is als volgt opgebouwd:

	2023	2022
Actuarieel benodigde koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking	63.223	87.132
Opslag voor uitvoeringskosten	4.876	5.216
Opslag voor vereist eigen vermogen bij deze pensioenopbouw	9.518	12.722
Niet-gedempte kostendekkende premie	77.617	105.070

Door premiedemping kan er in een bepaald jaar meer of minder premie binnenkomen dan nodig is voor de feitelijke pensioenopbouw in het betreffende jaar. Dit wordt uitgedrukt in de premiedekkingsgraad. Bij de bepaling van de premiedekkingsgraad wordt de feitelijk ontvangen premie (verminderd met de premie die is ontvangen voor herverzekering en uitvoeringskosten) afgezet tegen de actuarieel benodigde premie.

In onderstaande tabel wordt weergegeven hoe de premiedekkingsgraad wordt berekend:

Premiedekkingsgraad	2023	2022
A. Feitelijk ontvangen premie	86.966	83.837
B. Premie benodigd voor verzekeringscontract	5.697	3.459
C. Uitvoeringskosten	3.703	3.508
D. Beschikbare premie voor inkoop risico fonds (A-B-C)	77.566	76.870
E. Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijk inkoop risico fonds	58.699	85.271
Premiedekkingsgraad (D / E)	132%	90%

Een premiedekkingsgraad hoger dan de dekkingsgraad begin van het jaar heeft een positief effect op onze dekkingsgraad.

De gedempte premie bedraagt in 2023 € 89.421, hierin is een bedrag van € 1.795 opgenomen voor een éénmalige verhoging van de ingegane arbeidsongeschiktheidspensioenen waarvoor geen premie ontvangen wordt. Gecorrigeerd hiervoor komt de gedempte premie uit op € 87.626. De ontvangen feitelijke premie bedraagt € 86.966 en is dus lager dan de gedempte premie bij de realisatie van de toetsing over het boekjaar.

De toereikendheid van de feitelijke premie toetsen wij vooraf bij de vaststelling van de premiepercentages. Hierbij was de verwachte gedempte premie € 81.942 en de verwachte feitelijke premie € 81.942. De verwachte feitelijke premie was daarmee gelijk aan de minimaal te ontvangen premiebijdrage (gedempte premie). De verschillen met de realisatie worden veroorzaakt door de koopsom voor de ingegane arbeidsongeschiktheidspensioenen, de hogere gerealiseerde kosten ten opzichte van de verwachting en de ontwikkeling van het deelnemersbestand.

Resultaat op kosten

	2022	2022
<i>Resultaat op kosten</i>		
Beschikbaar uit premie en voorziening	6.604	6.215
Aanwending uitvoeringskosten	-6.732	-6.922
	-128	-707

In de pensioenpremie is een opslag opgenomen om de kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling te dekken (€ 4.748). De voorziening pensioenverplichtingen kent daarnaast een opslag voor uitvoering van 2,2%. Deze komt beschikbaar bij het uitkeren van pensioenen (€ 1.856). De aanwending uitvoeringskosten betreft de dotatie aan de kostenvoorziening als onderdeel van de technische voorziening (€ 1.173) en de in de jaarrekening verantwoorde kosten (€ 5.559). In dit laatste onderdeel zijn de vermogensbeheerkosten en de aan vermogensbeheer doorbelaste kosten niet inbegrepen. Die worden ten laste van de beleggingsopbrengsten gebracht.

Het verloop van de kostenvoorziening, die onderdeel uitmaakt van de technische voorzieningen, is in onderstaande tabel inzichtelijk gemaakt.

	2023	2022
Stand per 1 januari	50.979	67.536
Toevoeging vanuit opslag op premie	1.173	1.708
Vrijval vanwege pensioenuitkeringen	-1.856	-1.706
Overige mutaties	6.636	-16.559
Stand per 31 december	56.932	50.979

Onder overige mutaties valt onder andere het effect van het meebewegen van deze voorziening met de fluctuatie van de rentetermijnstructuur.

Resultaat op kanssystemen

	2023	2022
<i>Resultaat op leven</i>		
Werkelijke vrijval en beschikbaar uit premie	37.997	42.464
Verwachte vrijval en benodigd vanwege overlijden	-38.936	-42.583
	-939	-119

Bij de financiering van de pensioenregeling wordt uitgegaan van de gemiddelde levensverwachting in Nederland en rekening gehouden met de specifieke levensverwachting van de beroepsgroep. Doordat het werkelijke overlijden van deelnemers en pensioengerechtigden afwijkt van deze verwachting, ontstaat een resultaat op leven. In 2023 was er sprake van een resultaat op leven van € -939 (2022: -€ 119). De afname van dit resultaat wordt verklaard doordat in 2023 minder (ex-) deelnemers en pensioengerechtigden zijn overleden dan verwacht.

	2023	2022
<i>Resultaat op arbeidsongeschiktheid</i>		
Beschikbaar uit risicokoopsom	2.868	4.320
Benodigde toevoeging zieke deelnemers (IBNR)	52	1.074
Mutatie in arbeidsongeschiktheid	-1.659	-1.202
	1.261	4.192

In de pensioenpremie is een opslag inbegrepen voor de kosten van het verlenen van premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid. Daartegenover staat de toevoeging aan de technische voorzieningen om dit onderdeel in de toekomst te kunnen financieren. Het resultaat op arbeidsongeschiktheid geeft aan in hoeverre de hiervoor bestemde middelen de kosten dekken. Dit resultaat was in 2023 € 1.261 (2022: € 4.192). De afname van het resultaat wordt met name veroorzaakt door lagere benodigde renten en een toename van de instroom van arbeidsongeschikten. Het resultaat op arbeidsongeschiktheid heeft betrekking op de in eigen beheer gehouden premievrije opbouw bij arbeidsongeschiktheid. De verzekering van het arbeidsongeschiktheidspensioen (en het daarin besloten arbeidsongeschiktheidsrisico) is ondergebracht bij een herverzekeraar.

Resultaat op overige mutaties

	2023	2022
<i>Overige resultaten</i>		
Resultaat op uitkeringen	-15	-16
Resultaat op waardeoverdrachten	764	-114
Actuariel resultaat op mutaties	-615	-1.280
Toeslagverlening	-133.116	-176.194
Aanpassing actuariële grondslagen	-20.464	-15.724
Overige en correcties	-4.256	-1.105
	-157.702	-194.433

Het resultaat op uitkeringen (-/- € 15) geeft aan in hoeverre de werkelijke uitkeringen afwijken van het verwachte uitkeringenpatroon.

Het resultaat op waardeoverdrachten (-/- € 764) wordt veroorzaakt door een afwijking tussen de wettelijke rekenregels die van toepassing zijn bij waardeoverdrachten en de actuariële grondslagen die het fonds zelf hanteert. Het actuariel resultaat op mutaties (-/- € 615) betreft resultaten die worden veroorzaakt door de actuariële effecten van een hoog/laag-pensioen en pensioenuitstel.

De per 1 januari 2024 toegepaste verhoging bedraagt 5,33%. Deze verhoging wordt ten laste van het behaalde resultaat over 2023 gebracht. Hierdoor bedraagt het resultaat over 2023 in verband met toeslagverlening -/- € 133.116.

In 2023 hebben wij de ervaringssterfte onderzocht en aangepast. Het effect van deze aanpassing op de voorziening is hier opgenomen. Hierdoor bedraagt het resultaat over 2023 in verband met aanpassing van de actuariële grondslagen -/- € 20.464.

Onder overige en correcties is het effect opgenomen van de reglementswijziging die per 1 januari 2024 is doorgevoerd. De hogere toekomstige pensioenopbouw heeft effect op de voorziening voor premievrije opbouw en de voorziening IBNR. Deze worden verhoogd hetgeen een resultaat veroorzaakt van €-/- 4.671. Onder overige en correcties zijn tevens de overige baten en lasten verantwoord.

Het resultaat van alle bovengenoemde componenten leidt tot het volgende totaal resultaat:

	2023	2022
Resultaat op beleggingen	144.844	-39.946
Resultaat op premie	18.995	-7.804
Resultaat op kosten	-128	-704
Resultaat op kanssystemen	322	4.073
Resultaat op overige mutaties	-157.702	-194.433
Totaal resultaat	6.331	-238.817

BELEGGINGEN

5.5 Strategische beleggingsmix

Onze strategische beleggingsportefeuille bestaat uit een matchingportefeuille en een returnportefeuille. De matchingportefeuille is bedoeld voor het beheersen van het renterisico van de pensioenverplichtingen. Uit de returnportefeuille moet het extra rendement voor de benodigde stijging van de dekkingsgraad komen.

Om de pensioenuitkeringen op korte en lange termijn veilig te stellen, worden de ingelegde premies op een verantwoorde en solide wijze belegd. Voor de vaststelling van het beleggingsbeleid is in 2020 een ALM-studie uitgevoerd. Op dat moment is het strategisch beleggingsbeleid voor de komende jaren vastgesteld. Bij een ALM-studie wordt op basis van lange termijn scenarioanalyse beoordeeld of de uitgangspunten van het beleggingsbeleid nog passend zijn. Jaarlijks wordt aan de hand van een strategische asset allocatie studie (SAA) gekeken of de gekozen beleggingsmix kan worden geoptimaliseerd om een beter rendement te behalen gegeven de risicohouding en het strategische beleid van het fonds. Binnen de SAA wordt niet, zoals in een ALM-studie, op hoofdcategorieniveau geanalyseerd, maar wordt juist binnen deze hoofdcategorieën de verdere invulling geoptimaliseerd. De uitkomsten van deze studie worden gebruikt voor het bepalen van onze normportefeuille. Aan de hand van de normportefeuille worden aan het einde van het jaar de feitelijke rendementen vergeleken met de normportefeuille. De uitkomsten van de eind 2022 uitgevoerde SAA-studie gaven geen aanleiding om wijzigingen in de normportefeuille voor 2023 aan te brengen.

In 2022 hebben wij besloten dat het strategisch gewicht van een beleggingscategorie minimaal 5% van de totale beleggingsportefeuille dient te bedragen. De beleggingscategorie High Yield voldoet niet aan deze voorwaarde. Gelet op de huidige weging, dient er ongeveer 2% extra gealloceerd te worden naar de beleggingscategorie High Yield. In 2023 hebben wij een nieuwe vermogensbeheerder voor de High Yield portefeuille aangesteld, met meer nadruk op de principes van duurzaam beleggen. Bij de transitie van bestaande vermogensbeheerder High Yield naar de nieuwe vermogensbeheerder High Yield is tevens de allocatie van High Yield verhoogd naar de normallocatie van minimaal 5% van de totale beleggingsportefeuille.

In de volgende tabel is de normportefeuille 2023 opgenomen:

Categorie	Strategisch gewicht	Minimum	Maximum
LDI-portefeuille	41,6%	32,6%	50,6%
NL Woninghypotheken	5,4%	3,4%	7,4%
Matchingportefeuille	47,0%	42,0%	52,0%
Bedrijfsobligaties	12,2%	10,2%	14,2%
High Yield obligaties	5,0%	4,0%	6,0%
Aandelen Ontwikkelde Markten	24,9%	19,9%	29,9%
Aandelen Opkomende Markten	2,9%	1,9%	3,9%
Niet-beursgenoteerd, indirect vastgoed	8,0%	0,0%	14,0%
Private Equity	0,0%	0,0%	5,0%
Valuta overlay	0,0%	-5,0%	5,0%
Liquide Middelen	0,0%	0,0%	5,0%
Returnportefeuille	53,0%	48,0%	58,0%

De normportefeuille is in 2023 tweemaal opnieuw vastgesteld als gevolg van allocaties in de beleggingscategorie indirect vastgoed, die nog in opbouw was. Voor deze beleggingscategorie hebben wij een tijdelijk regeling getroffen dat tot het moment dat indirect vastgoed aan ons wordt toegewezen, het strategische gewicht dat aan vastgoed is toegewezen (10%), tijdelijk wordt ondergebracht in bedrijfsobligaties en aandelen, in de verhouding 70% vs. 30%. Inmiddels is de allocatie naar indirect vastgoed op de gewenste omvang.

De genoemde bandbreedtes bij de normportefeuille kunnen worden gebruikt voor het opvangen van marktfluctuaties. Herbalanceringsmomenten zijn vastgelegd in ons beleggingsbeleid en vinden minimaal jaarlijks plaats.

De beleggingscategorie Private Equity voldoet ook niet aan de doelstelling dat het strategisch gewicht van een beleggingscategorie minimaal 5% van de totale beleggingsportefeuille bedraagt. Wij hebben een aantal jaar geleden besloten dat deze beleggingscategorie niet in de portefeuille past. De belegging in de twee private equity-fondsen is aangewezen als een 'legacy portefeuille'. De 2 private equity-fondsen bevinden zich momenteel in een uitkerende fase. De allocatie naar private equity wordt niet uitgebreid, ook worden de vrijkomende middelen niet herbelegd in deze categorie. De vrijkomende allocatie wordt volgens het herbalanceringsbeleid toegewezen aan de gehele beleggingsportefeuille.

5.6 Portefeuilleresultaten

Matchingportefeuille

De matchingportefeuille heeft als belangrijkste functie het volgen van de ontwikkeling van de pensioenverplichtingen, die fluctueert als gevolg van de renteontwikkeling. Dit zorgt voor een minder bewegelijke dekkingsgraad. Hiervoor worden zowel staatsobligaties als renteswaps aangehouden met looptijden die overeenkomen met looptijden van de verplichtingen. De beleggingscategorie Hypotheken maakt ook deel uit van de matchingportefeuille.

Wij hebben in overleg met sociale partners een kwalitatieve risicohouding bepaald. Een conclusie die uit deze risicohouding is getrokken, is dat de kans op grote kortingen beperkt moet worden. Kleine kortingen zijn acceptabel. Om invulling te geven aan deze conclusie dekken wij een relatief groot percentage van het nominale renterisico af (strategisch 59%) dat in de pensioenverplichtingen besloten ligt. Hierdoor is meer zekerheid (uitblijven van grote kortingen) ingebouwd, maar is de kans op een positief resultaat van de portefeuille ook enigszins beperkt.

In 2023 stonden in de VS en Europa de ontwikkelingen lange tijd vooral in het teken van een hoge inflatie veroorzaakt door hogere grondstoffenprijzen en knelpunten aan de aanbodzijde, beiden hoofdzakelijk veroorzaakt door de eerder ontstane pandemie. Centrale banken zagen zich genooddacht de rente fors te verhogen. Zorgen over de economische gevolgen van faillissementen in Amerikaanse bankensector brachten de kapitaalmarktrente in maart eerst echter nog onder het startniveau van het jaar. Pas daarna zette de rentestijging verder door tot ver na de zomer. In het laatste kwartaal van 2023 is de kapitaalmarktrente weer fors gedaald, op basis van verbeterde vooruitzichten voor een beheersing van de inflatie. Uiteindelijk is de kapitaalmarktrente gedaald tot onder het niveau aan het begin van het jaar. Als gevolg van de rentedaling was het rendement op vele vastrentende waarden in 2023 positief. Door de afdekking van de rentebeweging in de pensioenverplichtingen, is het effect van deze daling voor een groot deel opgevangen. Wij hebben een relatief hoge renteafdekking, wat bij een rentedaling zoals over 2023 een positieve impact heeft op het rendement van de matchingportefeuille. Op de matchingportefeuille is een resultaat behaald van 7,60%. Het benchmarkresultaat, gerelateerd aan de rentefluctuatie in de verplichtingen, bedroeg 7,52%.

Het verschil met de benchmark is beperkt en wordt grotendeels veroorzaakt doordat het LDI-mandaat een positief rendement laat zien wat wordt gecompenseerd door een lager rendement op hypotheeklen.

Returnportefeuille

In de returnportefeuille - bedoeld voor extra rendement - zijn de volgende categorieën opgenomen: wereldwijde aandelen, aandelen opkomende markten, bedrijfsobligaties, high yield obligaties, vastgoed en private equity. Op jaarbasis behaalde de returnportefeuille, na het afdekken van het valutarisico, een resultaat van 14,89%. Het benchmarkresultaat noteerde een resultaat van 15,74%. Het verschil wordt voornamelijk veroorzaakt door aandelen opkomende markten door verschillen in het waarderingsmoment en high yield door het overgaan naar een andere beheerder. Het afdekken van het valutarisico had een positief effect in 2023, met name door de zwakkere Amerikaanse dollar.

De Private equity bevindt zich in een uitkerende fase. In 2023 hebben de private equity partijen gezamenlijk € 2,7 miljoen uitgekeerd.

Totaalrendement

Het totaalrendement in 2023 bedroeg 11,49%. Dit was iets lager dan het rendement van de benchmark (11,96%). Daling van de rente en de aanzienlijke stijging van de aandelenbeurzen hebben erin geresulteerd dat de portefeuille een positief rendement laat zien.

Werkelijk rendement versus benchmarkrendement

	Werkelijk	Benchmark
Matchingportefeuille	7,60%	7,52%
LDI Mandaat	9,11%	8,38%
Hypotheeklen	2,28%	2,69%
Returnportefeuille	14,89%	15,74%
Aandelen Wereldwijd	24,22%	24,02%
Aandelen opkomende markten	4,73%	6,11%
Bedrijfsobligaties	8,86%	8,19%
High Yield ¹⁾	4,77%	7,08%
Indirect vastgoed	0,11%	-1,60%
Private Equity	-5,05%	-1,33%
Totaal	11,49%	11,96%

¹⁾ High yield tot eind oktober Aegon en vanaf november Robeco

5.7 Z-score

Wij zijn gekwalificeerd als een verplicht gesteld bedrijfstakpensioenfonds en moeten jaarlijks een Z-score berekenen en een performancetoets uitvoeren. De Z-score is een maatstaf om de verhouding van de feitelijke beleggingsresultaten van een pensioenfonds ten opzichte van de door het fonds geselecteerde benchmarks (normrendementen) weer te geven.

De maatstaf voor de performancetoets, de gemiddelde Z-score over vijf jaar, is 0 of hoger. Onze Z-score in 2023 bedraagt 0,13. Het feitelijke rendement was over 2023 11,54%. De benchmark behaalde een rendement van 11,38%. Om de performancetoets te bepalen worden de Z-scores van de afgelopen 5 jaar opgeteld en gedeeld door de wortel van 5 en verhoogd met een wettelijke correctie van 1,28. De score voor de gecorrigeerde performancetoets in 2023 was 0,11.

	2023	2022
Feitelijk rendement	11,54	-27,80
Normrendement	11,38	-27,88
Z-score	0,13	0,07
Ongecorrigeerde performancetoets	-1,17	-0,37
Wettelijke minimumcorrectie	1,28	1,28
Gecorrigeerde performancetoets	0,11	0,91

De Z-score is positief door een minimaal hogere performance van de totale portefeuille. Deze hogere performance wordt naar twee effecten uitgesplitst, te weten het allocatie-effect en het selectie-effect. Het allocatie-effect is de afwijking tussen het feitelijke gewicht van de beleggingen en de strategische benchmarkgewichten. Door het gebruik van bandbreedtes en het niet continu herbalanceren kan de portefeuille iets afwijken. Het selectie-effect is de relatieve performance van de managers binnen de afzonderlijke beleggingscategorieën versus de Z-score benchmark.

5.8 Activiteiten in 2023

Verdere implementatie ESG-beleid

Wij hebben inmiddels ESG geïntegreerd binnen de wereldwijde aandelenportefeuille, LDI-portefeuille en binnen High Yield. Onderzocht is in hoeverre ESG-integratie praktisch vorm kan krijgen binnen bedrijfsobligaties. Hiervoor zal een manager search uitgevoerd moeten worden naar de best passende oplossing voor SPN.

Tevens hebben wij in 2023 een start gemaakt met ESG-integratie binnen aandelen opkomende markten. Het productaanbod blijft in die categorie nog wat achter ten opzichte van aandelen uit ontwikkelde markten. Er is gesproken over een eventuele integratie van deze categorie in het mandaat voor ontwikkelde markten, maar ook over het strategische belang van deze categorie in de totale portefeuille van SPN. Het onderzoek naar passende implementatiemogelijkheden zal in 2024 een vervolg krijgen.

Tenslotte hebben wij bovendien in januari 2023 gekozen voor een (groene) SFDR-classificatie volgens artikel 8. Wij publiceren ook een apart maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) jaarverslag.

SFDR

Per 10 maart 2021 is de Europese Verordening met betrekking tot informatieverstrekking over duurzaamheid in de financiële sector van toepassing. Deze Verordening is beter bekend als de *Sustainable Finance Disclosure Regulation* (SFDR). Per 1 januari 2023 diende het fonds in het kader van de SFDR (fase 2) op twee onderdelen een keuze te maken. Het bestuur heeft gekozen voor artikel 8 SFDR met *opt in* als bedoeld in artikel 4 SFDR.

Afronden search High Yield

De search naar een High Yield manager is afgerond. Robeco is gekozen als manager en de transitie van Aegon naar Robeco is in november 2023 afgerond. De nieuwe high yield portefeuille sluit beter aan bij het ESG beleid van Pensioenfonds Notariaat. Tijdens deze transitie is ook de daadwerkelijke allocatie naar High Yield verhoogd naar het strategische gewicht van 5,0%.

Beleggen in vastgoed

In 2022 is besloten om vastgoedbeleggingen op te nemen. Deze portefeuille is in 2023 deels opgebouwd van Alterra (Nederlandse Woningen) en CBRE (Europees multi-sector Vastgoed. Door BouwInvest (Nederlandse Woningen) wordt naar verwachting in 2024 toegevoegd.

AFSTEMMING VERPLICHTINGEN EN BELEGGINGEN

5.9 Risicohouding

Gezien het langetermijnkarakter van pensioen streven wij koopkracht behoud na. Dit kan plaatsvinden door het verlenen van (voorwaardelijke) verhogingen. Hiervoor hebben wij beleid vastgesteld. Wij stellen samen met sociale partners vast binnen welke risicogrenzen (percentages) het pensioenresultaat op de lange termijn moet uitkomen. Daarbij wordt de risicobereidheid van de deelnemers en pensioengerechtigden betrokken. In 2019 werd hier opnieuw onderzoek naar gedaan. De risicohouding bepaalt uiteindelijk in welke mate een pensioenfonds risico wil lopen bij de beleggingen. De wijze waarop dit verder wordt ingericht, is onderdeel van balansmanagement. De ALM-studie die in 2020 is uitgevoerd speelt hierbij een belangrijke rol.

De vastgestelde risicogrenzen maken het mogelijk om op een vooraf vastgelegde en objectieve manier te beoordelen of het beleggingsrisico hoger of lager is dan toegestaan. Overschrijding van risicogrenzen is aanleiding voor een kwalitatieve discussie. Met name met sociale partners, rekening houdend met de situatie en de inzichten van dat moment. Dit kan leiden tot maatregelen, zoals het bijstellen van de pensioenpremie of -ambitie of ons beleid.

In overleg met sociale partners is deze risicohouding als volgt gedefinieerd:

- wens voor een stabiele maar toekomstbestendige premie;
- kans op grote verlagingen van de pensioenen beperken, kleine verlagingen zijn acceptabel;
- het realiseren van toeslagen, met op de lange termijn een toeslagambitie gelijk aan de prijsinflatie.

Met de komst van een nieuwe pensioenregeling dienen wij met sociale partners tot afspraken te komen waarbij pensioenambitie en premieniveau opnieuw worden bekeken. Voor het ontwikkelen van de nieuwe pensioenregeling en de financiële opzet is in 2022 een risico preferentie onderzoek (RPO) uitgevoerd.

5.10 Renteafdekking

Bij de bepaling van de technische voorzieningen wordt uitgegaan van een actuele rente conform de door DNB afgegeven rentetermijnstructuur (RTS). Dit betekent dat deze voorziening onderhevig is aan renteschommelingen. Een belangrijk onderdeel van balansmanagement is ervoor zorgen dat de mutaties in de technische voorzieningen, veroorzaakt door renteschommelingen, worden opgevangen. Hiermee wordt het renterisico gematigd. Om dit te bereiken wordt een deel van de beleggingen (met name renteproducten) op zodanige wijze belegd, dat bij een renteschommeling de beleggingen grotendeels eenzelfde beweging maken. Dit wordt renteafdekking (of rentehedge) genoemd. De vermogensbeheerder van de liability driven investing (LDI)-portefeuille heeft de opdracht een deel van de beleggingen op die manier te beleggen. We hebben ervoor gekozen om het renterisico voor 59% af te dekken op basis van de marktrente. Maandelijks monitoren we in welke mate deze maatregel effectief is.

Het grootste deel (97%) van de renteafdekking wordt sinds begin 2022 verzorgd door Cardano Risk Management B.V. Zij heeft gedurende 2023 vanuit haar mandaat de opdracht gekregen 57,2% van de marktrentebeweging af te dekken. Het restant van de renteafdekking wordt ingevuld met hypotheeklen.

6 RISICOBEBEERSING

6.1 Risicomanagementbeleid

Risicomanagement is voor ons een belangrijk onderdeel van de besluitvorming en uitvoering. Risicomanagement draagt bij aan het realiseren van onze doelstellingen, een beheerste en integere bedrijfsvoering en aan het voldoen aan wet- en regelgeving. Wij streven ernaar ons integraal risicomanagement continu te verbeteren als onderdeel van de strategische en operationele processen. Het doel van risicomanagement is een beheerste en integere bedrijfsvoering die bijdraagt aan onze missie, visie, kernwaarden en strategische doelstellingen.

De risico's worden systematisch en integraal gemonitord, geïdentificeerd en beoordeeld. Vervolgens worden er, indien nodig, acties geformuleerd en uitgevoerd. Het risicomanagement is op deze wijze integraal verbonden met de missie, visie, kernwaarden en strategische doelstellingen van het fonds. Periodiek voeren wij risicoanalyses door de gehele proces- en uitbestedingsketen uit op specifieke thema's zoals integriteit, privacy, informatiebeveiliging en cybersecurity en ESG.

6.2 Risicogovernance

Het risicomanagement is ingericht volgens het 'Three lines model'. Wij hebben dit als volgt ingericht:

De eerste lijn wordt gevormd door het bestuur, de bestuurscommissies en het bestuursbureau. Het bestuur is beleidsbepalend en draagt de eindverantwoordelijkheid voor het risicomanagement. De bestuurscommissies, bestaande uit de Balansmanagementcommissie (BMC), de pensioenregelingen, governance, communicatie en compliancecommissie (PGC) en het dagelijks bestuur (DB), hebben een uitvoerende en monitorende verantwoordelijkheid voor het risicobeheer op hun gebied. Het bestuursbureau heeft een faciliterende rol in het uitvoeren van risicomanagement werkzaamheden ten behoeve van de bestuurscommissies en het bestuur.

De tweede lijn wordt gevormd door de sleutelfuncties Risicobeheer en Actuarieel en de compliance officer. De sleutelfunctie Risicobeheer heeft een toetsende, onderzoekende, en adviserende rol richting de bestuurscommissies en het bestuur. Het houderschap van de functie Risicobeheer is ondergebracht bij het bestuur. De functie van vervuller wordt ingevuld door de risicomanager binnen het bestuursbureau. De risicomanagementcommissie, de risicomanager en de compliance officer ondersteunen de sleutelfunctiehouder Risicobeheer in de uitvoering van de werkzaamheden. Dat behelst verder beleidsvoorbereidende taken, zoals het onderhouden van het risicoraamwerk en het vaststellen in welke mate de beheersmaatregelen hebben gewerkt. De Compliance Officer is verantwoordelijk voor het stimuleren van en toezien op naleving van geldende maatschappelijke normen en wettelijke en interne regels op het gebied van integriteit. Wij hebben de sleutelfunctie Actuarieel uitbesteed aan de certificerend actuaris. De sleutelfunctie Actuarieel ziet erop toe dat het verzekeringstechnische risicobeheer doeltreffend wordt toegepast.

De derde lijn wordt gevormd door de sleutelfunctiehouder Interne Audit. Het houderschap van de functie Risicobeheer is ondergebracht bij een bestuurder. De sleutelfunctiehouder Interne Audit wordt ondersteund door de Interne Auditcommissie en de vervuller van de interne audit. De vervuller van de interne audit is uitbesteed aan Solutional. De derde lijn toetst of het risicomanagement in de eerste en de tweede lijn volgens het vastgestelde beleid is uitgeoefend en in opzet, bestaan en werking effectief is. Daartoe wordt jaarlijks auditplan opgesteld en uitgevoerd. Uit de uitgevoerde audits moet de effectieve werking van de beheersmaatregelen blijken.

De sleutelfunctiehouders rapporteren aan het bestuur.

De raad van toezicht is onze interne toezichthouder en heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en onze algemene gang van zaken. De raad van toezicht is ten minste belast met het toezien op de adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur en legt verantwoording af over de uitvoering van de taken en de uitoefening van de bevoegdheden aan het verantwoordingsorgaan en in het jaarverslag.

6.3 Risicohouding

Onze missie, visie en strategische doelstellingen en de risicohouding zijn leidend voor de mate waarin we financiële en niet-financiële risico's acceptabel vinden. Dit is geformuleerd als de kaderstellende risicobereidheid. De risicohouding van het bestuur is gespecificeerd naar risicodomeinen die hieronder worden toegelicht.

Binnen het financiële domein zoeken we steeds naar optimale balans tussen (verwachte) rendementen, risico's en kosten. Hierbij streven we naar het realiseren van een waardevast pensioen (verhoging) door de kans op korten zo veel mogelijk te beperken. Dit vertaalt zich naar een risicohouding 'Gebalanceerd', waarbij vanuit een langetermijnvisie verondersteld wordt dat het nemen van risico's op den duur leidt tot meer rendement en bijdraagt aan het waarmaken van de (financiële) ambities van het fonds.

Binnen de niet-financiële domeinen is de risicohouding 'Kritisch'. Blootstelling aan risico's vinden wij voor onderstaande domeinen onwenselijk omdat blootstelling alleen kan resulteren in financiële- en/of reputatieschade. Een dergelijke lage risicobereidheid vergt een hoge mate van beheersing en dat brengt additionele kosten met zich mee. Om die reden accepteren wij enige mate van blootstelling aan risico's met geringe impact.

Binnen het domein reputatie draait het onder meer om ons imago (hoe anderen ons zien), onze identiteit (wat wij willen uitstralen) en onze integriteit (hoe wij handelen). De risicohouding die het bestuur heeft aangenomen ten aanzien van het domein reputatie is kritisch (overwegend risicomijdend). Deze houding komt tot stand vanuit de veronderstelling dat het fonds zowel een actieve als passieve rol heeft in het creëren van vertrouwen onder haar betrokkenen. Aan de ene kant treden wij onze stakeholders actief tegemoet en zoeken de dialoog op ten behoeve van het versterken van het imago, de identiteit en integriteit. Aan de andere kant worden risico's rondom onze integriteit en verbonden personen als onacceptabel beschouwd en zoveel mogelijk ingeperkt. Over het algemeen wordt de mate van blootstelling aan risico's dus relatief laag gehouden als het gaat om het creëren van vertrouwen onder onze betrokkenen.

Ten aanzien van het domein product en uitbesteding wordt de nadruk gelegd op producten, regeling & rechtenbeheer-, communicatie en vermogensbeheer-processen, inclusief IT. Hierbij wordt gestreefd naar een hoge mate van tevredenheid bij (ex-) deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers over de communicatie en de kwaliteit van de service en uitvoering. De risicohouding die het bestuur heeft aangenomen ten aanzien van het domein uitvoering, is kritisch (overwegend risicomijdend). In de basis streven wij naar een goede dienstverlening in termen van communicatie en uitvoering. De mate van blootstelling aan risico's wordt relatief laag gehouden, met name ten aanzien van de reguliere dienstverlening en van kritische processen

Onze risicohouding is in het geheel als gebalanceerd aan te merken. Dit betekent dat het bestuur overall geen onnodige risico's accepteert, maar tegelijkertijd erkent dat sommige risico's niet volledig te mitigeren zijn tegen aanvaardbare voorwaarden. En dat er ook risico's bestaan die, wanneer bewust genomen, een beloning kunnen opleveren. Dit laatste heeft vooral betrekking op het bewust nemen van beleggingsrisico's.

6.4 Risicoprocessen

We hanteren een integrale risicomanagementmethodiek die is verankerd in onze strategische en operationele besturing. Daardoor worden weloverwogen keuzes gemaakt ten aanzien van het gewenste geheel van beheersmaatregelen die bijdragen aan het 'in control' zijn. Door het op structurele wijze en uniform in kaart brengen van de risico's en de effectiviteit van de getroffen beheersmaatregelen hebben we inzicht in de mate waarin we onze organisatie beheersen. Dit raamwerk is de basis waarop we beslissingen nemen.

Periodiek evalueren wij de uitvoering van het risicomanagement in opzet, bestaan en werking. Zo blijft de integrale en beheerste bedrijfsvoering gewaarborgd. Reflectie leidt, waar nodig, tot herijking van (onderdelen van) de bedrijfsvoering in het algemeen en risicomanagement in het bijzonder. Evaluatie draagt bij aan het verhogen van het volwassenheidsniveau van ons risicomanagement en bijstelling van het risicomanagementbeleid.

Risico-identificatie

We maken gebruik van een dynamisch risicomanagementraamwerk voor de strategische en operationele risico's. Periodiek worden de mogelijke risico's en scenario's, de daarop van toepassing zijnde beheersmaatregelen en de nog openstaande acties vastgesteld.

Maken van de risico-inschattingen

Risico's worden kwalitatief beoordeeld op basis van de waarschijnlijkheid van het optreden van de gebeurtenis en de impact daarvan op het behalen van de strategische doelstellingen. Hierbij maken we een onderscheid tussen het bruto risico, het netto risico en het gewenste risico.

Het brutorisico is het risico zonder rekening te houden met eventuele beheersmaatregelen die we treffen om de waarschijnlijkheid en/of impact te beperken. Het brutorisico is afhankelijk van de context waarbinnen het fonds opereert en de doelstellingen. Het nettorisico is het risico dat overblijft nadat is gehandeld op het bruto risico. Indien het netto risico op basis van de risicobereidheid (nog) niet acceptabel is, worden waar mogelijk aanvullende acties gedefinieerd om tot het gewenste risico te komen. Risico inschattingen, beheersmaatregelen en acties kunnen wijzigen naar aanleiding van interne en externe ontwikkelingen, maar ook door nieuwe inzichten. Integraal risicomanagement is daardoor een continu proces van risicoanalyse, inrichten, uitvoeren, rapporteren en bijsturen. Dit integreren we dan ook in onze diverse jaarplannen.

Risicobewustzijn

Integraal risicomanagement kan alleen effectief zijn als het gedragen wordt door het gedrag van bestuursleden, medewerkers en stakeholders. Wij streven naar een cultuur waarin transparantie, een constructief-kritische houding naar elkaar en integriteit vanzelfsprekend zijn. We zijn ons bewust van onze voorbeeldrol. Het bestuur voert daarom actief de dialoog over risico's, risicobereidheid en de effectiviteit van de getroffen beheersmaatregelen.

Risicosoorten

Wij onderscheiden binnen het risicoraamwerk drie risicodomeinen: strategische risico's, financiële risico's en niet-financiële risico's. Ieder domein bevat meerdere risicosoorten. Deze risicosoorten maken onderdeel uit van het risicoraamwerk en vormen onder andere de basis voor de risk self assessment, tussentijdse risicoanalyses en risico-opinies.

Strategische risico's

Het behalen van onze strategische doelstellingen is onderhevig aan risico's. De continuïteit en de geloofwaardigheid kunnen daarmee in gevaar komen. Om dit te voorkomen, zijn voor alle strategische risico's beheersmaatregelen geformuleerd en worden deze door het bestuur gemonitord. Per kwartaal is over deze strategische risico's gerapporteerd in een kwartaalrapportage die is besproken door het bestuur. Het bestuur heeft de missie, visie en strategische doelstellingen voor 2023 opnieuw bekrachtigd. De strategische risico's zijn in 2023 niet gewijzigd.

Financiële risico's

Wij onderkennen financiële risico's binnen het beleggingsbeleid. We hebben normen en bandbreedtes gedefinieerd waarbinnen deze financiële risico's zich mogen bewegen. De aangestelde vermogensbeheerders rapporteren over de beheersing van de financiële risico's. De beheersing van de financiële risico's worden gemonitord en bewaakt via een kwartaalrapportage. In deze rapportage worden de volgende risico's behandeld:

- Ontwikkeling van onze financiële positie;
- toetsing van onze financiële doelstellingen;
- toezicht op het vereist eigen vermogen (solvabiliteit);
- balansrisico;
- rente- en tegenpartijrisico;
- krediet- en landenrisico;
- concentratierisico;
- valutarisico;
- liquiditeits- en onderpandrisico;
- ESG-risico's.

Deze rapportage wordt beoordeeld door de risicomanager. Het oordeel en suggesties worden opgenomen in de risicoparagraaf bij de rapportage bij de behandeling door het bestuur.

De beheersing van kosten maakt geen deel uit van de financiële risicorapportage. De ontwikkeling en beheersing van kosten wordt gemonitord door het bestuursbureau en verantwoord in de kwartaalrapportage. Ook deze rapportage wordt door het bestuur behandeld en vastgesteld.

Operationele risico's

Wij onderkennen operationele risico's met betrekking tot de dagelijkse bedrijfsvoering, uitbesteding, integriteit, IT en juridisch. Deze operationele risico's met bijbehorende beheersmaatregelen zijn vastgelegd in een Risk Control Framework. We willen de risico's welke voortkomen uit de bedrijfsprocessen zo veel mogelijk minimaliseren.

Daartoe hebben wij de bedrijfsprocessen beschreven en vastgelegd in een handboek Administratie Organisatie & Interne Beheersing. De operationele risico's en bijbehorende beheersmaatregelen zijn integraal onderdeel van dit handboek. De beheersgebieden van deze operationele risico's zijn - overeenkomstig de processen van het handboek - als volgt gedefinieerd:

- aanvaarden opdracht;
- implementatie opdracht;
- uitvoering pensioenadministratie;
- vermogensbeheer;
- custody;
- financiële administratie;
- adviseren/ondersteunen/rapporteren;
- besturen.

Als het rest- of nettorisico na inzet van de bestaande beheersingsmaatregelen nog steeds buiten de grenzen van de risicohouding valt, zal het bestuur beoordelen in hoeverre dit restrisico de strategische doelstellingen bedreigt. Aan de hand van deze beoordeling kan het bestuur besluiten verdere mitigerende maatregelen in te richten, het risico over te dragen of te vermijden of het risico te accepteren.

Met de getroffen beheersmaatregelen is het bestuur van mening dat het restrisico van de hierboven genoemde risico's binnen de risicohouding van het bestuur zijn gebleven. Om deze reden zijn er geen aanvullende maatregelen getroffen om het restrisico binnen de risicohouding te brengen.

Risicothema's

Op specifieke thema's voeren wij periodiek risicoanalyses door de gehele procesketen uit, zoals integriteit (SIRA), Informatiebeveiliging en cybersecurity en ESG. Het risicobeeld van de SIRA is niet gewijzigd. Wij hebben het beleid van informatiebeveiliging en cybersecurity verbeterd en vervolgens geïmplementeerd zodat daarmee aan het vereiste volwassenheidsniveau van de controls is voldaan.

6.5 Ontwikkelingen risicomanagement in 2023

Het afgelopen jaar heeft de ontwikkeling van het risicomanagement onder ander in het teken gestaan van de onderstaande thema's.

Compliance en integriteit

Wij hebben beleid om compliance- en integriteitsrisico's te beperken en beheersen. Dit beleid is van toepassing op onze organisatie en onze verbonden personen. Wij beogen een integere bedrijfsvoering en integere cultuur te stimuleren, waarin alle verbonden personen op alle niveaus in overeenstemming handelen met geldende maatschappelijke normen en wettelijke en interne regels. Dit jaar zijn de beleidskaders aangescherpt om het risico op belangenverstrengeling ten aanzien van zakelijke relaties verder te reduceren. De beleidsdocumenten zijn op dit onderdeel aangescherpt en de compliance officer heeft een prominenter rol gekregen.

We hebben onze risicobereidheid ten aanzien van de integriteit, inclusief fraude, vastgesteld op de verschillende domeinen. De risicobereidheid bepaalt mede de keuze in welke mate risico's worden beheerst. Jaarlijkse wordt de systematische integriteitsrisico analyse uitgevoerd. Daarbij worden alle integriteitsrisico's, waaronder frauderisico's en belangenverstrengeling, opnieuw beoordeeld.

In dat kader zijn er bijeenkomsten belegd voor alle verbonden personen om het bewustzijn rondom integriteit, ook in relatie tot cybersecurity, onder de aandacht te houden en te versterken.

Informatiebeveiliging

Wij hebben een ambitie en beleid geformuleerd om op een beheerste en integere wijze de facetten rondom informatiebeveiliging te kunnen borgen. Eind 2022 voldeden we nog niet op alle facetten aan de door DNB vereiste volwassenheidsniveau's. In 2023 is een plan van aanpak opgesteld en uitgevoerd met het doel een aantal volwassenheidsniveaus van informatiebeveiliging aantoonbaar te hebben verbeterd tot het door DNB vereiste volwassenheidsniveau en dit jaar naar de toekomst toe op niveau te houden. Het beleid is op onderdelen aangescherpt naar de huidige maatstaven. Vervolgens is het herziene beleid geïmplementeerd en is beoordeeld of de beheersing voldoende effectief en aantoonbaar is geweest. Per jaareinde is het volwassenheidsniveau van alle controls op het vereiste DNB volwassenheidsniveau op een control na, namelijk het testen van het IT business continuity plan. Dit ondanks gemaakte vorderingen zoals het uitvoeren van een gezamenlijke test met de pensioenuitvoeringsorganisatie. Aan het verder verhogen van het volwassenheidsniveau wordt nog opvolging gegeven.

Risicobeheersing Programma Implementatie Nieuw Pensioenstelsel

De tweede lijn heeft de voortgang en de risicobeheersing van het Programma INPC gemonitord. Daarbij is onder meer de risicoanalyse die onderdeel van het programma is beoordeeld en zijn ook risico opinies afgegeven. Het bestuur heeft in november een risicoanalyse uitgevoerd en op basis daarvan het besluit genomen om de overgangsdatum van 1 januari 2025 los te laten omdat het voor het bestuur niet mogelijk is gebleken om de overgang per die datum volledig en op beheerste en integere wijze te realiseren.

6.6 Voornaamste risico's en onzekerheden

In de komende jaren zal er binnen ons fonds onverminderd aandacht zijn voor (opkomende) trends en ontwikkelingen die zich afspelen in en om het pensioenlandschap. Deze (opkomende) trends en ontwikkelingen bieden weliswaar kansen, maar zullen zeker ook de nodige onzekerheden met zich meebrengen.

Overgang naar het nieuwe pensioenstelsel

De overgang naar de nieuwe regels voor pensioen wordt beschouwd als een zeer ingrijpend en complex proces, waarbij een groot beroep zal worden gedaan op het verandervermogen van pensioenfondsen en hun uitvoerders. De verandering zorgt bij de pensioenuitvoeringsorganisatie voor een ingrijpende overstap op het gebied van dienstverlening, processen en het IT-landschap waaronder de vervanging van administratieplatform. Ook ligt het zwaartepunt van de implementatie van ons datakwaliteitsbeleid bij de pensioenuitvoeringsorganisatie.

Het programma om de overgang te realiseren kent stakeholders met ieder eigen taken en verantwoordelijkheden door de gehele keten heen. Dit brengt het risico van afhankelijkheid met zich mee. Ondanks goede planning en afspraken bestaat het risico op vertraging. Het bestuur kan dit niet volledig mitigeren.

De nieuwe regels voor pensioen zijn voor deelnemers op onderdelen wezenlijk anders. Dit stelt eisen aan de communicatie om de wijzigingen duidelijk helder te maken voor de deelnemers.

Op het gebied van wetgeving bestaat op onderdelen nog onzekerheid zolang de lagere wetgeving nog niet beschikbaar is. Anderzijds zijn de toezichtseisen zeer strikt en dat stelt weer eisen aan een zorgvuldig en evenwichtig besluitvormingsproces binnen het fonds inclusief duidelijke en volledige verantwoording van en naar alle relevante stakeholders toe. Dit risico wordt versterkt doordat er een nieuw kabinet gevormd moet worden en verschillende politieke partijen ingrijpende wijzigingen in de wet willen doorvoeren.

Als we eenmaal de overgang hebben gerealiseerd ontstaat er een nieuwe werkelijkheid. Het is nog niet geheel duidelijk welke eisen de nieuwe regels in de praktijk gaan stellen aan de governance.

De risico's van de overgang wordt beheerst binnen het INPC-programma. Een risico analyse is onderdeel van het programma. Deze wordt periodiek herijkt en bijgesteld. In de risico analyse van het INPC-programma is ook de risicoanalyse van de betrokken uitvoerders betrokken. Waar nodig wordt het risicobeeld bijgesteld.

Andere trends en ontwikkelingen

Andere trends en ontwikkelingen:

- Risico's van klimaatverandering;
- ESG-ricomanagement;
- Geopolitieke risico's;
- IT-beleid en risicomanagement en
- (Onder-)uitbestedingsmanagement.

6.7 Sleutelfunctiehouders

Sleutelfunctiehouder Risicobeheer en Risicomanagement commissie

Het fonds kent een risicomanagementcommissie die jaarlijks een jaarplan opstelt met vooral beleidsmatige onderwerpen die binnen een jaarcyclus plaatsvinden. Naast de reguliere werkzaamheden worden thema's en aandachtspunten onderkend aan de hand van de impact van interne en externe ontwikkelingen op de strategische doelstellingen en de strategische risico's. Het jaarplan wordt vastgesteld door het bestuur.

Voorts kent het fonds een Sleutelfunctiehouder Risicobeheer die een onafhankelijke positie inneemt en zich vooral inhoudelijke richt op specifieke vraagstukken waar een risico oordeel en risico opinie gewenst is. De sleutelfunctiehouder Risicobeheer rapport halfjaarlijks aan het bestuur en de rvt en daarbij legt hij het bestuur de belangrijkste aandachtspunten vanuit het risicomanagement en zijn waarnemingen voor.

De voornaamste aandachtspunten van de sleutelfunctiehouder Risicobeheer hadden betrekking op het op een beheerste en integere wijze uitvoeren van het INPC-programma, het naar het vereiste volwassenheidsniveau brengen van de controls informatiebeveiliging, het beoordelen van de voortgang en volledigheid van het ESG-beleid en de beoordeling van door het bestuur uitgevoerde evaluatie in relatie tot enige wijzigingen die in het governance-model zijn aangebracht in 2022.

Sleutelfunctiehouder Interne Audit

Op basis van een risicoanalyse van interne en externe factoren wordt ieder jaar een intern audit plan opgesteld door de interne audit functie en goedgekeurd door het bestuur.

Conform het interne audit plan heeft in de eerste helft van 2023 een audit plaatsgevonden op het volwassenheidsniveau van de Informatiebeveiliging. Het fonds had de volwassenheid via een self-assessment en gebaseerd op de normen van DNB ingeschat en de interne audit functie onderschrijft, op basis van de documentatie, de ingeschaalde volwassenheidsniveaus.

De geplande audit datakwaliteit is niet uitgevoerd omdat in het Kader Datakwaliteit van de Pensioenfederatie, dat het fonds volgt, is opgenomen dat deze audit door een accountant of een externe IT-auditor moet worden uitgevoerd. De extra capaciteit is ter beschikking gesteld om bestaande bevindingen te sluiten.

Er is net als in voorgaande jaren geparticipeerd in multi-client audits op de uitvoerder TKP. In 2023 zijn het handboek auditmethodologie en de Interne Audit Charter geactualiseerd en door het bestuur vastgesteld.

De sleutelfunctiehouder Interne Audit rapporteert halfjaarlijks en legt hierbij aan het bestuur en aan de rvt de belangrijkste aandachtspunten vanuit de interne audit functie voor.

Sleutelfunctiehouder Actuarieel

Elk kwartaal stelt de sleutelfunctiehouder Actuarieel een verslag op waarin hij onder andere een opinie geeft over de ontwikkeling van onze dekkingsgraad. Dit krijgt vorm in een oordeel over de betrouwbaarheid en adequaatheid van de berekening van de Technische Voorziening (TV). In de rapportages in 2023 heeft hij geconstateerd dat “de effecten op de TV op logische wijze tot uiting komen in de vaststelling van de (beleids-)dekkingsgraad”, waaronder de toeslagverlening op basis van de versoepelde indexatieregels. Voorts doet hij aanbevelingen op het gebied van actuariële onderwerpen die voor ons van belang kunnen zijn.

Verder heeft de sleutelfunctiehouder Actuarieel het besluit tot het aanpassen van de premie op basis van de nieuwe parameters inclusief de rente, de toeslagverlening op basis van de AMvB en de evaluatie van de fondsspecifieke ervaringssterfte beoordeeld. Hij heeft aangegeven hiermee in te kunnen stemmen. Daarnaast heeft hij op de volgende onderwerpen aandacht gevraagd van het bestuur: de herijking rente in verwacht rendement premie, besluitvorming en communicatie toeslagbeleid en AMvB, uitstel bedrag ineens, overbruggingsplan, en kader datakwaliteit.

Geen van de sleutelfunctiehouders heeft in de loop van 2023 materiële risico's geconstateerd.

6.9 Compliance

Onder onze compliance vallen de maatregelen die zich richten op de implementatie, handhaving en naleving van externe wet- en regelgeving op het gebied van integriteit en onze interne procedures en gedragsregels. Doel van de maatregelen is voorkomen dat onze integriteit -en daarmee zijn reputatie- wordt aangetast. Gedragsregels geven duidelijkheid over wat onder integer handelen wordt verstaan. De regels gelden voor alle aan het fonds verbonden personen, als bedoeld in onze Gedragscode (hierna ‘de Gedragscode’), zodat zij bijdragen aan onze goede reputatie en de betrouwbaarheid. De Gedragscode is in 2023 herbekeken, onder meer in het kader van het Servicedocument Gedragslijn ‘Goed Omgaan met

Klachten' van de Pensioenfederatie. We hebben een externe compliance officer aangesteld, HVG Law LLP (hierna 'de Compliance Officer'), om de naleving van onder meer de Gedragscode te monitoren. Op basis hiervan heeft het bestuur voldoende zekerheid dat verbonden personen zich houden aan de geldende wet- en regelgeving. Als daartoe aanleiding bestaat, dan rapporteert de Compliance Officer aan de raad van toezicht. Hiervoor was in 2023 geen aanleiding.

De Compliance Officer heeft geen materiële bevindingen geconstateerd ten aanzien van de naleving van de Gedragscode over 2023.

6.10 Klachten en geschillen

We hebben een klachten- en geschillenregeling (hierna 'de Klachten- en geschillenregeling'). De Klachten- en geschillenregeling is eind 2023 herzien. Vanaf dat moment worden alle uitingen van ontevredenheid meegenomen in de klachten- en geschillenregeling. Vanaf 1 januari 2024 zijn wij aangesloten bij de Stichting Geschillen Instantie Pensioenfondsen (GIP).

Indien een belanghebbende zich ten aanzien van een klacht of bezwaar niet met het bestuursbesluit over de behandeling van de klacht of bezwaar kan verenigen, heeft de belanghebbende het recht de klacht of bezwaar voor te leggen aan de bevoegde rechter en/of de Ombudsman Pensioenen. Na bemiddeling of advisering door de Ombudsman Pensioenen staat de weg naar een bevoegde rechter nog open. Dit wordt bij het bestuursbesluit aan belanghebbende meegedeeld.

Klachten

In 2023 zijn er 22 klachten geweest waarvan er 10 niet naar tevredenheid van de deelnemers zijn afgewikkeld. Onderverdeeld naar onderwerp (AFM classificatie) geeft dat het volgende beeld.

Onderwerp	totaal aantal	waarvan geëscaleerd
o service en klantgerichtheid	0	0
o behandelingsduur	5	3
o informatieverstrekking	1	1
o deelnemersportaal	0	0
o keuzebegeleiding	0	0
o pensioenberekening en -betaling	0	0
o registratie werknemersgegevens/datakwaliteit	3	1
o toepassing wet- en regelgeving: algemeen	12	5
o toepassing wet- en regelgeving: invaren, transitie	0	0
o financiële situatie	1	0
o duurzaamheid	0	0
o overig	0	0
Totaal	22	10

Geschillen

In 2023 waren er geen geschillen.

6.11 Meldingen Autoriteit Persoonsgegevens, incidenten, boetes en dwangsommen

Sinds 1 januari 2016 geldt de meldplicht datalekken. Deze meldplicht houdt in dat organisaties (zowel bedrijven als overheden) direct een melding moeten doen bij de Autoriteit Persoonsgegevens zodra een ernstig datalek is vastgesteld. Organisaties moeten het datalek in bepaalde situaties ook melden aan de betrokkenen waarvan de persoonsgegevens zijn gelekt. Bij een datalek gaat het om toegang tot of vernietiging, wijziging of vrijkomen van persoonsgegevens bij een organisatie zonder dat dit de bedoeling is van deze organisatie. Ook onrechtmatige verwerking van gegevens valt onder een datalek. Melding bij de

Autoriteit Persoonsgegevens is alleen verplicht als een datalek ernstige nadelige gevolgen heeft voor de bescherming van persoonsgegevens, of een kans daarop.

Er hebben zich in 2023 drie datalekken voorgedaan, waarvan één datalek is gemeld bij de Autoriteit Persoonsgegevens.

Eén datalek betrof bij een externe partij van het fonds. Er is beoordeeld dat geen gevoelige data van het fonds bij deze externe partij lag en derhalve zich geen risico's hebben gevormd voor het fonds. Er zijn geen verdere acties noodzakelijk gebleken.

Het tweede datalek betrof een melding van een uitvoerder van het fonds, waarbij het ging om een datalekmelding retourpost. Dit datalek is beoordeeld en er is door de uitvoerder melding gedaan bij de Autoriteit Persoonsgegevens. Er zijn hierop verder geen acties noodzakelijk gebleken.

Het derde datalek betrof een e-mail met bijlage van een medewerker bestuursbureau die per abuis gestuurd is naar een derde partij waarmee het fonds werkt. Dit datalek is beoordeeld, de nodige acties zijn hierin genomen en er is beoordeeld dat er geen melding gedaan dient te worden bij de Autoriteit Persoonsgegevens.

In 2023 zijn door de toezichthouders geen boetes of dwangsommen opgelegd aan het fonds.

7 KOSTEN

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden onze kosten verantwoord volgens de Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie.

7.2 Kostenbewustzijn

Er wordt naar gestreefd om de verschillende processen zo (kosten)efficiënt mogelijk uit te voeren, zonder dat de kwaliteit van de uitvoering daaronder lijdt. Een kostenefficiënte uitvoering betekent niet dat alle werkzaamheden zo goedkoop mogelijk worden uitgevoerd. De belangen zijn zeer groot en daarom is een hoge kwaliteit van de pensioenuitvoering een absolute vereiste. Dit betekent soms juist een extra kosteninspanning.

7.3 Kostenontwikkeling 2023

Kosten governance en bestuursondersteuning

De governancekosten bestaan uit de vergoedingen voor bestuur, bestuursbureau en overige organen, verzekeringskosten, kosten voor intern en extern toezicht (DNB en AFM), compliancekosten en auditkosten (onafhankelijk accountant en certificerend actuaaris).

In onderstaand overzicht worden de kosten voor governance en bestuursondersteuning voor de jaren 2021 tot en met 2023 weergegeven.

Governancekosten en bestuursondersteuning	2023	2022	2021
Bestuursvergoeding en kosten overige gremia	782	701	681
Intern toezicht IORP II	603	604	789
Toezicht & lidmaatschap	291	194	191
Bestuursondersteuning	1.404	1.422	1.273
Totaal	3.080	2.921	2.934

De kosten voor governance en bestuursondersteuning worden in de jaarrekening niet apart gepresenteerd, omdat ze onderdeel zijn van de pensioenbeheer- en vermogensbeheerkosten. De externe toezichtskosten in 2023 zijn gestegen en bedragen € 265 (2022: € 178).

De governancekosten per deelnemer laten een stijging zien. De absolute kosten governance zijn gestegen en door de afname van de deelnemersaantallen zijn de kosten per deelnemer gestegen.

Kosten per deelnemer (x € 1)	2023	2022	2021
Governance	48	42	47

Het totaal van deze kosten wordt in de verhouding 50%/50% verdeeld over pensioen- en vermogensbeheer (zie de volgende tabellen).

Kosten pensioenbeheer

De kosten van pensioenbeheer bestaan voor het grootste gedeelte uit de kosten van pensioenuitvoerder TKP voor het uitvoeren van de administratie van de pensioenregeling. In het volgende overzicht zijn de kosten van pensioenbeheer opgenomen.

Pensioenbeheer	2023	2022	2021
Communicatie	77	117	95
Pensioenuitvoering	2.468	2.472	2.327
Doorbelastingen:			
Governancekosten 50%	838	749	831
Bestuursondersteuning 50%	702	711	636
Totaal*	4.085	4.049	3.889

* Exclusief kosten projecten van € 1.469 (2022: € 1.165).

Projectkosten

Naast de reguliere kosten is er ook in 2023 sprake van projectkosten. In 2023 is in totaal voor € 1.469 (2022: € 1.165) besteed aan projecten. De projectkosten hadden voornamelijk betrekking op het INPC. Bij het vaststellen van de kosten per deelnemer wordt onderscheid gemaakt tussen de kosten per deelnemer exclusief en inclusief projectkosten.

Kosten pensioenbeheer per deelnemer

Ter vergelijking van de kostenniveaus van de verschillende pensioenfondsen wordt, op aanbeveling van de Pensioenfederatie, gekeken naar de kosten per deelnemer. Dit zijn de kosten van pensioenbeheer in euro's per deelnemer. Het aantal deelnemers is de som van het aantal actieve deelnemers en het aantal pensioengerechtigden. Naast de reguliere kosten worden er jaarlijks kosten voor projecten gemaakt. Ook die kunnen worden gerelateerd aan het aantal deelnemers en pensioengerechtigden. De reguliere en projectkosten per deelnemer zien er dan als volgt uit.

Kosten per deelnemer (x € 1)	2023		2022	
	regulier	project	totaal	totaal
Pensioenbeheerkosten	235	82	317	292

De reguliere kosten per deelnemer zijn in 2023 4% gestegen ten opzichte van 2022. Dit komt voort uit de éénmalige stijging van de fee voor de pensioenadministratie door de overgang naar de Wtp en een daling van de deelnemersaantallen.

Voor een vergelijking van de pensioenbeheerkosten van verschillende pensioenfondsen kunnen deze kosten uitgedrukt worden in een percentage van de gemiddelde marktwaarde van de beleggingen. Dit is in het volgende overzicht in beeld gebracht.

Pensioenbeheerkosten in % gemiddelde marktwaarde	2023	2022	2021
Pensioenbeheerkosten	0,14	0,13	0,11

De stijging komt in 2023 grotendeels doordat de pensioenbeheerkosten in vergelijking met vorig jaar gestegen zijn en daarnaast ook de gemiddelde marktwaarde gedaald is.

Vermogensbeheerkosten

De vermogensbeheerkosten ontwikkelden zich van 2021 t/m 2023 als volgt:

Vermogensbeheerkosten	2023	2022	2021
Directe vermogensbeheerkosten	5.618	5.465	5.963
Indirecte vermogensbeheerkosten	2.708	3.178	4.097
Totaal*	8.327	8.643	10.060

* Inclusief projecten van € 0 (2022: € 271)

De doorbelasting van 50% van de kosten van governance en bestuursondersteuning is opgenomen onder de directe vermogensbeheerkosten. De stijging van de directe vermogensbeheerkosten in 2023 vergeleken met 2022, wordt veroorzaakt door de stijging van de kosten van Cardano ten opzichte van 2022 en dientengevolge ook het gemiddelde belegde vermogen in 2023.

Voor een vergelijking van de vermogensbeheerkosten van verschillende pensioenfondsen worden deze kosten vaak uitgedrukt in een percentage van de gemiddelde marktwaarde van de beleggingen. Dit is in het volgende overzicht in beeld gebracht.

Vermogensbeheerkosten in % gemiddelde marktwaarde	2023	2022	2021
Directe vermogensbeheerkosten	0,20	0,18	0,17
Indirecte vermogensbeheerkosten	0,10	0,11	0,12

De lichte stijging van de directe vermogensbeheerkosten uitgedrukt in percentage van het gemiddeld belegd vermogen komt vooral door de hogere directe vermogensbeheerkosten. De transactiekosten bedragen 0,10% van het gemiddeld belegd vermogen en zijn onderdeel van de indirecte vermogensbeheerkosten 0,10%. Het verloop over de jaren 2021 tot en met 2023 is als volgt:

Transactiekosten vermogensbeheer in % gemiddelde marktwaarde	2023	2022	2021
Transactiekosten	0,10	0,11	0,10

In de totale kosten voor het vermogensbeheer van € 8.327 zijn impliciete transactiekosten van € 2.708 opgenomen op basis van de berekeningswijze van de Pensioenfederatie. De totale vermogensbeheerkosten exclusief transactiekosten bedragen € 5.618. Uitgedrukt in de gemiddelde marktwaarde van de beleggingen is dit 0,20%.

Private Equity

We hebben zeer beperkte beleggingen in Private Equity, minder dan 1% van het totale belegd vermogen. Dit betreft een oude portefeuille en bevindt zich in een uitkerende fase. Binnen een aantal jaar zal deze beleggingscategorie geen deel meer uitmaken van de portefeuille. Het kostenverloop van deze beleggingen is grillig doordat sprake is van reservering van prestatievergoedingen die weer kunnen vrijvallen bij negatieve rendementen. Deze kosten moeten in relatie gezien worden tot de rendementen in deze categorie.

Totale kosten

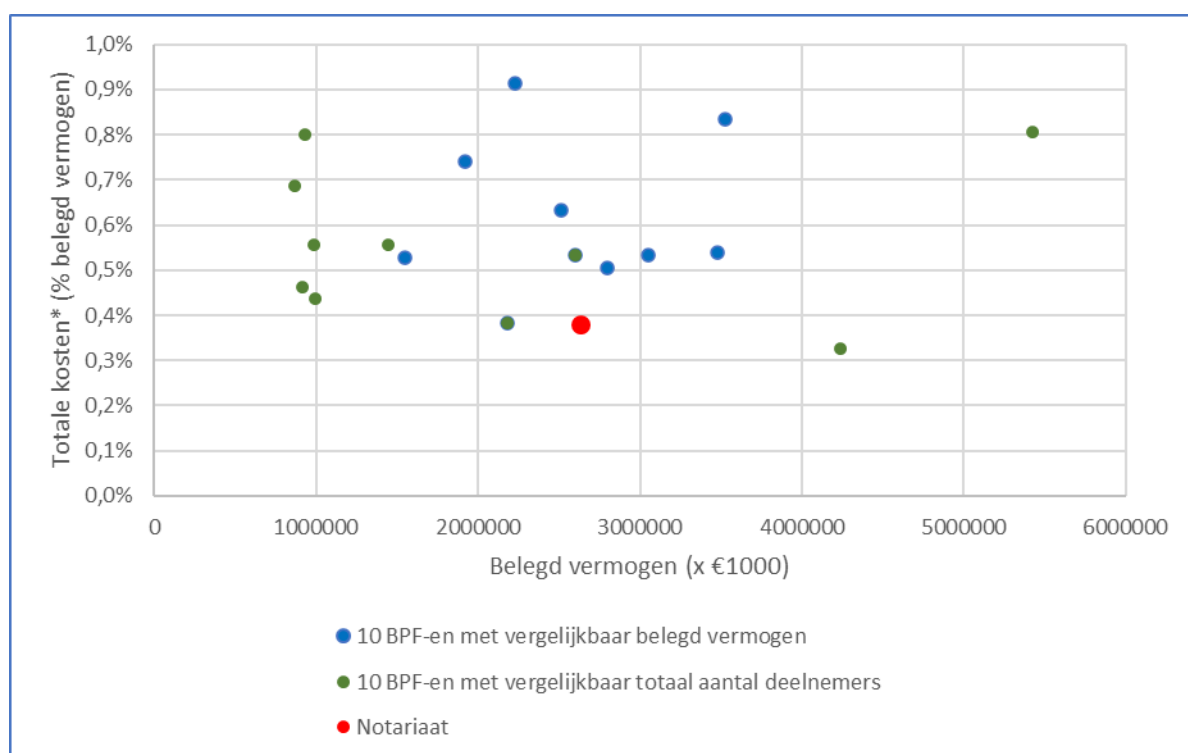
Voor de vergelijkbaarheid met andere pensioenfondsen worden in onderstaande tabel de totale kosten van het pensioenfonds, exclusief de transactiekosten inzichtelijk gemaakt.

	2023	[1]	2022	[1]	2021	[1]
Pensioenbeheerkosten	4.085	0,14	4.049	0,13	3.889	0,11
Projecten	1.469	0,05	1.165	0,04	85	0,00
Totale Pensioenbeheerkosten	5.554	0,19	5.214	0,17	3.974	0,11
Vermogensbeheerkosten	5.618	0,20	5.418	0,18	6.396	0,18
Totale kosten (excl. transactiekosten)	11.172	0,39	10.632	0,35	10.370	0,29
Transactiekosten	2.708	0,10	3.225	0,11	3.665	0,10
Totale kosten (incl. transactiekosten)	13.880	0,49	13.857	0,46	14.035	0,40

[1] In % gemiddeld belegd vermogen

7.4 Kostenvergelijking met andere pensioenfondsen

De totale kosten van het pensioenfonds exclusief de transactiekosten kunnen worden vergeleken met die van andere pensioenfondsen. Daarbij moet worden opgemerkt dat elk pensioenfonds specifieke kenmerken kent die kostenverhogend of -verlagend kunnen werken. Als naar een vergelijkbare peergroup wordt gekeken, dan geeft dit een beeld van het kostenniveau van het fonds ten opzichte van andere vergelijkbare pensioenfondsen. In onderstaande grafiek is dit gevisualiseerd. Uit de grafiek blijkt dat Pensioenfonds Notariaat de lagere kosten vertoont, zowel vergeleken met bedrijfstakpensioenfondsen (BPF-en) met vergelijkbaar vermogen als met vergelijkbaar totaal aantal deelnemers.

*) De totale kosten zijn de pensioenbeheerkosten en de vermogensbeheerkosten exclusief de transactiekosten.

De grafieken zijn ontleend aan een inventarisatie door adviesbureau Sprenkels op basis van cijfermateriaal van DNB. Omdat de cijfers over 2023 nog niet bekend zijn, is gebruik gemaakt van cijfers over 2022.

8 COMMUNICATIE

Wij hebben communicatie met (ex-)deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers hoog op de agenda staan. We werken met een communicatiebeleidsplan, waarin de lange termijn communicatiedoelen staan. In dit communicatiebeleidsplan staat ook voor welke communicatiestrategie we kiezen om de lange-termijndoelen zo efficiënt mogelijk te halen. Aanvullend op het communicatiebeleidsplan stellen we ieder jaar een communicatiejaarplan op, inclusief een jaarkalender en jaarbudget. De concrete uitwerking van campagnes en middelen, inclusief begroting, werken we gedurende het jaar uit in actieplannen.

8.1 Doelen en strategie

Zelfredzaamheid en de relatie met de deelnemer zijn overkoepelende doelen. Bij het zelfredzaam maken van deelnemers en het opbouwen van een relatie tussen het fonds en de deelnemer, en het fonds en werkgevers, speelt communicatie een belangrijke rol. Dit wordt gedaan aan de hand van een passende communicatiestrategie. De communicatiestrategie houdt in dat er in de communicatieacties steeds 3 elementen op elkaar in grijpen en elkaar versterken:

Activeren: deelnemers en werkgevers in beweging krijgen. We geven deelnemers en werkgevers de juiste informatie en impuls of trigger om in actie te komen.

Beleven: deelnemers en werkgevers een goede band laten ervaren met ons als pensioenfonds. We geven deelnemers en werkgevers, op het juiste moment en in de juiste setting, de best mogelijke ervaring waardoor ze vertrouwen hebben in het fonds en de drempel lager wordt om een volgende actie te ondernemen.

Converteren: deelnemers en werkgevers de juiste acties laten uitvoeren. We geven deelnemers en werkgevers de mogelijkheid de juiste actie te doen en deze effectief te voltooien.

8.2 Activiteiten in 2023

Elk jaar dienen wij te voldoen aan de wettelijk verplichte communicaties. Daarnaast zetten we wenselijke communicaties uit om de Communicatie(beleids)doelen te bereiken. Communicatieacties worden zoveel mogelijk per doelgroep ingericht.

In april 2023 ontstonden 3 vacatures in het verantwoordingsorgaan (VO). Hier zijn verkiezingen voor gehouden. Er hebben 784 actieven gestemd en 619 pensioengerechtigden. De meeste stemmen gingen naar Jan Veenkamp, Anne Prijs en Richard Grievink. Alle 3 hebben zij de functie aanvaard. De uitkomsten zijn op de website en social media gedeeld.

8.2.1. Wettelijke verplichte communicaties

Begin van het jaar ontvingen alle belanghebbenden informatie over de pensioenregeling 2023. Daarnaast worden jaarlijks alle communicatie-uitingen, waaronder wettelijk verplichte brieven, begin van het jaar geactualiseerd op basis van de nieuwe parameters. Ook werd begin 2023 ook de specificatie eerste betaling 2023, jaaropgave en toelichtingen verzonden. Hiermee geven we inzicht in de eigen situatie. Uiteraard worden ook de verplichte Uniforme Pensioenoverzichten (UPO's) verzonden aan alle betrokkenen. Ook hebben we, voor zover van toepassing, voldaan aan wettelijke rapportage verplichtingen met betrekking tot de uitvoering van het ESG-beleid, Europese wetgeving en het IMVB-convenant.

8.2.2 Overige communicaties

De middelen die hiervoor zijn ingezet zijn voornamelijk brieven en mails, de website, de LinkedIn pagina, nieuwsbrieven, (online) bijeenkomsten en telefonisch contact met de Pensioendesk. Er zijn meerdere digitale nieuwsbrieven met actuele informatie verzonden aan (ex-)deelnemers, pensioengerechtigden, werkgevers en administratiekantoren. Daarnaast zijn meerdere campagnes gevoerd voor het vergroten van de digitale bereikbaarheid van deelnemers en het vergroten van pensioeninzicht bij de deelnemers van 55

jaar en ouder. Eind 2023 werden verder speciale ochtenden georganiseerd voor deelnemers en pensioengerechtigden, waar in dialoog kon worden gegaan en waar het verdiepen van inzicht in pensioen, de pensioenregeling, hoe het fonds ervoor stond en de komst van de nieuwe regels voor pensioen. Wij waren ook aanwezig op een aantal regionale ring-vergaderingen van notarissen en kandidaat-notarissen van de KNB.

Om iedereen mee te nemen in wat de Wet toekomst pensioenen betekent, wat er gaat veranderen en wat er blijft is er in 2022 al een themapagina op de website gekomen en deze werd en wordt doorlopend aangepast. Ook wordt Wtp in elke nieuwsbrief en bijeenkomst meegenomen als onderwerp. Meer informatie staat in hoofdstuk 3.

Verder is eind van het jaar is een nieuwe website gelanceerd. Waarmee deelnemers en werkgevers veel klantvriendelijker terecht kunnen zowel op de openbare website als in het beveiligde gedeelte achter de persoonlijke inlog.

8.3 Monitoring en evaluatie

Ieder kwartaal evalueren wij de communicatieacties in een communicatiekwartaalrapportage. Daarin worden resultaten van communicatieacties geëvalueerd en hoe ze hebben bijgedragen aan het halen van de beleidsdoelen. Deze resultaten gebruiken we om het beleid aan te scherpen en toekomstige communicatieacties te optimaliseren. In 2023 zijn er geen wijzigingen in het beleid gemaakt als gevolg van uitkomsten uit de evaluaties.

9 VOORUITBLIK

Het jaar 2024 zal voornamelijk in het teken van de overgang naar de nieuwe regels voor pensioen staan. Het bestuur heeft het project INPC als eerste prioriteit aangemerkt. Hierbij is het van belang dat met alle betrokken gremia en partijen een goede samenwerking plaats vindt zodat ieder tijdig invulling kan geven aan zijn rol in dit project. Verder blijft de communicatie met alle betrokkenen een blijvend aandachtspunt voor het bestuur. Ook zal in 2024 aandacht worden besteed aan de verdere implementatie van het ESG-beleid in de beleggingsportefeuille.

10 BEVINDINGEN RAAD VAN TOEZICHT EN OORDEEL VERANTWOORDINGSORGAAN

10.1 Bevindingen raad van toezicht 2023

Inleiding

Het jaar 2023 heeft in het teken gestaan van de voorbereidingen op de implementatie van de Wet Toekomst Pensioenen (Wtp) in combinatie met het borgen van de continuïteit van de bestaande pensioenregeling. Het fonds heeft ten aanzien van Wtp belangrijke stappen gezet en tegelijkertijd de continuïteit van de pensioenuitvoering van de bestaande pensioenregeling goed geborgd.

De aanpassingen in de governance in 2022 zijn in 2023 geëvalueerd en daar waar noodzakelijk geformaliseerd in de relevante documenten. De raad van toezicht is van mening dat het huidige bestuursmodel goed functioneert met op punten, ruimte voor verbetering.

De samenwerking tussen het bestuur, de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan is in het verslagjaar waar het de lopende zaken betrof, goed verlopen. De wijze waarop de raad van toezicht betrokken werd bij de implementatie van de Wtp kende een wat stroef begin maar is met name tegen het eind van het verslagjaar sterk verbeterd. Gesprekken met het voltallige bestuur, individuele bestuursleden, de sleutelfunctiehouders, controlerend accountant en de certificerend actuaris vormen mede de basis van deze rapportage. De rapportage intern toezicht is besproken met het bestuur. De rapportage is vervolgens vastgesteld door de raad van toezicht en is aangeboden aan het verantwoordingsorgaan.

Formele instemming raad van toezicht

Gedurende het jaar heeft de raad van toezicht eenmaal een functieprofiel voor een bestuurslid als vertegenwoordiger namens de pensioengerechtigden goedgekeurd. In 2023 heeft de raad van toezicht in het kader van de herbenoeming van een bestuurslid een gesprek gevoerd met dit bestuurslid. Het bestuurslid is per 20 februari 2023 herbenoemd. Tevens heeft de raad van toezicht zijn goedkeuring verleend aan een wijziging van een aantal reglementen.

Toezichtthema's 2023

1. NPC/Wtp

Er is door het fonds in 2023 veel werk verzet om sociale partners te ondersteunen bij het komen tot een nieuwe pensioenregeling. De planning was dat deze per 1 januari 2025 zou kunnen worden geïmplementeerd door het fonds. In de tweede helft van het jaar is gebleken dat dit een onhaalbare tijdslijn is. Er zijn te veel externe afhankelijkheden en onzekerheden voor een succesvolle overgang van de huidige pensioenregeling naar een nieuwe regeling, inclusief invaren van opgebouwde pensioenrechten. Vanuit risicomanagement en beheerste integere bedrijfsvoering ziet de raad van toezicht het verschuiven naar een latere datum als noodzakelijk.

1.1 Totstandkoming contract/nieuwe voorlopige pensioenregeling

In de zomer van 2023 hebben sociale partners een principe keuze gemaakt ten aanzien van de nieuwe pensioenregeling. De keuze voor één pensioenregeling voor alle geledingen en de keuze voor het solidaire contract zijn belangrijke uitgangspunten voor het fonds. De raad van toezicht begrijpt dat het voor sociale partners teleurstellend is dat de beoogde implementatiedatum bij nader inzien niet haalbaar is gebleken.

1.2 Implementatieplan en toezichthouder

De raad van toezicht heeft kennisgenomen van het overleg dat dit jaar meerdere malen heeft plaatsgevonden met de toezichthouder over de planning en voortgang van de Wtp. Ook dit overleg heeft het inzicht gegeven dat de beoogde implementatiedatum niet haalbaar zou zijn.

1.3 Mitigatie risico afhankelijkheid pensioenuitvoerder TKP

De raad van toezicht constateert dat het risico niet gemitigeerd is maar juist toegenomen is. De beweegruimte en onderhandelingspositie zijn voor een klein fonds uitermate beperkt gebleken. Het niet halen van de beoogde implementatiedatum geeft het fonds ruimte om na te gaan of er andere mogelijkheden zijn om naar voren toe dit risico te mitigeren.

1.4 Datakwaliteit

De raad van toezicht heeft kennisgenomen van het plan van aanpak en ziet dat het project zich volgens planning ontwikkelt. Datakwaliteit is een voorwaarde voor een succesvolle transitie. De huidige voortgang biedt vertrouwen.

1.5 Communicatiebeleid en aanpak

De uitvoering van het communicatiejaarplan 2023 is vrijwel geheel conform planning uitgevoerd. De nieuwe website is gelanceerd. Slechts een beperkt aantal onderdelen heeft geen uitvoering gekregen als gevolg van de werkzaamheden in het kader van Wtp.

2. Governance en evaluatie

De raad van toezicht is tevreden over de ontwikkeling van de governance. Ruimte voor verbetering ziet de raad van toezicht in de ontwikkeling van de rol van portefeuillehouders, de verdere integratie van risicomanagement in de beleidscyclus en de aansturing van het bestuursbureau.

3. Duurzaam beleggen

Gaat conform plan. Daar waar in het verleden executie van het duurzaamheidsbeleid een zorgpunt was, zijn in 2023 daadwerkelijk beleggingsportefeuilles omgezet naar duurzamere varianten conform het beleid. De markt blijft zich ontwikkelen. De raad van toezicht is zich ervan bewust dat voor een relatief klein fonds, niet alle keuzes die andere fondsen maken, mogelijk zijn.

4. Monitoring transitieperiode van bestaand naar nieuw

De raad van toezicht constateert dat het bestuur in voldoende mate bij beslissingen in het kader van de bestaande regeling en bedrijfsvoering stilstaat bij effecten voor de langere termijn. In 2024 zal dit nog nadrukkelijker aandacht behoeven.

Toezichtthema's 2024

1. Nieuwe pensioencontract
 - Voortgang mijlpalenplanning
 - Voortgang en afronding datakwaliteit
 - Oplevering en toetsing implementatieplan en communicatieplan
 - Beheersing risico afhankelijkheid pensioenuitvoerder
2. Risicobereidheid en evenwichtige belangenafweging
3. Doorontwikkeling bestuursmodel ten aanzien van explicitering risicomanagement, portefeuillehouderschap, aansturing bestuursbureau.
4. Risicomanagement als integraal onderdeel van besluitvorming

De raad van toezicht spreekt - afsluitend - waardering uit voor de grote inzet van het bestuur, het bestuursbureau en alle andere betrokkenen bij de werkzaamheden in het verslagjaar.

Den Haag, 26 februari 2024

Namens de raad van toezicht,
drs. P. Braams, voorzitter

10.2 Reactie bestuur op bevindingen raad van toezicht

Wij stellen de bevindingen van de raad van toezicht zeer op prijs. Het overleg met de raad van toezicht wordt als zeer open en constructief ervaren. De aandachtspunten van de raad van toezicht worden in ieder overleg besproken en toegelicht. Daarnaast is er altijd ruimte om ook andere onderwerpen te bespreken. Hieronder geven wij op hoofdlijnen een reactie op een aantal bevindingen van de raad van toezicht.

NPC/Wtp is, net als in 2022, veelvuldig met de raad van toezicht besproken. Het onderwerp staat ook standaard op de bestuursagenda. Daarnaast zijn er in het afgelopen jaar meerdere studiedagen met het bestuur en de diverse gremia en stakeholders geweest over het nieuwe pensioenstelsel. Wij zijn ons er van bewust dat ook voor de raad van toezicht dit een zeer belangrijk punt van aandacht is. De communicatie over de voortgang van de implementatie en toelichting aan alle gremia vraagt een grote inspanning en moet voldoende worden geborgd in het project.

Ook governance blijft onder onze aandacht. De opmerkingen van de raad van toezicht onder governance zullen ter harte wordt genomen en gedurende het jaar worden geëvalueerd. Dit zal bijdragen aan de effectiviteit van het bestuur en de aansturing van het bestuursbureau.

Wij nemen de opmerkingen van de raad van toezicht met betrekking tot duurzaam beleggen en “de monitoring transitieperiode van bestaand naar nieuw” ter harte. Beide onderwerpen hebben de benodigde aandacht van het bestuur.

Tot slot bedankt het bestuur de raad van toezicht voor de constructieve wijze van samenwerking in het afgelopen jaar.

Den Haag, 16 mei 2024

Namens het bestuur,
mr. N.E. Bijlholt
drs. H.D. Panneman AAG

10.3 Oordeel verantwoordingsorgaan

Inleiding

Het verantwoordingsorgaan geeft, overeenkomstig de wettelijke taak en de statuten van het Pensioenfonds Notariaat, jaarlijks een oordeel over het door het bestuur gevoerde beleid en de uitvoering ervan. Dit oordeel betreft het verslagjaar 2023.

Het verantwoordingsorgaan heeft in het verslagjaar zes keer zelfstandig vergaderd, twee keer met het bestuur en twee keer met de raad van toezicht. Deze gesprekken, de bestuurlijke verslaglegging en het bestuursverslag geven een duidelijk beeld van het door het bestuur gevoerde beleid in 2023. Hierover wordt door het verantwoordingsorgaan een oordeel gegeven.

Oordeel 2023 aan de hand van speerpunten

Het oordeel van het verantwoordingsorgaan is verwoord aan de hand van enkele speerpunten.

De aandachtspunten die in 2022 waren geformuleerd, waren nog steeds van groot belang en zijn daarom behouden. De speerpunten zijn:

- Governance en effectiviteit bestuur
- Risicohouding van het fonds
- Het nieuwe pensioenstelsel
- Communicatie met specifieke doelgroepen
- Toepassing van het ESG-beleid

Governance en effectiviteit bestuur

Het verantwoordingsorgaan heeft in 2023 het contact met het bestuur als prettig ervaren. Dit geldt voor zowel de vergaderingen als het informele contact op de studiedagen die vooral in het teken stonden van het nieuwe pensioenstelsel.

Het nieuwe governance-model heeft de effectiviteit van het bestuur verbeterd. Het bestuur spant zich in om constructief te overleggen met de KNB en de BMN en deze belangrijke relatie waar mogelijk te verbeteren. De contouren van het premiebesluit zijn tijdig besproken en het verantwoordingsorgaan waardeert de grote aandacht voor het beoordelen van de evenwichtigheid van de feitelijke premieheffing, voor de verschillende deelnemers van het fonds.

Het verantwoordingsorgaan heeft een positief advies gegeven over uitbreiding van de formatie (van 0,3 naar 0,45 VTE) voor het dagelijks bestuur dat in het nieuwe governance-model uit twee leden bestaat. Dit geeft ook meer ruimte voor het invullen van de werkgeversrol. Bij de bijzondere verantwoordelijkheden hoort een passende beloning. Het lijkt het verantwoordingsorgaan waarschijnlijk dat nadat de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel heeft plaatsgevonden, de formatie van het dagelijks bestuur wordt aangepast. Het verantwoordingsorgaan heeft geadviseerd om de beloning van het bestuur niet aan te passen zonder dat er een goede vergelijking kan worden gemaakt met andere vergelijkbare fondsen. Ondanks de acceptabele kosten per deelnemer, moet een fonds met een bescheiden omvang zich regelmatig afvragen of het fonds in de toekomst tegen aanvaardbare kosten zelfstandig kan blijven functioneren. Het bestuur heeft daar in het verleden uitgebreid bij stilgestaan. Het verantwoordingsorgaan gaat ervan uit dat deze vraag na de transitie opnieuw aan de orde komt. Het is zaak tijdig met alle betrokkenen te overleggen hoe de belangen van alle deelnemers in de toekomst het beste worden gediend.

Het verantwoordingsorgaan stelt het op prijs dat het bestuur de volledige bestuursverslagen en de voortgangsrapportages over de implementatie van het nieuwe pensioencontract (INPC) deelt. Uit deze verslagen blijkt dat bestuursleden constructief met elkaar overleggen en ook reflecteren over eigen functioneren.

Risicohouding van het fonds

Nadat in 2022 een risicopreferentie onderzoek is uitgevoerd, heeft het fonds in 2023 meerdere studiedagen besteed aan de analyse van de resultaten en de nadere uitwerking van dit onderzoek. De resultaten van het onderzoek zijn afgezet tegen verschillende scenario's van het te kiezen beleggingsbeleid in het nieuwe pensioenstelsel. Het bestuur heeft het verantwoordingsorgaan meegenomen in het proces dat wordt gevolgd om te komen tot het vaststellen van de risicohouding van het fonds.

Het nieuwe pensioenstelsel

In 2023 is veel gebeurd op het gebied van de voorbereiding op de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel. Het fonds heeft in november 2023 moeten besluiten de eerder beoogde transitiedatum los te laten omdat deze te veel risico's met zich meebrengt. Het verantwoordingsorgaan vindt dit een verstandig besluit. Het verantwoordingsorgaan waardeert de voortdurende aandacht van het bestuur voor

evenwichtige afweging van belangen van alle (gewezen) deelnemers bij de keuzes die in dit proces door sociale partners en het fonds moeten worden gemaakt, en de risico's die daarbij onder ogen moeten worden gezien.

Bij meerdere studiedagen zijn, naast de medewerkers van het bestuursbureau en de diverse geledingen van het fonds, ook vertegenwoordigers van sociale partners aanwezig geweest. Naast kennisoverdracht is er daardoor hopelijk ook meer begrip en aandacht voor kansen en dilemma's die het nieuwe stelsel met zich meebrengt.

Het bestuur heeft positief gereageerd op aanpassingen in de drie pensioenregelingen zodat straks in het nieuwe pensioenstelsel kan worden toegewerkt naar één pensioenregeling. Dit maakt het pensioen overzichtelijk en ook wordt de communicatie met alle deelnemersgroepen zo eenvoudiger.

Communicatie met specifieke doelgroepen

In november 2023 zijn informatiedagen georganiseerd voor zowel pensioengerechtigden als actieve deelnemers. Beide informatiedagen zijn goed bezocht. Het verantwoordingsorgaan heeft bijzondere aandacht voor de communicatie met de verschillende doelgroepen. Er is zorg over de geringe interesse van (jonge) deelnemers voor hun pensioen, die nog relatief makkelijk maatregelen kunnen nemen om hun pensioen waar nodig aan te vullen. Deze geringe interesse blijkt ook uit een lage opkomst bij verkiezingen voor het verantwoordingsorgaan. Dat dit beeld overeenkomt met veel andere fondsen, maakt deze zorg niet minder.

Uitvoeringskosten

De uitvoeringskosten van het fonds zijn ten opzichte van het voorgaande verslagjaar behoorlijk gestegen. Dit is met name veroorzaakt door projectkosten voor INPC vanwege de voorbereiding van de transitie in het kader van de Wet toekomst pensioenen. Het verantwoordingsorgaan beoordeelt de kosten als noodzakelijk en van tijdelijke aard.

Toepassing van het ESG-beleid

Het ESG-beleid is voor een belangrijk deel geïmplementeerd en wordt toegepast op vrijwel alle categorieën. Het verantwoordingsorgaan is tevreden over de wijze waarop het bestuur het verantwoordingsorgaan regelmatig informeert over diverse ontwikkelingen op dit gebied. Ook complimenteert het verantwoordingsorgaan het bestuur voor de aandacht die er is voor de vraag of in diverse aandeelhoudersvergaderingen wellicht meer aandacht gevraagd kan worden voor het milieu, sociale omstandigheden en governance.

Overig

In 2023 is de samenstelling van het verantwoordingsorgaan gewijzigd. Begin 2023 zijn verkiezingen gehouden omdat per 25 april 2023 drie plaatsen vrij kwamen. Mevrouw J.W.A.P. Michels, mevrouw M.M. Rosenkrantz-Koeslag en mevrouw M.T.F. van Schaijk zijn volgens het rooster afgetreden. Het verantwoordingsorgaan is dankbaar voor de jaren waarin zij zich hebben ingezet voor alle deelnemers in het fonds. Deze plaatsen in het verantwoordingsorgaan zijn per 25 april 2023 ingenomen door mevrouw A.S. Prijt, de heer H.R. Grievink en de heer J.F.R. Veenkamp.

Bevindingen raad van toezicht

Het verantwoordingsorgaan heeft kennisgenomen van de bevindingen van de raad van toezicht. Het verantwoordingsorgaan onderschrijft de aanbevelingen van de raad van toezicht. Het verantwoordingsorgaan waardeert de inspanningen van de raad van toezicht en waardeert het dat de raad van toezicht het bestuur terzijde staat. Het verantwoordingsorgaan vertrouwt er op dat de raad van toezicht het constructieve overleg met het verantwoordingsorgaan in 2024 zal voortzetten.

Speerpunten voor 2024

Het verantwoordingsorgaan zal voor 2024 de volgende speerpunten hanteren:

- Governance en effectiviteit van het bestuur
- Risicohouding van het fonds
- Het nieuwe pensioenstelsel en communicatie
- De kosten van Pensioenfonds Notariaat

Ook zal het verantwoordingsorgaan de door de raad van toezicht gestelde aandachtspunten monitoren.

Tot slot

Het verantwoordingsorgaan komt tot het oordeel dat het bestuur in het afgelopen jaar goed heeft gefunctioneerd. De belangen van alle bij het fonds betrokken belanghebbenden heeft het bestuur hierbij op een zorgvuldige wijze afgewogen. Het verantwoordingsorgaan heeft vertrouwen dat het bestuur de uitgesproken bevindingen opvolgt en spreekt waardering uit voor de inzet van het bestuur en alle bij het fonds betrokkenen. Het verantwoordingsorgaan ziet uit naar het voortzetten van de samenwerking met het bestuur. Ook bedankt het verantwoordingsorgaan alle medewerkers van het bestuursbureau voor de goede ondersteuning, in het bijzonder in een jaar waarin de extra werkzaamheden voor het nieuwe pensioenstelsel veel van medewerkers vragen terwijl daarnaast ook de reguliere werkzaamheden ook uitdagend zijn.

Den Haag, 28 maart 2024

Namens het verantwoordingsorgaan,
mr. J. Nobel, voorzitter

10.4 Reactie bestuur op oordeel verantwoordingsorgaan

Het bestuur heeft met belangstelling kennisgenomen van het oordeel van het verantwoordings-orgaan over het in 2023 gevoerde beleid en waardeert de gemaakte opmerkingen. In deze reactie gaat het bestuur in op de aandachtspunten die het verantwoordingsorgaan in het oordeel noemt.

Het bestuur is verheugd dat het verantwoordingsorgaan opmerkt dat het nieuwe governance-model de effectiviteit van het bestuur heeft verbeterd. In het nieuwe governance-model is gekozen voor een dagelijks bestuur. Dit heeft voor de twee leden van het dagelijks bestuur geleid tot extra werkzaamheden. Of de werkzaamheden voor het pensioenfonds na de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel afnemen, zal in de praktijk moeten blijken. Het bestuur zal het advies inzake het beloningsbeleid overnemen.

Het bestuur vindt het belangrijk een goede relatie te onderhouden met alle stakeholders, zowel interne als externe. Met regelmaat vindt overleg plaats met vertegenwoordigers van de KNB, de BMN en andere belanghebbenden.

In 2024 heeft het bestuur de focus op een gedegen voorbereiding om de transitie in het belang van deelnemers en pensioengerechtigden zo succesvol mogelijk te doen plaatsvinden.

Het bestuur betreft het verantwoordingsorgaan hierbij. In het bijzonder geldt dit voor de risicohouding en financiële opzet van het fonds en de communicatie over de transitie.

Ook in 2024 worden informatiedagen voor pensioengerechtigden en actieve deelnemers georganiseerd. Het bestuur nodigt het verantwoordingsorgaan uit met voorstellen te komen over de wijze waarop het fonds jongere deelnemers kan interesseren voor het onderwerp 'pensioen'.

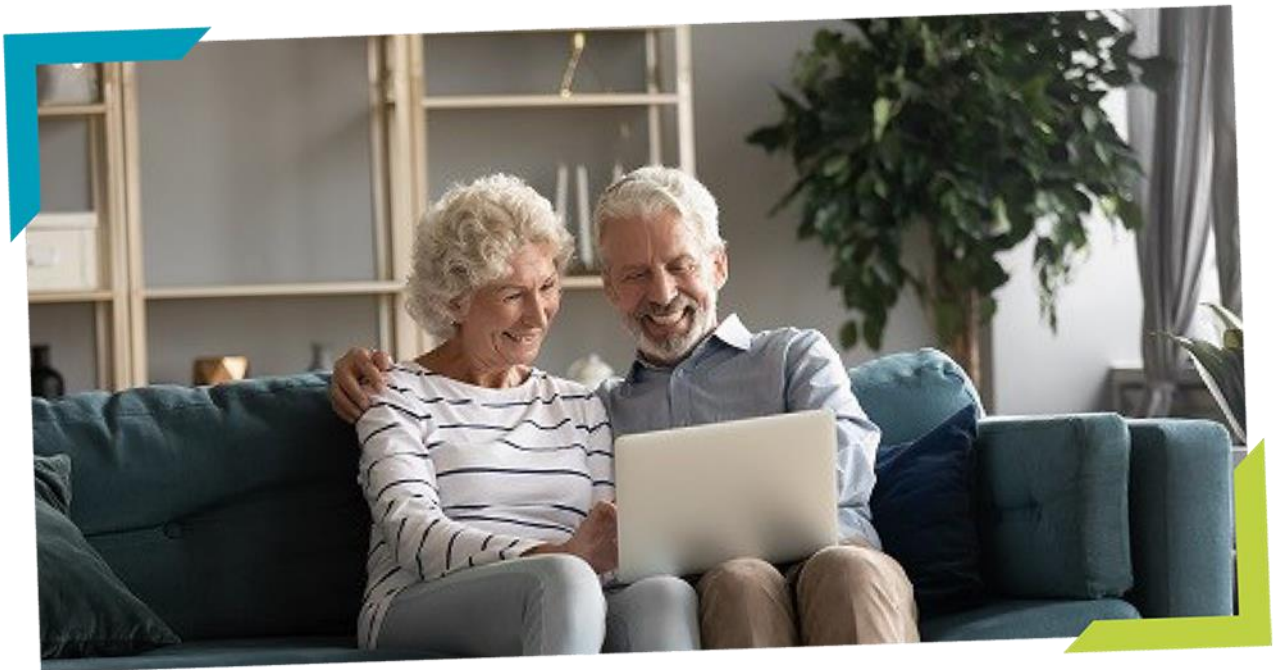
Het bestuur deelt de mening van het verantwoordingsorgaan dat de hoge uitvoeringskosten ten opzichte van voorgaande verslagjaren voor het fonds noodzakelijk en van tijdelijke aard zijn.

Het bestuur hoopt in de loop van 2024 het ESG-beleid nog verder te hebben geïmplementeerd. Dit is ook afhankelijk van de geldende wetgeving die nog volop in beweging is. Het bestuur volgt de ontwikkelingen nauwgezet en onderneemt actie als hiervoor aanleiding is.

Het bestuur bedankt het verantwoordingsorgaan voor de betrokkenheid en de goede samenwerking in het afgelopen jaar. Ook in 2024 verwacht het bestuur meer contactmomenten te hebben met het verantwoordingsorgaan vanwege de voorbereidingen voor de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel. Het bestuur vertrouwt erop de samenwerking met het verantwoordingsorgaan op eenzelfde constructieve wijze voort te zetten.

Den Haag, 16 mei 2024

Namens het bestuur,
mr. N.E. Bijlholt
drs. H.D. Panneman AAG

11 JAARREKENING

BALANS PER 31 DECEMBER 2023 (NA RESULTAATBESTEMMING)

(bedragen x € 1.000)

		2023	2022
ACTIVA			
Beleggingen voor risico pensioenfonds			
Vastgoedbeleggingen	(1)	263.986	44.764
Aandelen	(2)	788.248	808.607
Vastrentende waarden	(3)	1.826.059	1.797.897
Derivaten	(4)	160.048	89.419
Overige beleggingen	(5)	8.077	5.276
		3.046.418	2.745.963
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen			
	(6)	38.785	30.252
Vorderingen en overlopende activa			
Premies	(7)	6.493	4.251
Overige vorderingen		14.669	87.987
		21.162	92.238
Overige activa			
Liquide middelen	(8)	13.419	17.230
		13.419	17.230
TOTAAL ACTIVA		3.119.784	2.885.683

		2023	2022
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves	(9)	250.851	244.520
Technische voorzieningen	(10)		
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds		<u>2.691.311</u>	<u>2.405.272</u>
		2.691.311	2.405.272
Verplichtingen inzake derivaten	(11)	86.621	232.315
Overige schulden en overlopende passiva	(12)	<u>91.001</u>	<u>3.576</u>
 TOTAAL PASSIVA		 3.119.784	 2.885.683

STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen x € 1.000)

		2023	2022
BATEN			
Premiebijdragen risico pensioenfonds	(13)	86.966	83.837
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds	(14)	296.046	-1.003.030
Baten uit herverzekering	(15)	9.322	-9.549
Overige baten	(16)	435	-55
Totaal baten		392.769	-928.797
LASTEN			
Uitkeringen	(17)	86.759	79.914
Mutatie technische voorziening voor risico fonds	(18)	277.506	-769.843
Mutatie technische voorziening herverzekering	(19)	9.322	-9.549
Saldo van overdracht van rechten	(20)	4.076	3.206
Saldo herverzekering	(21)	3.201	941
Pensioenuitvoeringskosten	(22)	5.554	5.214
Overige lasten	(23)	20	137
Totaal lasten		386.438	-689.980
Saldo van baten en lasten		6.331	-238.817
Bestemming fondsresultaat			
Mutatie algemene reserve		6.331	-238.817

KASSTROOMOVERZICHT

(bedragen x € 1.000)

	2023	2022
Pensioenactiviteiten		
Premies	85.244	82.873
Saldo waardeoverdrachten	-4.076	-3.206
Uitgekeerde pensioenen	-86.644	-79.890
Ontvangen uitkeringen herverzekeraar	2.501	2.519
Betaalde premie herverzekeraar	-5.702	-3.459
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-9.999	-7.286
Overige mutaties	416	190
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	-18.260	-8.259
Beleggingsactiviteiten		
Onttrekkingen uit beleggingen	3.047.235	6.083.665
Directe beleggingsopbrengsten	39.384	44.624
Aankopen van beleggingen	-3.225.461	-5.989.210
Kosten van vermogensbeheer	-4.148	13.704
Collateral en overige mutaties	160.240	-144.488
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	17.250	8.295
Mutatie liquide middelen	-1.010	36
Liquide middelen		
Stand per einde boekjaar	21.496	22.506
Stand per einde vorig boekjaar	22.506	22.470
Mutatie liquide middelen	-1.010	36

De liquide middelen betreffen de reguliere banktegoeden van € 13.419 (2022: € 17.230) en de onder beleggingen aangehouden liquide middelen. Deze laatste zijn in de balans zichtbaar onder de post overige beleggingen en bedragen € 8.077 (2022: € 5.276).

TOELICHTING OP DE JAARREKENING

Activiteiten

Stichting Pensioenfonds Notariaat is statutair gevestigd in 's-Gravenhage en ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41198218.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfondsen.

Referenties

In de balans en de staat van baten en lasten zijn referenties opgenomen waarmee wordt verwezen naar de toelichting.

Grondslagen

Algemene grondslagen

Alle bedragen in de jaarrekening zijn vermeld in € x 1.000, tenzij anders is aangegeven.

Continuïteitsveronderstelling

De jaarrekening is opgesteld met inachtneming van de continuïteitsveronderstelling.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard gaat met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden. Hiervan kan de omvang betrouwbaar worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden. Hiervan kan de omvang betrouwbaar worden vastgesteld.

Als een transactie ertoe leidt dat alle of nagenoeg alle toekomstige economische voordelen en risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, dan wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde. Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post 'nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen, als sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen. Bovendien bestaat de intentie om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Functionele valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's, namelijk de functionele en presentatievaluta van het pensioenfonds.

Transacties, vorderingen en schulden

Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers op transactiedatum. Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. De uit de afwikkeling en omrekening voortvloeiende koersverschillen komen ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten.

Schattingswijzigingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen en van baten en lasten.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld.

Als het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen, inclusief de bijbehorende veronderstellingen, opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft. De impact van wijzigingen in de actuariële uitgangspunten vanwege de aanpassing van de premievrijgestelde pensioenopbouw voor arbeidsongeschikten als gevolg van de verhoogde opbouwpercentages in de pensioenregelingen vanaf 1 januari 2024 bedraagt € 1.045. In de post wijziging rentetermijnstructuur is het effect op de voorziening opgenomen van de wijziging van UFR-methode vanaf 1 januari 2023 bedraagt € 8.494 en de impact van de overgang naar de aangepaste ervaringssterfte correctiefactoren bedraagt € 20.464.

Dekkingsgraden

De beleidsdekkingsgraad is gebaseerd op het rekenkundig gemiddelde van de dekkingsgraden over de laatste twaalf maanden. Hierbij wordt steeds gebruikgemaakt van de meest actuele inschatting van de betreffende dekkingsgraden. De (nominale) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen door de technische voorzieningen, zoals opgenomen in de balans. Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt de voorziening pensioenverplichtingen herrekend, rekening houdend met de verwachte prijsinflatie.

Grondslagen voor waardering van activa en passiva

Beleggingen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen marktwaarde (reële waarde). Onder waardering op marktwaarde wordt verstaan: het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een passief kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde partijen, die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

De waardering van participaties in beleggingsinstellingen gebeurt tegen marktwaarde. Voor beursgenoteerde beleggingsinstellingen is dit de marktnotering per balansdatum. De waardering in niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen gebeurt tegen actuele waarde.

Beleggingen voor risico pensioenfonds en voor risico deelnemers worden op dezelfde wijze gewaardeerd.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vastgoedbeleggingen

De belangen in beursgenoteerde vastgoedaandelen worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Dit is de per balansdatum geldende beurskoers.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum. De actuele waarde van niet-beursgenoteerde aandelen en participaties in beleggingsfondsen is gebaseerd op het aandeel dat het pensioenfonds heeft in het eigen vermogen van het niet-beursgenoteerde aandeel per balansdatum. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde en meest recente opgave van de desbetreffende fondsmanagers die uitgaan van waardering op marktwaarde.

Private equity wordt bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en daarna opnieuw gewaardeerd tegen de laatst bekende reële waarde en verhoogd of verlaagd met eventuele (des)investeringen tot ultimo boekjaar. In dit opzicht worden beleggingen in andere investeringsbedrijven ultimo boekjaar gewaardeerd tegen de reële waarde per aandeel zoals aangeleverd door de betreffende assetmanager.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum. De actuele waarde van niet-beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beleggingsinstellingen is gebaseerd op het aandeel dat het pensioenfonds heeft in het eigen vermogen van de niet-beursgenoteerde vastrentende waarde per balansdatum. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde meest recente opgave van de desbetreffende fondsmanagers die uitgaan van waardering op marktwaarde.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnoteringen of, als die niet beschikbaar zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen. Als een derivatenpositie negatief is, wordt het bedrag onder de schulden verantwoord. Binnen de derivatenportefeuille is sprake van collateralverplichtingen. Afhankelijk van de ontwikkeling van de marktwaarde van deze derivaten, bestaat hierbij de verplichting voor het fonds om bepaalde collaterals te verstrekken aan de betreffende tegenpartijen. Het collateral kan zowel stukken als cash bevatten.

Overige beleggingen

Beursgenoteerde beleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers.

Niet-beursgenoteerde (indirecte) beleggingen worden gewaardeerd op de ultimo verslagperiode berekende intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde opgave van de desbetreffende fondsmanagers. Onder de overige beleggingen zijn ook de liquide middelen voortkomend uit beleggingstransacties opgenomen.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Pensioenfonds Notariaat heeft de verplichting tot uitkering van de per 31 december 2013 al ingegane arbeidsongeschiktheidspensioenen ondergebracht bij N.V. Amersfoortse Algemene Verzekering Maatschappij (A.s.r.). Ook is bij deze verzekeraar het arbeidsongeschiktheidsrisico uit hoofde van de vanaf 2014 geldende pensioenregeling ondergebracht. De vordering uit dit herverzekeringscontract, dat zich classificeert als een garantiecontract, wordt gelijkgesteld aan de hier tegenoverstaande voorziening voor de pensioenverplichtingen. De bepaling van de voorziening wordt gebaseerd op de actuariële grondslagen van het fonds. Bij de waardering van de vordering wordt rekening gehouden met de kredietwaardigheid van de herverzekerder. De herverzekerder heeft rating A volgens S&P en Moody's and Fitch.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde als geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, als sprake is van oninbaarheid.

Liquide middelen

Liquide middelen worden tegen nominale waarde gewaardeerd. Onder de liquide middelen zijn opgenomen die kas- en banktegoeden die onmiddellijk opeisbaar zijn, dan wel een looptijd korter dan twaalf maanden hebben. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden.

Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

De voorziening voor pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toezeggingen tot) toeslagen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de marktrente, waarvoor de actuele rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB wordt gebruikt. Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of toeslagen op de opgebouwde pensioenaanspraken worden verleend. Alle per balansdatum bestaande besluiten tot toeslagverlening (ook voor besluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex-antecondities) zijn bij de berekening inbegrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen. Bij de vaststelling van de voorziening wordt rekening gehouden met verleende premievrijstelling door daarin de contante waarde van de over de toekomstige deelnemingstijd op te bouwen premievrije pensioenaanspraken te betrekken.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen. De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- interest: conform de rentetermijnstructuur op basis van de zogenaamde ultimate forward rate (UFR)-curve zoals gepubliceerd door DNB;
- sterfte: volgens de Prognosetafel AG2022;
- ervaringssterfte: er wordt rekening gehouden met het fondsspecifieke karakter van het deelnemersbestand door toepassing van een ervaringssterfte- en postcodeanalyse die resulteert in correctiefactoren op de gehanteerde prognosetafel;
- burgerlijke staat: conform de partnerfrequenties behorend bij de overlevingstafel CBS 2013 tot de leeftijd van 67 jaar, op de leeftijd van 67 jaar een frequentie van 100%, daarna volgens het zogeheten bepaalde partnersysteem;
- kosten: voor de opslag inzake toekomstige kosten wordt 2,2% gehanteerd.

Binnen de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds is ook de schadelast verantwoord voor zieke deelnemers op balansdatum die naar verwachting arbeidsongeschikt worden verklaard.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft. Vorderingen uit herverzekeringscontracten op risicobasis worden verantwoord op het moment dat de verzekerde gebeurtenis zich voordoet. Bij de waardering worden de herverzekerde uitkeringen contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur, onder toepassing van de actuariële grondslagen van het pensioenfonds. Vorderingen uit herverzekeringscontracten die worden geclassificeerd als garantiecontracten worden gelijkgesteld aan de hier tegenoverstaande voorziening voor pensioenverplichtingen. Vorderingen uit hoofde van winstdelingsregelingen in herverzekeringscontracten worden verantwoord op het moment van toekenning door de herverzekeraar.

De waarde van het aandeel herverzekeraar is gelijk aan de voorziening herverzekeringsdeel technische voorziening.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde als er geen sprake is van transactiekosten). Kortlopende schulden hebben een looptijd korter dan een jaar.

Grondslagen voor bepaling van het resultaat

Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

Onder premiebijdragen van werkgevers en werknemers wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Beleggingsresultaten voor risico van het pensioenfonds

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. (In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten worden in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten. Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden zowel de externe als de daaraan toegerekende interne kosten verstaan. Afschrijvingen en andere exploitatiekosten van onroerende zaken in exploitatie zijn in de kosten van vermogensbeheer opgenomen.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen en dergelijke verrekend.

Uitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau op balansdatum.

Indexering en overige toeslagen

De toeslag op pensioenrechten en -aanspraken wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het pensioenfonds. Het fonds streeft ernaar de pensioenrechten en -aanspraken jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van het consumentenprijsindexcijfer (afgeleid) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De toeslagverlening is voorwaardelijk. Er is geen recht op toeslag en er kan op de langere termijn geen zekerheid worden gegeven of en in hoeverre toeslagverlening kan plaatsvinden. Een eventuele achterstand in de toeslagverlening kan worden ingehaald.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn verlaagd vanwege de mogelijkheid van het rekenen met een (gemiddeld) hogere rente van 3,264% (2022: -0,486%) op basis van de eenjaarsrente van de DNB-curve aan het begin van het verslagjaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Vooraf wordt een actuariële berekening gemaakt van de toekomstige pensioenuitvoeringskosten en pensioenuitkeringen die in de voorziening pensioenverplichtingen worden opgenomen. Deze post betreft de vrijval ten behoeve van de financiering van de kosten en uitkeringen in het verslagjaar.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur zoals door DNB opgegeven. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder 'wijziging marktrente'.

Wijzigingen actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien voor de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het pensioenfonds. De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is inherent aan een onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het

pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Een resultaat op overdrachten kan ontstaan doordat de vrijval van de voorziening plaatsvindt tegen de actuariële grondslagen van het fonds, terwijl het bedrag dat wordt overgedragen gebaseerd is op de wettelijke factoren voor waardeoverdrachten. De tarieven van het pensioenfonds wijken af van de wettelijke tarieven.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

De overige mutaties ontstaan door mutaties in de aanspraken door overlijden, arbeidsongeschiktheid en pensioneren.

Overige baten en lasten

Overige baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is volgens de directe methode opgesteld. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

RISICOPARAGRAAF

Het fonds wordt bij het beheer van zijn pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste financiële doelstelling van het fonds is het nakomen van zijn financiële verplichtingen (inclusief de door het fonds uitgesproken ambitie). Het belangrijkste risico voor het fonds is derhalve het balansrisico (solvabiliteitsrisico): het risico dat het fonds niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Dit risico komt tot uiting in de variabiliteit van de beleggingen ten opzichte van de verplichtingen en vice versa. Het beleggingsbeleid kan daarom niet los worden gezien van de ontwikkeling van de verplichtingen. Balansmanagement is de benaming voor deze beoogde integrale aanpak. Het balansrisico kan worden uitgesplitst in verschillende risico's.

Solvabiliteitsrisico's

Het solvabiliteitsrisico is het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten op basis van zowel algemeen geldende normen als specifieke normen die door de toezichthouder worden opgelegd. Als de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het fonds de premiebijdrage moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenaanspraken en -rechten moet verminderen.

De dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	2023	2022
In procenten		
Dekkingsgraad primo boekjaar	110,2	115,2
Premie	0,7	-0,6
Uitkering	0,0	0,4
Indexatie	-5,8	-6,0
Beleggingsrendementen (exclusief renteafdekking)	8,6	-31,5
Wijziging rentetermijnstructuur	-3,5	48,8
Overige wijzigingen (inclusief wijziging grondslagen)	-0,9	-16,1
Dekkingsgraad ultimo boekjaar	109,3	110,2
Beleidsdekkingsgraad ultimo boekjaar	115,1	116,2
Vereiste dekkingsgraad ultimo boekjaar	115,4	116,0

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen, moet het fonds buffers in het vermogen aanhouden. De omvang van deze buffers (de buffers plus de pensioenverplichtingen vormen samen het vereist vermogen) wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de fondsspecifieke restrisico's (na afdekking).

De berekening van het vereist eigen vermogen en het hieruit voortvloeiende overschot/tekort aan het einde van het boekjaar is als volgt:

	2023	2022
In procenten		
S1 Renterisico	4,5	4,7
S2 Risico zakelijke waarden	10,7	10,4
S3 Valutarisico	3,5	3,6
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	2,6	3,8
S6 Verzekeringstechnisch risico	2,6	2,7
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief risico	-	-
Diversificatie-effect	-8,5	-9,2
Totaal	15,4	16,0

Het vereist eigen vermogen is bepaald als de wortel van: $S1^2 + S2^2 + 2 \cdot 0,4 \cdot S1 \cdot S2 + S3^2 + S4^2 + S5^2 + 2 \cdot 0,4 \cdot S1 \cdot S5 + 2 \cdot 0,5 \cdot S2 \cdot S5 + S6^2 + S10^2$. Waarbij $S2^2 = S2^2a + S2^2b + S2^2c + S2^2d + 2 \cdot 0,75 \cdot (S2^2a \cdot S2^2b + S2^2a \cdot S2^2c + S2^2a \cdot S2^2d + S2^2b \cdot S2^2c + S2^2b \cdot S2^2d + S2^2c \cdot S2^2d)$.

Hierbij geeft de eerste 0,4 de correlatie weer tussen het renterisico (S1) enerzijds en het aandelen- en vastgoedrisico (S2) anderzijds. De tweede 0,4 geeft de correlatie weer tussen het renterisico (S1) en het kredietrisico (S5) bij een rentedaling. Bij een rentestijging worden deze twee correlatie-parameters op 0 gesteld. Daarnaast is de correlatie tussen het aandelen- en vastgoedrisico (S2) enerzijds en het kredietrisico (S5) anderzijds vastgesteld op 0,5. Tot slot bedragen de correlaties tussen de risico's die onderdeel uitmaken van het aandelen- en vastgoedrisico 0,75. Voor alle overige onderlinge verbanden zijn de correlaties op 0 gesteld. Deze risico's worden verondersteld onafhankelijk van elkaar op te treden.

	2023	2022
Voorziening pensioenverplichting	2.691.311	2.405.272
Benodigde buffer vereist eigen vermogen (15,4%, 2022: 16,0%)	415.092	385.127
Aanwezig kapitaal (totaal activa -/- schulden)	250.851	244.520
Ultimo 2023: tekort (2022: tekort)	-164.241	-140.607

De buffers zijn berekend op basis van de standaardmethode, waarbij voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de strategische beleggingsmix in de evenwichtssituatie.

Beleggingsrisico

De belangrijkste beleggingsrisico's zijn het markt-, krediet- en liquiditeitsrisico. Het marktrisico is uit te splitsen in renterisico, valutarisico en prijs(koers)risico. Marktrisico wordt gelopen op de verschillende beleggingsmarkten waarin het pensioenfonds op basis van het vastgestelde beleggingsbeleid actief is. De beheersing van het risico is geïntegreerd in het beleggingsproces. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid kunnen zich verder risico's manifesteren uit hoofde van de geselecteerde managers en bewaarbedrijven (het zogeheten manager- en custodyrisico) en de juridische bepalingen omtrent gebruikte instrumenten en de uitvoeringsovereenkomst (juridisch risico). Het marktrisico wordt beheerst doordat met de vermogensbeheerder specifieke mandaten zijn afgesproken, die in overeenstemming zijn met de beleidskaders en richtlijnen zoals deze zijn vastgesteld door het bestuur. Het bestuur monitort de mate van naleving van deze mandaten. De marktposities worden periodiek gerapporteerd.

Renterisico (S1)

Renterisico is het risico dat de waarde van de portefeuille vastrentende waarden en de waarde van de pensioenverplichtingen wijzigen door ongunstige veranderingen in de marktrente. Maatstaf voor het meten van de rentegevoeligheid is de duration. De duration is de gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Op balansdatum is de duration van de beleggingen aanzienlijk korter dan de duration van de verplichtingen. Er is daarom sprake van een zogenoemde durationmismatch. Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur). Hierdoor stijgt de dekkingsgraad. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt. Het beleid van het fonds is erop gericht om de durationmismatch te verkleinen door het renterisico voor 59% af te dekken (2022: 59%). Het fonds realiseert dit met een matchingportefeuille die in beheer is bij Cardano, met een hypotheek- en creditportefeuille.

De duration en het effect van de renteafdekking kunnen als volgt worden samengevat:

Duration balansposities	2023		2022	
	€	duration	€	duration
Vastrentende waarden exclusief derivaten	1.808.136	4,2	1.799.925	4,3
Vastrentende waarden inclusief derivaten	1.873.964	15,0	1.644.618	9,4
Pensioenverplichtingen	2.691.311	18,3	2.405.272	18,4

Vastrentende waarden naar looptijd		2023		2022	
Resterende looptijd	€	%	€	%	
< 1 jaar en < 5 jaar	1.160.115	63,5	875.388	48,7	
> 5 jaar en < 10 jaar	374.033	20,5	492.184	27,4	
> 10 jaar en < 20 jaar	96.285	5,3	79.971	4,4	
> 20 jaar	195.625	10,7	350.354	19,5	
Totaal	1.826.058	100,0	1.797.897	100,0	

De presentatie van de vastrentende waarden bij bovenstaande looptijden hangt samen met het langetermijnkarakter van de investeringen van het pensioenfonds en het hiermee samenhangende beleid.

Risico zakelijke waarden (S2)

Het risico zakelijke waarden is het risico dat de waarde van de zakelijke waarden (voornamelijk aandelen, beursgenoteerd indirect vastgoed en converteerbare obligaties) verandert door veranderingen in de

marktprijzen voor deze waarden. Het structurele marktrisico wordt beheerst binnen het asset liability management (ALM)-proces. Daarin wordt een zodanige beleggingsmix vastgesteld dat het marktrisico acceptabel is. De feitelijke beleggingsmix mag binnen de vastgestelde bandbreedtes afwijken van de ALM-beleggingsmix. Voor de beheersing van het marktrisico in samenhang met het renterisico wordt gebruikgemaakt van derivaten.

Valutarisico (S3)

Het fonds heeft besloten om de valuta-afdekking plaats te laten vinden met behulp van een apart valuta-overlaymandaat, beheerd Cardano (tevens de beheerder van de matchingportefeuille). Alleen de beleggingscategorieën aandelen en private equity zijn onderhevig aan het valutarisico. Het valutarisico van beleggingen in ontwikkelde aandelenmarkten wordt volledig afgedekt door valuta's die een materiële impact kunnen hebben op de waarde van de portefeuille. Het betreft de Amerikaanse dollar (USD), de Japanse yen (JPY) en de Britse pond (GBP). Het valutarisico van beleggingen in opkomende markten en private equity wordt niet afgedekt. Het totaalbedrag dat niet in euro's wordt belegd, bedraagt ultimo 2023 circa 22,7% (2022: 24,9%) van de beleggingsportefeuille.

De valutapositie per 31 december 2023 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

Valuta-afdekking			2023	2022
	Voor afdekking	Valuta-derivaten	Netto positie (na)	Netto positie (na)
Euro	2.225.122	285.938	2.511.060	2.173.070
Britse pond	36.116	0	36.116	38.414
Japanse Yen	28.394	0	28.394	19.944
Amerikaanse Dollar	486.201	-285.938	200.263	239.469
Overige	104.029	0	104.029	118.114
Niet-euro	654.740	-285.938	368.802	415.941
Totaal	2.879.862	0	2.879.862	2.589.011

In de solvabiliteitstoets van het fonds is in de buffers voor het valutarisico rekening gehouden met bovenstaande valutaposities en afdekkingen.

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waarde wijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen. Het wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie, die onder meer is vastgelegd in de strategische beleggingsmix van het fonds. In aanvulling hierop maakt het fonds voor de afdekking van het prijsrisico gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures.

Naast de strategische mix heeft het fonds in het mandaat aan de vermogensbeheerders richtlijnen opgesteld voor het maximale percentage dat namens het fonds in een sector, land of tegenpartij mag worden belegd. Controle op de naleving van deze richtlijnen vindt plaats door monitoring door het bestuur op basis van onafhankelijke rapportages van custodian BNYM.

De segmentatie van de totale beleggingsportefeuille naar regio is als volgt:

Verdeling beleggingsportefeuille naar regio	2023		2022	
	€	%	€	%
Europa	2.100.005	71,1	1.862.829	74,3
Noord-Amerika	607.686	20,6	597.437	23,8
Azië	126.344	4,3	127.932	5,1
Pacific	33.742	1,1	49.557	2,0
Overig	10.515	0,4	13.513	0,5
Subtotaal vastrentende waarden, vastgoed en aandelen	2.878.292	97,5	2.651.268	105,7
Derivaten	73.427	2,5	-142.897	-5,7
Totaal	2.951.719	100,0	2.508.371	100,0

Nadere verdeling vastgoed naar sector	2023		2022	
	€	%	€	%
Kantoren	0	0,0	0	0,0
Woningen	0	0,0	0	0,0
Vastgoedaandelen	52.348	19,8	44.764	100,0
Vastgoedfondsen	211.638	80,2	0	0,0
Totaal	263.986	100,0	44.764	100,0

Specifieke financiële instrumenten (derivaten)

Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruikgemaakt van derivaten. Hoofregel die hierbij geldt, is dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het beleggingsbeleid van het fonds. Derivaten worden hoofdzakelijk gebruikt om de hiervoor vermelde vormen van marktrisico zoveel mogelijk af te dekken.

Het kredietrisico is het voornaamste risico van derivaten. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met goed te boek staande partijen en door zoveel mogelijk te werken met onderpand. Gebruik kan worden gemaakt van onder meer de volgende instrumenten:

- futures: dit zijn standaard beursgenoteerde instrumenten waarmee snel posities kunnen worden gewijzigd. Futures worden gebruikt voor het tactisch beleggingsbeleid. Tactisch beleggingsbeleid is slechts zeer beperkt mogelijk binnen de grenzen van het strategisch beleggingsbeleid;
- putopties op aandelen: dit zijn al dan niet beursgenoteerde opties waarmee het fonds het neerwaartse koersrisico van de aandelenportefeuille kan beperken. Voor deze opties wordt bij de verwerving een premie betaald die onder meer afhankelijk is van het actuele koersniveau van de onderliggende index, de looptijd van de opties en de uitoefenprijs van de opties;
- valutatermijncontracten: dit zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum. Door middel van valutatermijncontracten worden valutarisico's afgedekt;
- swaps: dit betreft de met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het uitwisselen van rentebetalingen over een nominale hoofdsom. Met swaps kan het pensioenfonds de rentegevoeligheid van de portefeuille beïnvloeden.

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Denk onder meer

aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee over-the-counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit is het risico dat partijen, waarmee het fonds transacties is aangegaan, niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten. Hierdoor lijdt het fonds financiële verliezen. Het fonds beheerst dit risico door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau. Dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft ten opzichte van het fonds. Denk aan het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke en het uitlenen van effecten en het hanteren van prudente verstrekkingnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico belegt het fonds enkel in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, worden eerst de waarborgen op dit gebied onderzocht. Voor niet-beursgenoteerde beleggingen, met name OTC-derivaten, werkt het fonds enkel met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten. Hierdoor worden de posities van het fonds adequaat afgedekt door onderpand.

Verdeling vastrentende waarden naar regio	2023		2022	
	€	%	€	%
Nederland en andere EU-landen	1.677.018	91,8	1.631.438	90,7
Noord-Amerika	116.475	6,4	129.048	7,2
Azië	24.346	1,3	13.924	0,8
Pacific	8.221	0,5	22.918	1,3
Overig	0	0,0	569	0,0
Totaal	1.826.058	100,0	1.797.897	100,0

Verdeling vastrentende waarden naar soort	2023		2022	
	€	%	€	%
Staatsobligaties	1.286.947	70,5	987.613	55,0
Bedrijfsobligaties (credit funds)	361.896	19,8	638.690	35,5
Hypotheke	168.140	9,2	166.137	9,2
Leningen op schuldbekentenis	9.075	0,5	5.457	0,3
Totaal	1.826.058	100,0	1.797.897	100,0

Kredietwaardigheid vastrentende portefeuille naar rating categorie (S&P, Moody's en Fitch)	2023		2022	
	€	%	€	%
AAA	359.050	19,6	228.002	12,7
AA	512.384	28,1	489.873	27,2
A	211.049	11,6	263.884	14,7
BBB	156.407	8,6	313.474	17,4
<BBB	5.547	0,3	95.606	5,3
Not rated	581.621	31,8	407.058	22,6
Totaal	1.826.058	100,0	1.797.897	100,0

Verzekeringstechnisch (actuariële) risico (S6)

Het verzekeringstechnisch risico is het risico dat voortvloeit uit mogelijke afwijkingen van actuariële inschattingen die worden gebruikt voor de vaststelling van de technische voorzieningen en de hoogte van de premie. De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden (kortlevens), arbeidsongeschiktheid en het toeslagrisico.

Langlevenrisico

Het langlevenrisico is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Langlevenrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld wordt verondersteld bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichtingen. Door toepassing van prognosetafels met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevenrisico nagenoeg geheel verrekend in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen, waarvoor door het fonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico is het risico dat het fonds bij arbeidsongeschiktheid premievrijstelling en een arbeidsongeschiktheidspensioen (schadereserve) moet toekennen. Dit is herverzekerd bij A.s.r. Daarmee heeft het fonds het risico van arbeidsongeschiktheid sterk verkleind. Als restrisico blijft de dekking van risico's die niet onder de polisvoorwaarden van de herverzekeraar vallen aanwezig.

Toeslagrisico

Het toeslagrisico is het risico dat de ambitie van het bestuur om toeslagen op de pensioenen toe te kennen ter compensatie van de algemene prijsontwikkeling, niet kan worden gerealiseerd. Of en de mate waarin dit kan worden gerealiseerd, is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, beleggingsrendementen, looninflatie en demografie (beleggings- en actuariële resultaten). De hoogte van de dekkingsgraad van het fonds is uiteindelijk bepalend.

Het fonds benadrukt dat de toeslagverlening voorwaardelijk is. De zogenaamde reële dekkingsgraad geeft inzicht in de mate waarin toeslagen kunnen worden toegekend (ook wel aangeduid als de toeslagruimte). Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden de onvoorwaardelijke nominale pensioenverplichtingen verdisconteerd tegen een reële rentetermijnstructuur, in plaats van een nominale. Omdat er op dit moment geen markt voor financiële instrumenten aanwezig is waaruit de reële rentetermijnstructuur kan worden afgeleid, wordt gerekend met een benaderingswijze.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico kan worden beheerst door in het strategisch en tactisch beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er moet ook rekening worden gehouden met de directe beleggingsopbrengsten, andere inkomsten zoals premies en uitgaven voor de bedrijfsvoering.

Concentratierisico (S8)

Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Concentraties kunnen ertoe leiden dat het fonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) hiervan grote (veelal financiële) gevolgen ondervindt. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan er ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering. Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen, maakt het bestuur gebruik van spreiding en limieten voor beleggen in landen, regio's, sectoren en tegenpartijen. Deze uitgangspunten zijn door het fonds vastgesteld op basis van de ALM-studie. De uitgangspunten zijn vastgelegd in de contractuele afspraken met de vermogensbeheerders. Het bestuur monitort op kwartaalbasis de naleving hiervan.

De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabel die is opgenomen bij de toelichting op het kredietrisico. Grote posities kunnen een bron van concentratierisico zijn. Om te bepalen welke posities dit betreft, worden per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur opgeteld. Elke positie die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt, wordt aangemerkt als grote positie.

Posities groter dan 2% van het balanstotaal	2023		2022	
	€	%	€	%
Aandelen				
BlackRock Emerging Markets Index Fund	84.789	2,7	105.790	3,7
Totaal	84.789	2,7	105.790	3,7
Vastrentende waarden				
Blackrock Liquiditeiten fonds	334.512	10,7	199.208	7,1
BNP Liquiditeiten fonds	267.306	8,6	256.697	9,1
Aegon Hypotheken	155.371	5,0	153.907	5,5
Robeco CL CBL	133.499	4,3	-	0,0
CBRE pan Europa Core Fund	124.233	4,0	-	0,0
Obligaties Duitse staat	100.183	3,2	164.569	5,8
Altera Woningen	87.405	2,8	-	0,0
Obligaties Nederlandse staat	77.804	2,5	92.114	3,3
Obligaties Franse staat	53.514	1,7	149.161	5,3
Obligaties Oostenrijkse staat	39.578	1,3	42.259	1,5
Obligaties Belgische staat	37.220	1,2	35.451	1,3
Aegon High Yield	-	0,0	94.374	3,3
Totaal	1.410.625	45,2	1.187.740	42,2

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Deze risico's worden door het pensioenfonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de externe organisaties die bij de uitvoering zijn betrokken.

De beleggingsportefeuille is ondergebracht bij verschillende vermogensbeheerders. Met deze partijen zijn overeenkomsten en service level agreements (SLA's) gesloten. De afhankelijkheid van deze partijen wordt beheerst doordat de bewaring van de stukken uit de portefeuille gedurende het boekjaar is ondergebracht bij custodian BNYM. De pensioenuitvoering is uitbesteed aan pensioenuitvoerder TKP Pensioen B.V. Met TKP is een uitbestedingsovereenkomst en een service level agreement gesloten. Het bestuur beoordeelt jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering van de vermogensbeheerders en TKP door middel van performancerapportages (alleen vermogensbeheerders), SLA-rapportages, incontrolstatement (TKP) en onafhankelijk getoetste interne beheersingsrapportages (ISAE 3402-rapportages). Omdat hiermee sprake is van een adequate beheersing van de operationele risico's, houdt het pensioenfonds hiermee geen rekening in de solvabiliteitstoets.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen is dit risico voor het fonds niet beheersbaar. Het systeemrisico maakt geen onderdeel uit van de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets.

TOELICHTING OP DE BALANS

(bedragen x € 1.000)

ACTIVA

Beleggingen voor risico pensioenfondsen

	2023	2022
(1) VASTGOEDBELEGGINGEN		
De post vastgoedbeleggingen bestaat uit:		
Indirecte vastgoedbeleggingen	263.986	44.764
Waarde 31 december	263.986	44.764
Het verloop van de vastgoedbeleggingen is als volgt:		
Waarde 1 januari	44.764	30.755
Aankopen	229.199	53.504
Verkopen	-16.662	-22.495
Waardeontwikkeling	6.685	-17.000
Overige mutaties	-	-
Waarde 31 december	263.986	44.764
	2023	2022

(2) AANDELEN

De post aandelen bestaat uit:

Beursgenoteerde aandelen	771.142	788.644
Private equity aandelen	16.800	19.720
Beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde aandelenbeleggingsfondsen	306	243
Waarde 31 december	788.248	808.607

	2023	2022
Het verloop van de aandelen is als volgt:		
Waarde 1 januari	808.607	1.236.435
Aankopen	94.386	574.655
Verkopen	-254.499	-829.274
Waardeontwikkeling	139.754	-173.209
Overige mutaties	-	-
Waarde 31 december	788.248	808.607

	2023	2022
(3) VASTRENTENDE WAARDEN		
De post vastrentende waarden bestaat uit:		
Obligaties	934.174	1.141.734
Beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde beleggingen die beleggen in hypotheek	168.140	166.138
Leningen op schuldbekentenis	9.075	5.457
Beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in vastrentende waarden	714.669	484.568
Waarde 31 december	1.826.058	1.797.897

Het verloop van de vastrentende waarden is als volgt:

Waarde 1 januari	1.797.897	2.212.496
Aankopen	2.709.523	5.002.357
Verkopen	-2.745.689	-5.162.105
Waardeontwikkeling	64.327	-254.851
Waarde 31 december	1.826.058	1.797.897

Het ontvangen onderpand in de vorm van liquiditeiten € 87,0 miljoen is door het pensioenfonds ondergebracht in een liquiditeitenfonds. Het ontvangen onderpand staat niet ter vrije beschikking.

	2023	2022
(4) DERIVATEN		
De post derivaten bestaat uit:		
Valutaderivaten	7.548	12.534
Future contracts	681	1.045
Rentederivaten	151.819	75.840
Waarde 31 december	160.048	89.419
Het verloop van de derivaten is als volgt:		
Waarde 1 januari	-142.896	184.749
Aankopen	192.353	358.695
Verkopen	-30.385	-69.792
Waardeontwikkeling	54.355	-616.548
Overige mutaties	-	-
Waarde 31 december	73.427	-142.896
Waarvan derivatenverplichtingen	86.621	232.315
Waarde 31 december	160.048	89.419
	2023	2022

(5) OVERIGE BELEGGINGEN

De post overige beleggingen bestaat uit:

Liquide middelen	8.077	5.276
Waarde 31 december	8.077	5.276

Securities lending

Het pensioenfonds heeft geen actief securities lending programma.

Schattingen en oordelen

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het pensioenfonds nagenoeg allemaal gewaardeerd tegen de actuele waarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de actuele waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de

actuele waarde benadert als gevolg van het kortetermijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benaderen de actuele waarde.

Voor de meeste financiële instrumenten maakt het pensioenfonds gebruik van marktnoteringen. Enkele financiële instrumenten, bijvoorbeeld derivaten, zijn gewaardeerd met waarderingsmodellen en - technieken inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten.

Uitsplitsing actuele waarde naar waarderingmethode					
Per 31 december 2023	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW-berekening	Andere methode	Totaal
Vastgoedbeleggingen	52.349	0	0	211.638	263.987
Aandelen	771.448	0	0	16.800	788.248
Vastrentende waarden	1.648.843	0	9.075	168.140	1.826.058
Derivaten*	111	0	73.316	0	73.427
Overige beleggingen	8.077	0	0	0	8.077
Totaal	2.480.828	0	82.391	396.578	2.959.797

Uitsplitsing actuele waarde naar waarderingmethode					
Per 31 december 2022	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW-berekening	Andere methode	Totaal
Vastgoedbeleggingen	44.764	0	0	0	44.764
Aandelen	788.887	0	0	19.720	808.607
Vastrentende waarden	1.626.303	0	5.457	166.137	1.797.897
Derivaten*	-1.571	0	-141.325	0	-142.896
Overige beleggingen	5.276	0	0	0	5.276
Totaal	2.463.659	0	135.868	185.857	2.513.648

* In bovenstaande verdeling zijn de negatieve derivaten (2023: € 86.621; 2022: €232.315) meegenomen.

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op de marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een significante oordeelsvorming.

	2023	2022
(6) HERVERZEKERINGSDEEL TECHNISCHE VOORZIENING		
Waarde 31 december	38.785	30.252

De vordering uit dit herverzekeringscontract, geclassificeerd als een verzekering op risicobasis, wordt gelijkgesteld aan de hier tegenoverstaande voorziening voor pensioenverplichtingen. De bepaling van de vordering wordt gebaseerd op de actuariële grondslagen van het fonds. Bij de waardering van de vordering wordt rekening gehouden met de kredietwaardigheid van de herverzekeraar. Op de vordering heeft geen afslag plaatsgevonden.

(7) VORDERINGEN EN OVERLOPENDE ACTIVA

De post vorderingen en overlopende activa bestaat uit:

Vorderingen op werkgevers	5.841	4.119
Beleggingsdebiteuren	14.669	87.987
Overige vorderingen en overlopende activa	<u>652</u>	<u>132</u>
Waarde 31 december	21.162	92.238

Het verloop van de post vorderingen op werkgevers is als volgt:

Waarde per 1 januari		
vorderingen op werkgevers	4.119	3.236
Mutatie vorderingen	<u>1.801</u>	<u>921</u>
Waarde 31 december		
vorderingen op werkgevers	5.920	4.157
Waarde per 1 januari dubieuze debiteuren	-38	-81
Vrijval ten gunste van de rekening van baten en lasten	<u>-41</u>	<u>43</u>
Waarde 31 december dubieuze debiteuren	-79	-38
Waarde 31 december	5.841	4.119

De post beleggingsdebiteuren is als volgt opgebouwd:

Vorderingen inzake aandelen	4.599	4.956
Vorderingen inzake vastrentende waarden	10.070	9.757
Vorderingen inzake overige beleggingen	<u>0</u>	<u>73.274</u>
Totaal	14.669	87.987

De voorziening betreft de overgenomen betalingsregelingen en debiteuren van vóór 1 januari 2014 van SNPF. Er zijn geen nieuwe voorzieningen voor dubieuze debiteuren opgenomen.

De vorderingen inzake vastrentende waarden betreffen opgelopen interest. Op de vordering is geen voorziening wegens oninbaarheid in mindering gebracht.

2023

2022

(8) OVERIGE ACTIVA

De post overige activa bestaat uit:

Banktegoeden	13.419	17.230
Waarde 31 december	13.419	17.230

De banktegoeden staan ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

PASSIVA

2023

2022

(9) STICHTINGSKAPITAAL EN RESERVES

Het verloop van de algemene reserve is als volgt:

Waarde 1 januari	244.520	483.337
Aandeel fondsresultaat	6.331	-238.817
Waarde 31 december	250.851	244.520

Dekkingsgraad, vermogenspositie en herstelplan is als volgt:

De dekkingsgraad per ultimo jaar:	2023	2022
Nominale dekkingsgraad (%)	109,3	110,2
Reële dekkingsgraad (%)	85,4	88,5
Beleidsdekkingsgraad (%)	115,1	116,2

De (nominale) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen door de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

De reële dekkingsgraad is berekend conform artikel 7 van de Regeling Pensioenwet en Wet verplichte beroepspensioenregeling. De nominale kasstromen worden verdisconteerd gebruikmakend van de rentetermijnstructuur van DNB. De kasstromen die betrekking hebben op de indexatie worden verdisconteerd met een nettorendement op zakelijke waarden van 5,2%.

De indexatie is gebaseerd op een minimale verwachtingswaarde voor de groeivoet van het prijsindexcijfer van 2,0%.

De beleidsdekkingsgraad is gebaseerd op het rekenkundig gemiddelde van de (nominale) dekkingsgraden naar de meest actuele inzichten over de laatste twaalf maanden. Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt de voorziening pensioenverplichtingen herrekend, rekening houdend met de verwachte loon- en prijsinflatie. Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het pensioenfonds gebruik van het standaardmodel. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het pensioenfonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen in de risicoparagraaf.

Op basis hiervan bedraagt het (minimaal) vereist eigen vermogen op 31 december:

	2023	2022
Aanwezig eigen vermogen (EV)	250.851	244.520
Minimaal vereist eigen vermogen (MVEV)	112.046	100.638
Vereist eigen vermogen	415.092	385.127

De vermogenspositie van het pensioenfonds kan op basis van bovenstaande cijfers en de actuele dekkingsgraad als volgt worden gekarakteriseerd: er is geen sprake van een evenwichtssituatie, omdat het eigen vermogen hoger ligt dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Herstelplan

De beleidsdekkingsgraad per ultimo 2023 is met 115,1% lager dan het vereist eigen vermogen van 115,4%. Begin 2024 is hiervoor een tijdig geactualiseerd herstelplan ingediend bij de DNB. Op basis van dit geactualiseerde herstelplan blijkt dat het pensioenfonds naar verwachting zonder aanvullende maatregelen binnen de wettelijke termijnen uit de situatie van tekort zal geraken.

	2023	2022
(10) TECHNISCHE VOORZIENING		
Pensioenverplichting voor risico van het pensioenfonds	2.652.526	2.375.020
Herverzekeringsdeel technische voorziening	38.785	30.252
Waarde 31 december	2.691.311	2.405.272
Het verloop van de pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds is als volgt:		
Waarde 1 januari	2.375.020	3.144.863
Pensioenopbouw	58.699	85.381
Rentetoevoeging	76.120	-15.177
Saldo waardeoverdrachten	-4.840	-3.092
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-84.243	-77.379
Vrijgevallen voor kosten	-1.856	-1.706
Wijziging marktrente	75.082	-947.907
Wijziging actuariële grondslagen en/of methoden	158.251	192.830
Resultaat op kanssystemen	293	-2.793
Overige mutaties	0	0
Waarde 31 december	2.652.526	2.375.020

Het verloop van de voorziening pensioenverplichtingen herverzekering is als volgt:

Waarde 1 januari	30.252	39.801
Pensioenopbouw	5.697	3.459
Rentetoevoeging	847	-141
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-2.501	-2.519
Vrijgevallen voor kosten	-55	-55
Wijziging marktrente	1.267	-5.726
Wijziging actuariële grondslagen en/of methoden	1.754	1.788
Resultaat op kanssystemen	1.524	-6.355
Waarde 31 december	38.785	30.252
	2023	2022

(11) VERPLICHTINGEN INZAKE DERIVATEN

De post verplichtingen inzake derivaten bestaat uit:

Interest rate swaps	86.051	229.699
Valutaderivaten	-	-
Future contacts	570	2.616
Waarde 31 december	86.621	232.315
	2023	2022

(12) OVERIGE SCHULDEN EN OVERLOPENDE PASSIVA

De post overige schulden en overlopende passiva bestaat uit:

Schulden aan werkgevers	0	0
Pensioenuitkeringen	12	13
Reservering vakantiegeld en vakantiedagen	45	39
Overige schulden uit hoofde van beleggingen	87.056	89
Belastingen en premies sociale verzekeringen	1.456	1.373
Honoraria adviseurs en deskundigen	297	758
Overige schulden en overlopende passiva	2.135	1.305
Waarde 31 december	91.001	3.576

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen

Langlopende contractuele verplichtingen

Het fonds heeft een uitbestedingsovereenkomst met TKP Pensioen B.V. voor onbepaalde tijd met een opzegtermijn van één jaar op basis van een jaarlijkse evaluatie per einde jaar. De jaarlijks te betalen vergoeding bedraagt € 2.305. De totale verplichting voor de resterende looptijd bedraagt € 4.611.

Het jaarlijkse bedrag van met derden aangegane huurverplichtingen van onroerende zaken bedraagt in totaal circa € 160 en wordt jaarlijks geïndexeerd.

Het jaarlijkse bedrag van met derden aangegane leaseverplichtingen van vervoermiddelen bedraagt in totaal circa € 2 en loopt tot maart 2024.

Het fonds heeft een herverzekeringsovereenkomst met A.s.r. getekend met een onbepaalde looptijd en een opzegtermijn van zes maanden. Het betreft een garantiecontract.

Transacties met (voormalige) bestuurders

Er zijn geen leningen verstrekt aan bestuurders. Ook is er geen sprake van vorderingen op (voormalige) bestuurders. Voor meer informatie over de beloning van bestuurders wordt verwezen naar toelichting 22 Pensioenuitvoeringskosten.

Toegezegde kapitaalstortingen private equity

De private equity waarin eind 2023 werd belegd, bevindt zich in de uitkeringsfase. Er is informeel afgesproken dat er geen kapitaal meer wordt opgevraagd bij het fonds.

TOELICHTING OP DE STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen x € 1.000)

	2023	2022
(13) PREMIEBIJDRAGEN RISICO PENSIOENFONDS		
De post premiebijdragen risico pensioenfonds bestaat uit:		
Premie lopend boekjaar	82.910	79.638
Premie arbeidsongeschiktheid	3.768	3.651
Premie voorgaande boekjaren	329	506
Mutatie voorziening dubieuze debiteuren	<u>-41</u>	<u>42</u>
Totaal	86.966	83.837

De premieopbrengsten zijn niet gesplitst naar een werkgevers- en werknemersdeel, omdat de inhouding van premie afhankelijk is van afspraken die tussen werkgever en werknemer zijn gemaakt. Dit wordt door het fonds niet geregistreerd. Reglementair mag een werkgever maximaal 50% van de totale premiebijdrage inhouden op het salaris van de werknemer.

De kostendekkende, gedempte en feitelijke premie zijn als volgt:

	2023	2022
Kostendeckende premie	77.617	105.070
Gedempte premie	89.421	79.836
Feitelijke premie	86.966	83.837

De afname van de kostendeckende premie ten opzichte van die van 2022 wordt met name verklaard door de stijging van de rentetermijnstructuur. Het gevolg is een stijging van de actuariële koopsom. De gehanteerde solvabiliteitsopslag bedraagt 16,2%.

De feitelijke premie bedraagt € 86.966. Dit is lager dan de gedempte premie. In 2023 is een koopsom van 1.795 aan a.s.r betaald voor een éénmalige verhoging van de ingegane arbeidsongeschiktheids-pensioen voor arbeidsongeschikte notarissen in loondienst en voor arbeidsongeschikte zelfstandige notarissen die arbeidsongeschikt zijn geworden voor 1 januari 2014. Deze indexatiekoopsom is onderdeel van de (ex-post) benodigde premie. Er is geen premie ontvangen i.v.m. deze koopsom.

De kostendeckende premie is als volgt samengesteld:

	2023	2022
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	64.396	88.840
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	9.518	12.722
Opslag voor uitvoeringskosten	<u>3.703</u>	<u>3.508</u>
Totaal	77.617	105.070

De gedempte premie is als volgt samengesteld:

	2023	2022
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	51.526	45.288
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	7.432	6.233
Opslag voor uitvoeringskosten	3.703	3.508
Premie voor voorwaardelijke toeslagverlening	26.760	24.807
Totaal	89.421	79.836

(14) BELEGGINGSOPBRENGSTEN VOOR RISICO PENSIOENFONDS

	2023				2022			
	Direct Resultaat	Indirect resultaat	Kosten	Totaal resultaat	Direct resultaat	Indirect resultaat	Kosten	Totaal resultaat
Vastgoedbeleggingen	2.558	6.682	0	9.240	1.500	-17.215	0	-15.715
Aandelen	16.230	139.641	-377	155.494	17.338	-172.728	-981	-156.371
Vastrentende waarden	29.835	64.315	-5.272	88.878	26.060	-254.883	-4.767	-233.590
Derivaten	-9.498	54.359	0	44.861	31.120	-616.526	0	-585.406
Overige beleggingen	259	-8	0	251	-9.067	15	0	-9.052
Kosten vermogensbeheer	0	0	-1.138	-1.138	0	0	-1.165	-1.165
Totaal	39.384	264.989	-6.787	297.586	66.950	-1.061.337	-6.912	-1.001.299
Kosten pensioenbeheer en bestuursbureau	0	0	-1.540	-1.540	0	0	-1.460	-1.460
Projecten	0	0	0	0	0	0	-271	-271
Totaal	39.384	264.989	-8.327	296.046	66.950	-1.061.337	-8.643	-1.003.030

In navolging van de aanbevelingen van de Pensioenfederatie zijn de kosten voor het vermogensbeheer verdeeld over de beleggingscategorieën. De kosten voor het vermogensbeheer bevatten alle directe en indirecte vermogensbeheerkosten uit onderliggende beleggingsfondsen. Hierin zitten de beheerfee, de performance fee van externe managers, de bewaarkosten en de overige kosten van het vermogensbeheer. De transactiekosten bevatten uitsluitend de rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte toe- en uittredingsvergoedingen in de beleggingsfondsen. Voor de transactiekosten van de discretionaire portefeuille en de derivaten is een schatting opgenomen. Transactiekosten met betrekking tot aan- en verkopen binnen deze portefeuilles zijn niet inzichtelijk. In de totale kosten voor het vermogensbeheer van € 8.327 zijn impliciete transactiekosten van € 2.708 opgenomen op basis van de berekeningswijze van de Pensioenfederatie.

(15) BATEN UIT HERVERZEKERING

Mutatie aandeel herverzekeraar	9.322	-9.549
Totaal	9.322	-9.549

(16) OVERIGE BATEN

De post overige baten bestaat uit:

Interest overig	119	-60
Interest waardeoverdrachten	301	0
Andere baten	15	5
Totaal	435	-55

(17) UITKERINGEN

De post uitkeringen bestaat uit:

Ouderdomspensioen	66.347	60.980
Nabestaandenpensioen	17.301	15.775
Wezenpensioen	244	219
Arbeidsongeschiktheidspensioen	2.712	2.723
Overige uitkeringen	0	0
Afkopen	155	217
Totaal	86.759	79.914

(18) MUTATIE TECHNISCHE VOORZIENING VOOR RISICO PENSIOENFONDS

De post mutatie technische voorziening voor risico pensioenfonds bestaat uit:

Pensioenopbouw	58.699	85.381
Benodigde interest	76.120	-15.177
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-84.243	-77.379
Vrijgevallen voor kosten	-1.856	-1.706
Wijziging marktrente	75.082	-947.907
Wijziging actuariële grondslagen en/of Methoden	158.251	192.830
Saldo waardeoverdrachten	-4.840	-3.092
Resultaat op kanssystemen	293	-2.793
Overige mutaties	0	0
Totaal	277.506	-769.843

2023

2022

(19) MUTATIE TECHNISCHE VOORZIENING HERVERZEKERINGSDEEL

De post mutatie technische voorziening herverzekeringsdeel bestaat uit:

Pensioenopbouw	5.697	3.459
Rentetoevoeging	847	-141
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-2.501	-2.519
Vrijgevallen voor kosten	-55	-55
Wijziging marktrente	1.267	-5.726
Wijziging actuariële grondslagen en/of Methoden	1.754	1.788
Resultaat op kanssystemen	1.524	-6.355
Totaal	8.533	-9.549

2023

2022

(20) SALDO OVERDRACHT VAN RECHTEN

De post saldo overdracht van rechten bestaat uit:

Inkomende waardeoverdrachten	-4.124	-4.753
Uitgaande waardeoverdrachten	8.200	7.959
Totaal	4.076	3.206

2023

2022

(21) SALDO HERVERZEKERING

De post saldo herverzekering bestaat uit:

Betaalde premie herverzekering	5.702	3.459
Ontvangst herverzekerde uitkeringen	-2.501	-2.518
Totaal	3.201	941

2023

2022

(22) PENSIOENUITVOERINGSKOSTEN

De post pensioenuitvoeringskosten bestaat uit:

Governancekosten	706	599
Verzekeringen bestuur	76	74
Toezichtkosten DNB en AFM, contributies en bedragen	291	216
Dwangsommen en boetes	0	0
Kosten PensioenKamer	0	0
Communicatie	84	125
Accountantskosten	187	168
Certificerend actuaris	56	38
Adviserend actuaris	84	78
Overige advieskosten	563	430
Uitvoering pensioenadministratie	2.174	2.359
Kosten bestuursbureau:		
Personeelskosten	967	1.004
Ingehuurd personeel	218	169
Overige kosten bestuursbureau	219	249
Projecten	1.469	1.165
Totaal	7.094	6.674
Toerekening aan vermogensbeheer	-1.540	-1.460
Totaal	5.554	5.214
	2023	2022

De post governancekosten is als volgt te specificeren:

Bestuur:		
Vergoeding	427	335
Reiskosten	10	4
Opleiding	10	39
Overige	161	120
	607	498
Raad van toezicht:		
Vergoeding	53	55
Reiskosten	0	0
Overige	0	0
	53	55

Verantwoordingsorgaan:			
Vergoeding	45		46
Reiskosten	1		2
Overige	0		0
		46	48
Totaal		706	599

Bezoldiging bestuurders, raad van toezicht en verantwoordingsorgaan

Vergoeding per functie (in euro's excl. BTW)	2023	2022
Voorzitter bestuur	66.132	41.146
Lidmaatschap bestuur	29.392	27.431
Lidmaatschap bestuur (commissie)	44.088	41.146
Voorzitterschap Raad van Toezicht	23.514	21.945
Lidmaatschap Raad van Toezicht	17.635	16.458
Voorzitterschap Verantwoordingsorgaan	8.622	8.046
Verantwoordingsorgaan	6.466	6.035

Accountantshonoraria

De beloningen van de onafhankelijke accountant(s) zijn als volgt:

	2023			2022		
	Accountant	Overig netwerk	Totaal	Accountant	Overig netwerk	Totaal
Controle jaarrekening	114	0	114	112	0	112
Andere controleopdrachten	0	0	0	0	0	0
Fiscale advisering	0	0	0	0	0	0
Overige dienstverlening	0	73	73	0	56	56
Totaal	114	73	187	112	56	168

De jaarrekening wordt gecontroleerd door Ernst & Young Accountants LLP. De overige dienstverlening betreft de werkzaamheden van de externe compliance officer. De accountantskosten over het jaar 2023 betrof de controle werkzaamheden van de accountant van Ernst & Young Accountants LLP.

	2023	2022
Personeelskosten bestuursbureau:		
Salarissen medewerkers	638	679
Ingehuurd personeel	218	169
Pensioenlasten	136	131
Sociale lasten	81	79
Overige personeelskosten	112	115
Totaal	1.185	1.173

	2023	2022
Projecten:		
Overige projecten	193	10
Nieuw Pensioenstelsel	1.276	1.155
Totaal	1.469	1.165

	2023	2022
(23) OVERIGE LASTEN		
De post overige lasten bestaat uit:		
Interest waardeoverdrachten	18	0
Overige	2	137
Totaal	20	137

Gebeurtenissen na balansdatum

De beleidsdekkingsgraad van Pensioenfonds Notariaat bedroeg 115,1% eind 2023. Dit is lager dan de vereiste dekkingsgraad. Begin 2024 is hiervoor een tijdig geactualiseerd herstelplan ingediend bij de DNB. Op basis van dit geactualiseerde herstelplan blijkt dat het pensioenfonds naar verwachting zonder aanvullende maatregelen binnen de wettelijke termijnen uit de situatie van tekort zal geraken.

Er zijn geen verdere gebeurtenissen na balansdatum.

Den Haag, 16 mei 2024

Namens het bestuur,
mr. N.E. Bijlholt
drs. H.D. Panneman AAG

12 OVERIGE GEGEVENS

12.1 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Notariaat te Den Haag is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2023.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Notariaat, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 22 miljoen. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 1,1 miljoen te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. Op grond van overgangsrecht gelden genoemde artikelen, zoals deze tot de inwerkingtreding van de Wet toekomst pensioenen luiden. Aangezien het pensioenfonds gebruik maakt van de versoepelde toeslagregels opgenomen in het Besluit toeslag in bijzondere omstandigheden 2023 is artikel 137 van de Pensioenwet niet volledig van toepassing. Ik heb onderzocht of is voldaan aan de voorwaarden voor het gebruik van de versoepelde toeslagregels

De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- toereikende technische voorzieningen zijn vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen;
- het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen conform de wettelijke bepalingen zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

Overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten zijn, als geheel gezien, toereikende technische voorzieningen vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar hoger dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 132 (vereist eigen vermogen). Hierbij merk ik op dat op grond van overgangsrecht de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet gelden, zoals deze tot de inwerkingtreding van de Wet toekomst pensioenen luiden.

Hierbij is in aanmerking genomen dat het pensioenfonds gebruik maakt van de versoepelde toeslagregels opgenomen in het Besluit toeslag in bijzondere omstandigheden 2023, waardoor artikel 137, tweede lid, onderdelen a en b van de Pensioenwet niet van toepassing zijn. Het pensioenfonds heeft onderbouwd te hebben voldaan aan de in dat besluit gestelde voorwaarden voor het gebruik van de versoepelde toeslagregels

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, doch hoger dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Notariaat is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

Rotterdam, 17 mei 2024

drs. R.J.M. van de Meerakker AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

12.2 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds Notariaat

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2023

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening voor het boekjaar geëindigd op 31 december 2023 van Stichting Pensioenfonds Notariaat te Den Haag gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Notariaat per 31 december 2023 en van het resultaat over 2023 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2023
- de staat van baten en lasten over 2023
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie *Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening*.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Notariaat (hierna ook wel het pensioenfonds) zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Informatie ter ondersteuning van ons oordeel

Wij hebben onze controlewerkzaamheden bepaald in het kader van de controle van de jaarrekening als geheel en bij het vormen van ons oordeel hierover. Onderstaande informatie ter ondersteuning van ons oordeel en onze bevindingen moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen of conclusies.

Ons inzicht in het pensioenfonds

Stichting Pensioenfonds Notariaat voert als bedrijfstakpensioenfonds de collectieve pensioenregelingen uit voor de (toegevoegd) notarissen, kandidaat-notarissen en medewerkers in het notariaat. Vermogensbeheer en pensioenbeheer zijn uitbesteed aan gespecialiseerde dienstverleners. Wij hebben bijzondere aandacht in onze controle besteed aan deze onderwerpen op basis van de activiteiten van het pensioenfonds en onze risicoanalyse.

Wij hebben de materialiteit bepaald en de risico's geïdentificeerd en ingeschat dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten, om in reactie op deze risico's de controlewerkzaamheden te bepalen ter verkrijging van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Materialiteit	€ 22 miljoen
Toegepaste benchmark	0,75% van het pensioenvermogen (2022: 1% van het pensioenvermogen) per 31 december 2023, zijnde het totaal van de technische voorzieningen en het stichtingskapitaal en de reserves.
Nadere toelichting	Wij hebben voor deze grondslag gekozen omdat dit het vermogen betreft dat de basis vormt voor de berekening van de (beleids)dekkingsgraad. Voor het bepalen van het percentage hebben wij gelet op de financiële positie van het pensioenfonds en de mate waarin de beleidsdekkingsgraad zich rondom een kritieke grens bevindt. Gelet op het reservetekort hebben wij de materialiteit gesteld op 0,75% van het pensioenvermogen. Voorgaand jaar hanteerden wij nog een percentage van 1% gezien het reserveoverschot.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met de raad van toezicht en het bestuur overeengekomen dat wij aan de raad van toezicht en het bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 1,1 miljoen rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Opdrachtteam en gebruikmaken van het werk van specialisten

Wij hebben zorggedragen dat het opdrachtteam over de juiste kennis en vaardigheden beschikt die nodig zijn voor de controle van een bedrijfstakpensioenfonds. Wij hebben eigen deskundigen ingeschakeld voor de controle van de waardering van de derivaten en de voorziening pensioenverplichtingen.

Onze focus op fraude en het niet-naleven van wet- en regelgeving

Onze verantwoordelijkheid

Hoewel wij niet verantwoordelijk zijn voor het voorkomen van fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving en van ons niet verwacht kan worden dat wij het niet-naleven van alle wet- en regelgeving ontdekken, is het onze verantwoordelijkheid om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen dat de jaarrekening als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude.

Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.

Onze controle-aanpak met betrekking tot frauderisico's

Wij hebben de risico's geïdentificeerd en ingeschat op een afwijking van materieel belang op de jaarrekening die het gevolg is van fraude. Wij hebben tijdens onze controle inzicht verkregen in het pensioenfonds en diens omgeving, de componenten van het interne beheersingssysteem, waaronder het risico-inschattingsproces en de wijze waarop het bestuur inspeelt op frauderisico's en het interne beheersingssysteem monitort en de wijze waarop de raad van toezicht het toezicht uitoefent, alsmede de uitkomsten daarvan. Wij verwijzen naar hoofdstuk 6 van het jaarverslag, waarin het bestuur zijn (fraude)risicoanalyse heeft opgenomen.

Wij hebben de opzet en de relevante aspecten van het interne beheersingssysteem en in het bijzonder de frauderisicoanalyse geëvalueerd alsook bijvoorbeeld de gedragscode, klokkenluidersregeling en de incidentenregistratie. Wij hebben de opzet en het bestaan geëvalueerd van interne beheersmaatregelen gericht op het mitigeren van frauderisico's.

Als onderdeel van ons proces voor het identificeren van frauderisico's, hebben wij frauderisicofactoren overwogen met betrekking tot frauduleuze financiële verslaggeving, oneigenlijke toe-eigening van activa en omkoping en corruptie. Wij hebben geëvalueerd of deze factoren een indicatie vormden voor de aanwezigheid van het risico op afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude.

In onze controle bouwen wij een element in van onvoorspelbaarheid. Ook hebben wij de uitkomst van andere controlewerkzaamheden beoordeeld en overwogen of er bevindingen zijn die aanwijzing geven voor fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving.

Zoals in al onze controles houden wij rekening met het risico dat het bestuur interne beheersmaatregelen kan doorbreken. Vanwege dit risico hebben wij onder meer schattingen beoordeeld op tendenties die mogelijk een risico vormen op een afwijking van materieel belang, met name gericht op belangrijke gebieden die oordeelsvorming vereisen en significante schattingsposten, zoals toegelicht bij de grondslagen voor waardering van activa en passiva en in de toelichting op de balans onder (10), waaronder de

subjectieve elementen in de waardering van de technische voorzieningen. Wij verwijzen in dit kader verder naar het kernpunt 'Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen'.

Ook hebben wij data analyse gebruikt om journaalposten met een verhoogd risico te signaleren en te toetsen en de zakelijke beweegredenen (of het ontbreken daarvan) beoordeeld van bijzondere transacties, waaronder die met verbonden partijen.

Wij hebben geen frauderisico geïdentificeerd ten aanzien van de opbrengstenverantwoording.

Wij hebben kennis genomen van de beschikbare informatie en om inlichtingen gevraagd bij leden van het bestuur, sleutelfunctionarissen (waaronder sleutelfunctiehouders, de compliance officer, medewerkers van het bestuursbureau en de uitvoeringsorganisatie(s)) en de raad van toezicht.

Uit onze evaluatie van het risico op mogelijke doorbreking van interne beheersmaatregelen of andere ongeoorloofde vormen van beïnvloeding van het proces van financiële verslaggeving, ontvangen inlichtingen en andere beschikbare informatie volgen geen specifieke aanwijzingen voor fraude of vermoedens van fraude met een mogelijk materieel belang voor het beeld van de jaarrekening.

Onze controle-aanpak met betrekking tot het risico van niet voldoen aan wet- en regelgeving

Wij hebben passende controlewerkzaamheden verricht inzake de naleving van de bepalingen van de relevante wet- en regelgeving die van directe invloed zijn op de verantwoorde bedragen en toelichtingen in de jaarrekening. Daarnaast hebben wij de omstandigheden ingeschat met betrekking tot het risico van niet-naleven van wet- en regelgeving waarvan redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze van materiële invloed kunnen zijn op de jaarrekening. In lijn met NBA-handreiking 1144 *Specifieke verplichtingen vanuit de toezichtwet- en regelgeving voor de interne auditor en de externe accountant bij pensioenfondsen*, is onze inschatting gebaseerd op onze ervaring in de sector, afstemming met het bestuur, het lezen van notulen en het uitvoeren van gegevensgerichte werkzaamheden gericht op transactiestromen, jaarrekeningposten en toelichtingen.

We hebben verder kennis genomen van correspondentie met toezichthouders en zijn alert gebleven op indicaties voor een (mogelijke) niet-naleving gedurende de controle. Ten slotte hebben we schriftelijk de bevestiging ontvangen dat alle bekende gebeurtenissen van niet-naleving van wet- en regelgeving met ons zijn gedeeld.

Onze controle-aanpak met betrekking tot de continuïteitsveronderstelling

Zoals toegelicht bij de algemene grondslagen, is de jaarrekening opgemaakt op basis van de continuïteitsveronderstelling. Bij het opmaken van de jaarrekening heeft het bestuur een specifieke beoordeling gemaakt van de mogelijkheid van het pensioenfonds om zijn continuïteit te handhaven en de activiteiten voort te zetten voor de voorzienbare toekomst.

Wij hebben de specifieke beoordeling met het bestuur besproken en professioneel-kritisch geëvalueerd. Wij hebben overwogen of de specifieke beoordeling van het bestuur op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, alle relevante gebeurtenissen en omstandigheden bevat waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds zijn activiteiten in continuïteit kan voortzetten en in hoeverre het pensioenfonds voldoet aan de prudentiële vereisten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen.

Op basis van onze werkzaamheden hebben wij geen materiële onzekerheden ten aanzien van de continuïteit geïdentificeerd. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een pensioenfonds zijn continuïteit niet langer kan handhaven.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met de raad van toezicht en het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

In vergelijking met voorgaand jaar, hebben wij geen relevante wijzigingen aangebracht in de kernpunten van onze controle.

Ontwikkeling en toelichting van de (beleids)dekkingsgraad	
Risico	De solvabiliteit van een pensioenfonds wordt gemeten aan de hand van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad brengt de verhouding tussen de (netto) activa en pensioenverplichtingen tot uitdrukking en is daarmee een graadmeter voor de financiële positie van een pensioenfonds. De beleidsdekkingsgraad is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling. Het pensioenfonds is wettelijk verplicht om de beleidsdekkingsgraad te hanteren als basis voor bepaalde beleidsbeslissingen, bijvoorbeeld inzake indexatie en kortingen. Daarnaast is de beleidsdekkingsgraad onder meer van belang om te bepalen of het pensioenfonds voldoende buffers heeft. De dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad zijn toegelicht in toelichting (9) “Stichtingskapitaal en reserves” van de jaarrekening. Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de (beleids)dekkingsgraad niet juist wordt vastgesteld.
Onze controleaanpak	Door controle van de balans onderzoeken wij de samenstellende delen van de dekkingsgraad. De balans en daarmee de dekkingsgraad per 31 december 2023 hebben wij mede met gebruikmaking van de werkzaamheden van de certificerend actuaris gecontroleerd. Wij hebben de ontwikkelingen in de financiële positie van het pensioenfonds beoordeeld op basis van het actuarieel rapport van de certificerend actuaris en onze controle van de jaarcijfers. Vanwege de gevoeligheid van schattingselementen hebben wij specifiek aandacht besteed aan de waardering van de (illiquide) beleggingen en de waardering van de technische voorzieningen. De werkzaamheden die wij in dit kader hebben uitgevoerd zijn in de kernpunten hierna beschreven. Wij controleren geen andere maandelijkse dekkingsgraden dan de dekkingsgraad ultimo boekjaar. Ten aanzien van andere maandelijkse dekkingsgraden hebben wij de navolgende toetsingswerkzaamheden verricht, die minder zekerheid geven dan een controle van twaalf maands-dekkingsgraden: • Wij hebben de opzet van het totstandkomingsproces van de berekening van de maandelijkse dekkingsgraad onderzocht alsmede de juiste maandoerekening van zogenaamde key items vastgesteld. Dit jaar betroffen key items: de in 2023 toegezegde indexatie evenals de gewijzigde inschatting van de fondsspecifieke ervaringssterfte. • Daarnaast heeft de certificerend actuaris een plausibiliteitstoets uitgevoerd op de ontwikkeling van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds zoals gehanteerd in de bepaling van de dekkingsgraad gedurende het jaar in relatie tot de ontwikkelingen in de belangrijkste factoren, zoals de

	rentecurve. Wij hebben kennisgenomen van de uitkomst van deze werkzaamheden van de certificerend actuaaris. • Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de (beleids)dekkingsgraad geëvalueerd.
Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd in de vaststelling van de dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2023 en de gerelateerde toelichting in de jaarrekening.

Waardering en toelichting van beleggingen zonder genoteerde marktprijzen

Risico	De beleggingen zijn een significante post op de balans van het pensioenfonds. Alle beleggingen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Voor een groot deel van de beleggingen is deze marktwaarde te verifiëren aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten (marktprijzen). Er zijn ook beleggingen die worden gewaardeerd op basis van netto contante waardeberekeningen of een andere geschikte methode, waaronder de intrinsieke waarde per participatie voor posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen. De waarderingsonzekerheid neemt inherent toe bij netto contante waardeberekeningen en hangt samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens. Bij het pensioenfonds betreffen dit met name de posities in derivaten. De posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen, met name private equity en niet-(beurs)genoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in vastrentende waarden (hypotheken) kennen eveneens inherent relatief veel waarderingsonzekerheid doordat de waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fondsmanagers gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum. Het pensioenfonds heeft de waarderingsgrondslagen voor de beleggingen beschreven in paragraaf Grondslagen voor waardering van activa en passiva en een nadere toelichting opgenomen in de toelichting op de balans onder (1) tot en met (5). Uit deze toelichting blijkt dat per 31 december 2023 € 17 miljoen is belegd in private equity, € 168 miljoen in niet-(beurs)genoteerde fondsen die beleggen in hypotheken en dat per saldo € 73 miljoen is belegd in derivaten (voornamelijk rentederivaten). Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de beleggingen zonder genoteerde marktprijzen niet juist gewaardeerd zijn en dat de toelichting niet voldoet aan relevante verslaggevingsvereisten.
Onze controleaanpak	Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen geëvalueerd en controlewerkzaamheden, waaronder het evalueren van de juiste werking van de interne beheersmaatregelen, uitgevoerd op de waardering van de beleggingen per 31 december 2023. • Voor de posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen hebben wij de waardering gecontroleerd door aansluiting op gecontroleerde jaarrekeningen 2023 van de betreffende fondsen met daarin opgenomen de gecontroleerde waarde per aandeel of participatie per 31 december 2023. Verder hebben wij vastgesteld of de gekozen waarderingsgrondslagen en de belangrijkste uitgangspunten daarbij aansluiten op de grondslagen van het pensioenfonds. Voor zover wij geen zekerheid kunnen verkrijgen uit een jaarrekening per 31 december 2023, omdat deze niet tijdig

	beschikbaar is of omdat het boekjaar van de betreffende fondsen niet gelijk is aan het boekjaar van het pensioenfonds, hebben wij de aansluiting vastgesteld met de meest recente (niet-gecontroleerde) rapportages van de fondsmanagers, indien nodig gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum en zijn de back-testing procedures (met gecontroleerde jaarrekeningen) en de monitoring procedures van de uitvoeringsorganisatie onderzocht. • Voor de waardering van de derivaten hebben wij een controle uitgevoerd op het gehanteerde waarderingsmodel en op de gehanteerde input waaronder de uit de markt afgeleide gegevens zoals valuta(termijn)koersen, rentevolatiliteit en rentecurves. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij eigen waarderingsspecialisten betrokken. • Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de beleggingen geëvalueerd.
Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering van de beleggingen zonder genoteerde marktprijzen per 31 december 2023 en de gerelateerde toelichting in de jaarrekening.

Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen

Risico	De technische voorzieningen waaronder de voorziening pensioenverplichtingen betreffen een significante post in de balans van het pensioenfonds. De technische voorzieningen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. De waardering is gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. Hier ligt een aantal belangrijke conventies aan ten grondslag namelijk dat voor de waardering uitgegaan wordt van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur alsmede de meest recente informatie (tafels) omtrent de levensverwachting, zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuariel Genootschap (AG). In aanvulling op de tafels wordt gecorrigeerd voor de ingeschatte ervaringssterfte bij het pensioenfonds, zijnde de fondsspecifieke ervaringssterfte. Deze veronderstellingen hebben tezamen met de hoogte van de kostenopslag, waaraan eveneens schattingen ten grondslag liggen, bijzondere aandacht gehad in onze controle. Wij hebben aan de subjectieve elementen ervaringssterfte en kostenopslag van de bepaling van de technische voorziening een frauderisico gekoppeld en de waardering en de toelichting daarop als kernpunt van onze controle aangemerkt. Het pensioenfonds heeft de waarderingsgrondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen beschreven in paragraaf Grondslagen voor waardering van activa en passiva en een nadere toelichting opgenomen in de toelichting op de balans onder (10). Uit deze toelichting blijkt dat (schattings)wijzigingen hebben plaatsgevonden door de aanpassing van de premievrijgestelde pensioenopbouw voor arbeidsongeschikten van, de aanpassing van de ervaringssterfte en de aanpassing van de UFR methodiek. Volgens deze toelichting is de voorziening pensioenverplichtingen hierdoor € 11 miljoen hoger uitgekomen. Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de technische voorzieningen niet toereikend gewaardeerd en toegelicht zijn.
Onze controleaanpak	Bij de controle van de technische voorzieningen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van de certificerend actuaris van het pensioenfonds. De certificerend actuaris onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorzieningen

	en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen. De certificerend actuaris heeft daarbij gebruikgemaakt van de door ons in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens, waaronder de pensioenaanspraken van deelnemers. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel over de jaarrekening als geheel hebben wij met de certificerend actuaris onze planning, werkzaamheden, verwachtingen en uitkomsten afgestemd voor de controle van boekjaar 2023. Hierbij hebben wij specifiek aandacht gevraagd voor de toets van de ervaringssterfte op basis van de toegepaste prognosetafels en de effecten van de wijzigingen hierin, de toereikendheid van de kostenopslag alsmede de toepassing van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen geëvalueerd en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen per 31 december 2023: • Daartoe hebben wij ons een beeld gevormd van de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen actuariële grondslagen, alsmede de uitkomsten van het actuariële grondslagenonderzoek en de gehanteerde waarderingsgrondslagen besproken met de certificerend actuaris. • Hierbij hebben wij met inachtneming van het oordeel van de certificerend actuaris, en met gebruikmaking van onze eigen actuariële specialist, gelet op de besluitvorming van het bestuur, de recentheid van beschikbaar grondslagenonderzoek, de toetsing op de onderbouwing van de daarin opgenomen veronderstellingen, de uitkomsten van beschikbare tussentijdse evaluaties, de uitkomsten van de actuariële analyse over meerdere jaren en de aanwezigheid van een consistente gedragslijn. • Daarnaast hebben wij controlewerkzaamheden uitgevoerd om de gehanteerde basisgegevens te toetsen mede met behulp van data analyse, waaronder het evalueren van de juiste werking van de interne beheersmaatregelen bij de pensioenuitvoeringsorganisatie, het verrichten van aansluitwerkzaamheden met de pensioenadministratie voor wat betreft de aantallen en de aanspraken en het beoordelen van het verloop en de uitkomsten van de actuariële analyse. Tevens hebben wij de toelichtingen ten aanzien van de technische voorzieningen geëvalueerd.
Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering per 31 december 2023 of de toelichting van de technische voorzieningen.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Het jaarverslag omvat andere informatie naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist voor het bestuursverslag en de overige gegevens.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden voor de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of het pensioenfonds in staat is om zijn werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om het pensioenfonds te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds zijn activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Het besluit van het bestuur tot vaststelling van de jaarrekening is onderworpen aan de goedkeuring van de raad van toezicht.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. De sectie 'Informatie ter ondersteuning van ons oordeel' hierboven, bevat een informatieve samenvatting van onze verantwoordelijkheden en de uitgevoerde werkzaamheden als basis voor ons oordeel.

Onze controle bestond verder onder andere uit:

- Het in reactie op de ingeschatte risico's uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van het pensioenfonds.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen

- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen

Communicatie

Wij communiceren met de raad van toezicht en het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met de raad van toezicht en het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Den Haag, 17 mei 2024

Ernst & Young Accountants LLP
w.g. drs. J. Slager RA

13 STATISTIEKEN, PERSONALIA EN CODE PENSIOENFONDSEN

13.1 Statistieken

Ontwikkeling deelnemersbestand

Het deelnemersaantal nam in 2023 af met 571 tot 11.607. Het aantal ex-deelnemers nam met 777 af tot 9.806 doordat in 2023 een veegactie is uitgevoerd voor de automatische waardeoverdrachten klein pensioen van aanspraken onder de afkoopgrens van vóór 2018. Het aantal pensioengerechtigden steeg met 128 tot 5.782. Het totaalbestand van (ex-) deelnemers en pensioengerechtigden nam met 1.220 af tot 27.195. Het verloop van de aantallen (ex-) deelnemers en pensioengerechtigden in 2023 is weergegeven in het volgende schema:

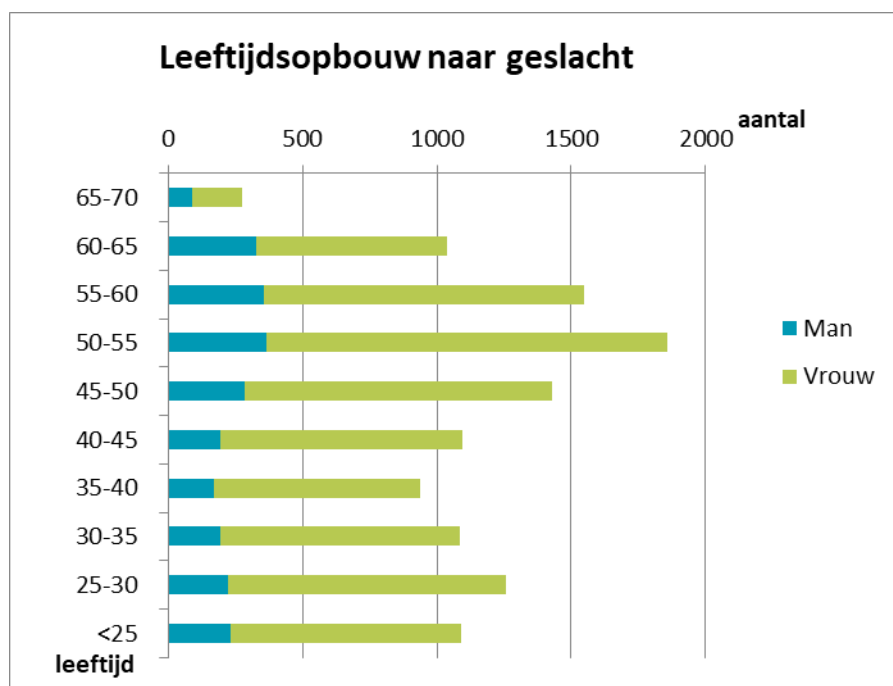
	Deelnemers	Gewezen deelnemers	Pensioengerechtigden		
			Ouderdoms- pensioen	Partner- pensioen	Wezen- pensioen
Ultimo 2022	12.178	10.583	4.347	1.220	87
Toetreding	856				13
Hernieuwde toetreding	207	-207			
Vertrek	-1.259	1.259			
Pensionering	-125	-123	248		
Overlijden, waardeoverdrachten en andere oorzaken	11	23	137	67	
	-261	-1.729	-282	-41	-14
Ultimo 2023	11.607	9.806	4.450	1.246	86

Leeftijdsopbouw deelnemers

In totaal bouwen 11.607 deelnemers pensioen op. De gemiddelde leeftijd van alle deelnemers is 43,8 jaar (2022: 43,6 jaar). Voor mannelijke deelnemers bedraagt de gemiddelde leeftijd 45,9 jaar (2022: 45,7 jaar); voor vrouwelijke deelnemers ligt die op 43,8 jaar (2022: 43,1). Van het totale deelnemersbestand hebben 418 deelnemers (2022: 408) een premievrije opbouw vanwege arbeidsongeschiktheid.

De gemiddelde leeftijd van de medewerkers in het notariaat is met 43,2 jaar gestegen ten opzichte van 2022 (42,6). De toegevoegd notarissen en kandidaat-notarissen hebben een gemiddelde leeftijd van 41,4 jaar (2022: 42,7) en voor de notarissen is dit 53,5 jaar (2022: 53,2).

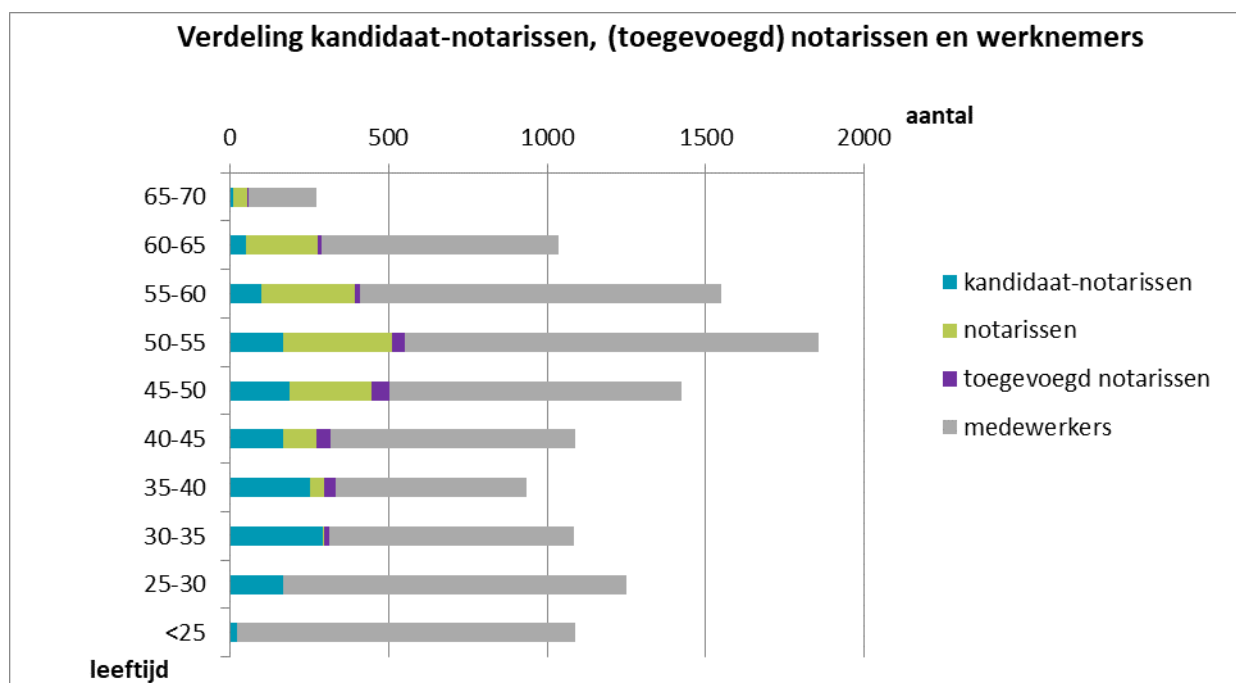
De volgende grafiek geeft inzicht in de verdeling van het deelnemersbestand over de leeftijdscategorieën en geslacht.

Het deelnemersbestand bestond eind 2023 voor 79% uit vrouwen (2022: 79%) en voor 21% uit mannen (2022: 21%).

Deelnemersgroepen

Pensioenfonds Notariaat voert drie pensioenregelingen uit: één voor notarissen (ondernemers), één voor toegevoegd notarissen en kandidaat-notarissen (in loondienst) en één voor de overige medewerkers in het notariaat. De verdeling tussen deze deelnemersgroepen is in de onderstaande grafiek in beeld gebracht.

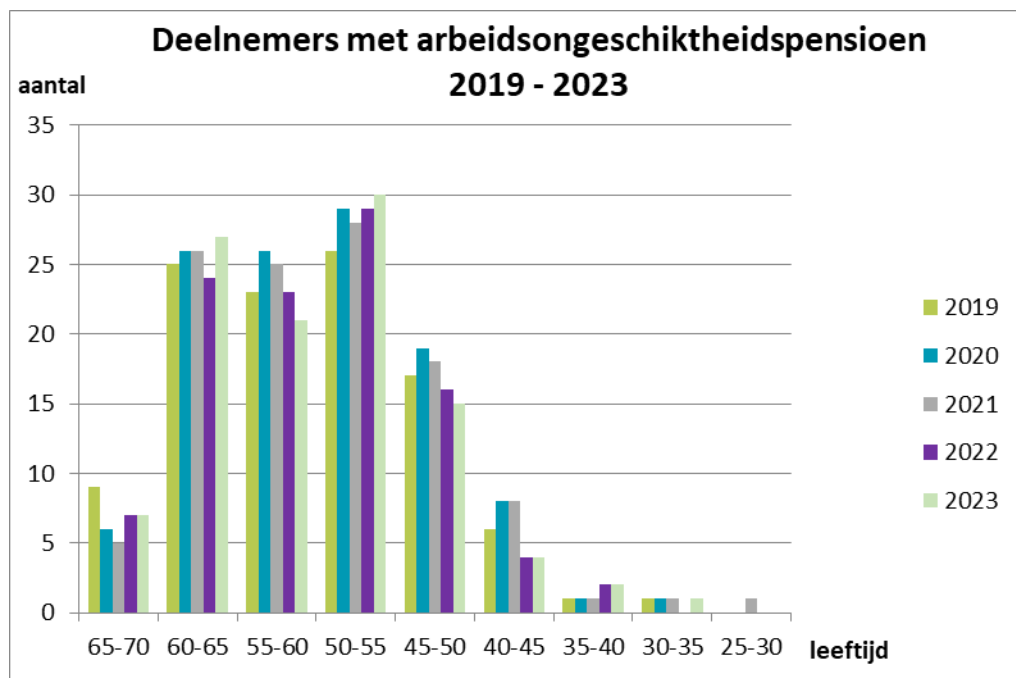

Arbeidsongeschiktheid

De pensioenregelingen van Pensioenfonds Notariaat kennen een premievrije pensioenopbouw bij arbeidsongeschiktheid. Het percentage arbeidsongeschikte deelnemers binnen het totale deelnemersbestand stijgt licht tot 3,6% (2022: 3,4%). Voor 311 medewerkers in het notariaat (2022: 303)

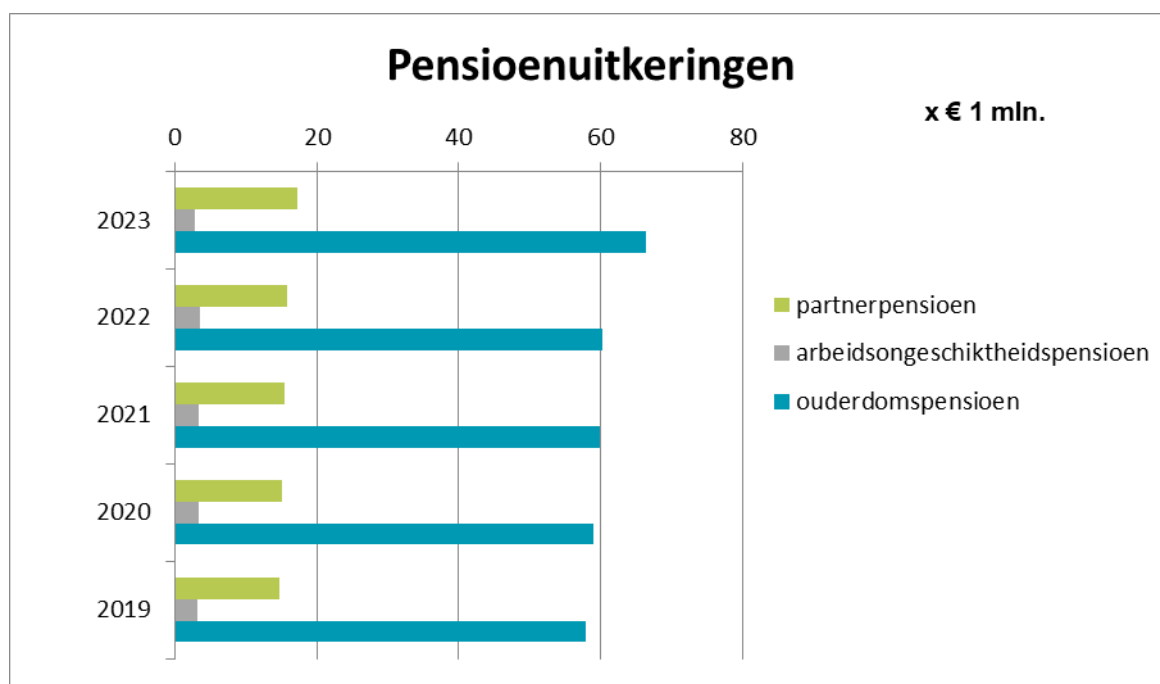
en 107 kandidaat-notarissen en (toegevoegd) notarissen (2022: 105) wordt de pensioenopbouw premievrij voortgezet. Het totaal aantal arbeidsongeschikte deelnemers is 418 (2022: 408).

Daarnaast kent de regeling voor kandidaat-notarissen en (toegevoegd) notarissen een arbeidsongeschiktheidspensioen. In de volgende grafiek is inzicht gegeven in het verloop van het aantal kandidaat-notarissen en (toegevoegd) notarissen met een arbeidsongeschiktheidspensioen over de periode 2018 – 2022.

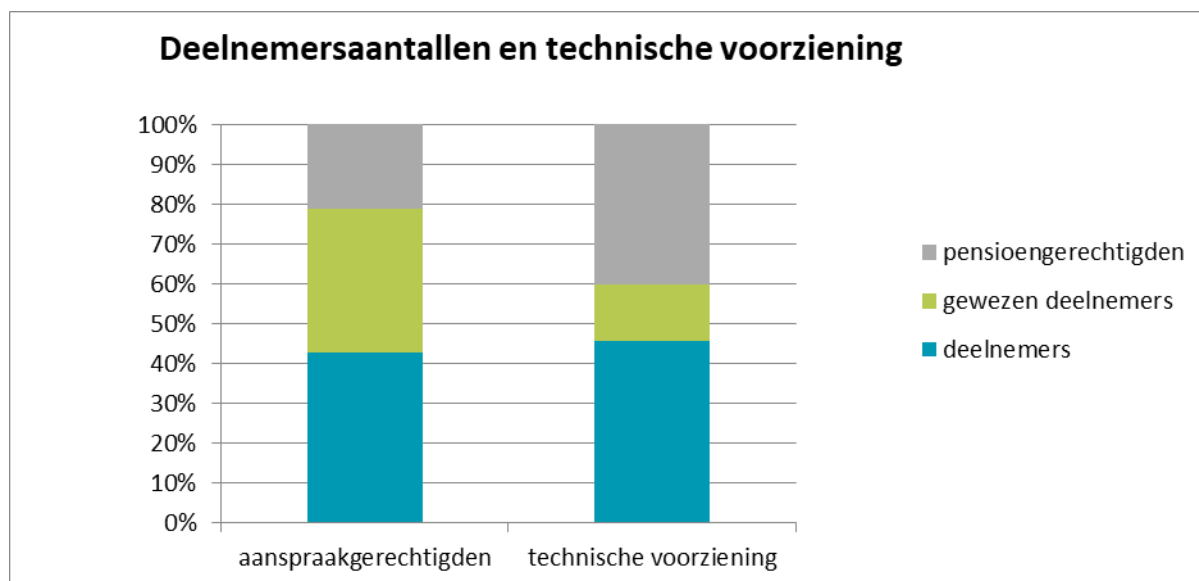
Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen over 2023 bedroegen in totaal € 86,8 mln. Dit is € 6,8 miljoen meer dan in 2022 (80,0 mln.). De pensioenuitkeringen kunnen worden verdeeld in ouderdoms-, partner- en arbeidsongeschiktheidspensioen en overige uitkeringen. Onder deze laatste categorie valt onder meer het wezenpensioen. In de volgende grafiek zijn de pensioenuitkeringen naar soort weergegeven.

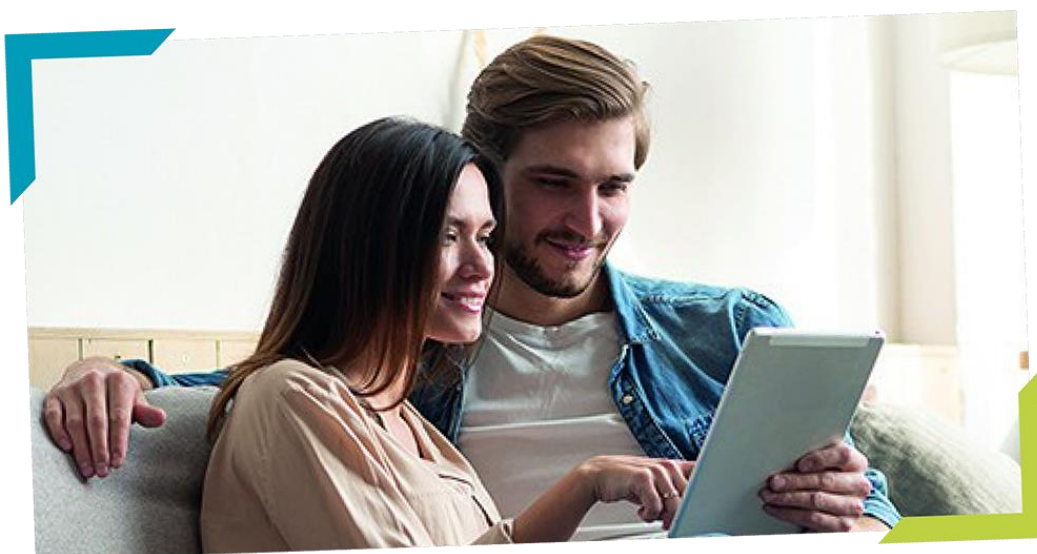

De gemiddelde leeftijd van de pensioengerechtigden met een ouderdomspensioen is 75,3 jaar (2022: 75,0). De mannen zijn gemiddeld 76,4 jaar en de vrouwen 74,02jaar oud.

Technische voorziening per categorie

In de bovenstaande grafiek is de technische voorziening voor de pensioenverplichtingen van het fonds weergegeven, verdeeld over de verschillende categorieën. De deelnemersaantallen in de verschillende groepen zijn ook aangegeven. Circa 40% van de technische voorziening is gereserveerd voor pensioengerechtigden. Zij maken circa 21% van het totaal aantal deelnemers uit. Een veel geringer deel van de technische voorziening (14%) is toe te delen aan een veel grotere groep, namelijk de gewezen deelnemers (36% met veelal kleine pensioenrechten). Circa 46% van de technische voorziening is gerelateerd aan de deelnemers die 43% van het deelnemersaantal uitmaken.

13.2 Personalia

Samenstelling bestuursorganen per 31 december 2023:

Raad van toezicht

drs. P. Braams, voorzitter
drs. C.A.M. van Eggermond
mr. H. de Graaf

Bestuur

mr. N.E. Bijlholt
dr. mr. R.V. van der Kuijp
mr. L.T.M. de Leede
drs. R. Oosterhout
drs. H.D. Panneman
drs. L. van Pol
drs. T. Stanoevska
mr. J.H.F. Wilmink

Risicomanagementcommissie

drs. R. Oosterhout, voorzitter
mr. J.H.F. Wilmink

Balansmanagementcommissie

mr. L.T.M. de Leede, voorzitter
drs. L. van Pol

Pensioenregelingen, Governance-, Communicatie-, Compliancecommissie

dr. mr. R.V. van der Kuijp, voorzitter
drs. H.D. Panneman

Interne auditcommissie

T. Stanoevska

Directie

E.H.W. Zondag CPV

Adviserend actuaris

drs. A.G.M. den Hartogh AAG, verbonden aan Aon, Rotterdam

Certificerend actuaris

drs. R. van de Meerakker AAG, verbonden aan Willis Towers Watson B.V. Netherlands, Amstelveen

Accountant

drs. J. Slager RA, Partner, verbonden aan Ernst & Young Accountants LLP, Den Haag

Relevante nevenfuncties per 31 december 2023

Raad van toezicht

drs. P. Braams

Functie in raad van toezicht
Nevenfuncties

Voorzitter
Managing director bij IG&H Consulting

drs. C.A.M. van Eggermond

Functie in raad van toezicht
Nevenfuncties

Lid
Bestuurslid en lid commissie Vermogensbeheer Bpf Bouw
Extern lid beleggingscommissie Pensioenfonds SNS REAAL
Lid raad van commissarissen Nationale Hypotheekgarantie
Lid raad van toezicht PVF Particuliere Hypotheekfonds en achmea dutch mortgage fund

mr. H. de Graaf

Functie in raad van toezicht
Nevenfuncties

Lid
Advocaat,
Voorzitter raad van toezicht Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf
Interim counsel bij ABP
Lid visitatiecommissie Stichting Pensioenfonds Ikea

Bestuur

mr. N.E. Bijholt

Functie in bestuur
Nevenfunctie

Voorzitter
Bestuurslid pensioenfonds Vliegend Personeel KLM
Consultant/mede-eigenaar Abaud B.V.
Trusted Advisor voor ondernemers FCN
Trusted Advisor voor zorginstellingen en toezichthouders NVTZ

dr. mr. R.V. van der Kuip

Functie in bestuur
Nevenfuncties

Bestuurslid
Notaris
Bestuurslid C.V. Notarishuis
Voorzitter Stichting De Nederlandse Senaat
Docent Ondernemingsrecht Erasmus school of Accounting & Assurance
Voorzitter V.V.E. Robert Baeldestraat 61-219
Lid van de raad van toezicht museum Gouda

mr. LT.M. de Leede

Functie in bestuur
Nevenfuncties

Bestuurslid
Voorzitter Pensioenfonds voor het Slagersbedrijf
Vice-voorzitter Bedrijfstakpensioenfonds Levensmiddelen

drs. R. Oosterhout

Functie in bestuur
Nevenfuncties

Bestuurslid
Voorzitter belanghebbendenorgaan Kring Sligro Food Group bij Centraal beheer APF
Bestuurslid belanghebbendenorgaan Kring Holland Casino bij Stap Algemeen Pensioenfonds

drs. H.D. Panneman

Functie in bestuur
Nevenfuncties

Bestuurslid
Bestuurslid en sleutelfunctiehouder risk Stichting Pensioenfonds TDV
Bestuurslid BPFV (pensioenfonds vlakglas)
DGA One Ten B.V.

drs. L. van Pol

Functie in bestuur
Nevenfuncties

Bestuurslid
Uitvoerend Bestuurder StiPP
Lid private equity commissie CFA Society NL
Eigenaar Van Pol FBA
Lid commissie risk/beleggingen KPS
Kascommissie sterrenwacht Gooi en Vechtstreek
Lid visitatiecommissie Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten
Schaakdocent basisscholen

T. Stanoevska

Functie in bestuur
Nevenfuncties

Bestuurslid
Bestuurslid Stichting Pensioenfonds PostNL
Bestuurslid en sleutelfunctiehouder risicobeheer en voorzitter
IRM commissie Stichting Pensioenfonds Staples
Sleutelfunctiehouder risicobeheer Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Reisbranche i.l.
Lid commissie risicomangement van de Pensioenfederatie
Lid visitatiecommissie Stichting Pensioenfonds Mercer
Lid visitatiecommissie Stichting Pensioenfonds Pensura

mr. J.H.F. Wilmink

Functie in bestuur
Nevenfuncties

Bestuurslid
Notaris

Sleutelfunctiehouders

drs. R. Oosterhout, sleutelfunctiehouder risicobeheer

T. Stanoevska, sleutelfunctiehouder interne audit

drs. R. van de Meerakker AAG, verbonden aan Willis Towers Watson B.V. Netherlands,
sleutelfunctiehouder/-vervuller Actuariaal

Verantwoordingsorgaan

Samenstelling verantwoordingsorgaan per 31 december 2023:

mr. J. Nobel, voorzitter

L. Bosselaar

P.E. de Gijt

mr. H.R. Grievink

A.S. Prijt

A.J. Schreuders

J.F.R. Veenkamp

13.3 Nadere gegevens leden bestuursorganen

Raad van toezicht

Naam	m/v	Geboortejaar	Zittingsrooster	Termijn
drs. P. Braams (voorzitter)	m	1958	2022 - 2026	2 ^e
drs. C.A.M. van Eggermond	v	1963	2021 - 2025	2 ^e
mr. H. de Graaf	v	1957	2020 - 2024	1 ^e

Bestuur

Naam	m/v	Geboortejaar	Zittingsrooster	Termijn
mr. N.E. Bijlholt	v	1982	2022 - 2026	2 ^e
dr. mr. R.V. van der Kuijp	m	1970	2021 - 2025	1 ^e
drs. R. Oosterhout	m	1954	2023 - 2027	2 ^e
drs. H.D. Panneman	m	1968	2022 - 2025	1 ^e
drs. L. van Pol	m	1961	2022 - 2026	1 ^e
mr. L.T.M. de Leede	v	1962	2023 - 2027	2 ^e
drs. T. Stanoevska	v	1965	2020 - 2024	1 ^e
mr. J.H.F. Wilmink	m	1961	2020 - 2024	1 ^e

Verantwoordingsorgaan

Naam	m/v	Geboortejaar
L. Bosselaar	m	1951
P.E. de Gijt	v	1968
mr. H.R. Grievink	m	1965
mr. J. Nobel (voorzitter)	m	1979
A.S. Prijt	v	2003
A.J. Schreuders	v	1972
J.F.R. Veenkamp	m	1951

13.4 Code Pensioenfondsen

De Code Pensioenfondsen is opgesteld door de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid, die hiermee normen formuleren voor 'goed pensioenfondsbestuur'. In het onderstaande overzicht zijn de normen per thema opgenomen. Indien het fonds niet (geheel) voldoet aan een norm, wordt dit toegelicht en worden de noodzakelijke stappen genomen met het doel om wel te voldoen aan de betreffende norm.

Thema 1: vertrouwen waarmaken

Zij die voor het pensioenfonds verantwoordelijkheid dragen maken het in hen gestelde vertrouwen waar. Dat blijkt vooral uit adequaat bestuur, verantwoord beleggingsbeleid en zorgvuldig risicomanagement.

Nr.	Norm	Toelichting
1	Het bestuur voert de pensioenregeling naar beste vermogen uit, in een evenwichtige afweging van belangen en heeft hiervoor de eindverantwoordelijkheid.	✓
2	Het bestuur is verantwoordelijk en zorgt voor de uitvoering van de pensioenregeling. Het heeft een visie op die	✓

	uitvoering, stelt eisen waaraan deze moet voldoen en bepaalt welk kostenniveau aanvaardbaar is.	
3	Het bestuur stelt een missie, visie en strategie op. Ook zorgt het voor een heldere en gedocumenteerde beleids- en verantwoordingscyclus. Daarnaast toetst het bestuur periodiek de effectiviteit van zijn beleid en stuurt zo nodig bij.	✓
4	Bij alle besluiten legt het bestuur duidelijk vast op grond van welke overwegingen het besluit is genomen.	✓
5	Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.	✓
6	Het bestuur houdt rekening met de verplichtingen die het fonds is aangegaan en draagt daarbij zorg voor optimaal rendement binnen een aanvaardbaar risico.	✓
7	Het bestuur zorgt ervoor dat er onder belanghebbenden draagvlak bestaat voor de keuzes over verantwoord beleggen.	✓
8	Het bestuur bevordert en borgt een cultuur waarin risicobewustzijn vanzelfsprekend is. Ook zorgt het ervoor dat het integrale risicomanagement adequaat georganiseerd is.	✓
9	Het bestuur zorgt voor een noodprocedure om in spoedeisende situaties te kunnen handelen.	✓

Thema 2: Verantwoordelijkheid nemen

Het bestuur neemt zijn verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de pensioenregeling.

Nr.	Norm	Toelichting
10	Het bestuur zorgt voor een heldere en expliciete taak- en rolverdeling tussen bestuur en uitvoering. Hierbij horen passende sturings- en controlemechanismen.	✓
11	Bij uitbesteding van taken neemt het bestuur in de overeenkomst met de dienstverlener adequate maatregelen op voor als de dienstverlener - of een door hem ingeschakelde derde - onvoldoende presteert, de overeenkomst niet naleeft en/of schade veroorzaakt door handelen of nalaten.	✓
12	Het bestuur zorgt dat het zicht heeft op de keten van uitbesteding.	✓
13	Het bestuur zorgt ervoor dat het beloningsbeleid van partijen aan wie taken worden uitbesteed, niet aanmoedigt om meer risico's te nemen dan voor het fonds aanvaardbaar is. Om dit te bereiken, maakt het bestuur dit onderdeel van de contractafspraken bij het sluiten of verlengen van de uitbestedingsovereenkomst of - indien van toepassing - via zijn aandeelhouderspositie.	✓
14	Het bestuur evalueert jaarlijks kritisch de kwaliteit van de uitvoering en de gemaakte kosten en spreekt een	✓

	dienstverlener aan als deze de afspraken niet of onvoldoende nakomt.	
--	--	--

Thema 3: Integer handelen

Het bestuur bevordert een cultuur van integriteit en compliance.

Nr.	Norm	Toelichting
15	Het bestuur legt de gewenste cultuur vast en stelt een interne gedragscode op.	✓
16	De leden van het bestuur, het VO of het BO, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers ondertekenen de interne gedragscode van het fonds en een jaarlijkse nalevingsverklaring en zij gedragen zich daarnaar.	✓
17	Alle nevenfuncties worden gemeld aan de compliance officer.	✓
18	Tegenstrijdige belangen of reputatierisico's worden gemeld. De leden van het bestuur, het VO of het BO, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers vermijden elke vorm en elke schijn van persoonlijke bevoordeling of belangenverstrengeling. Zij laten zich op hun functioneren toetsen.	✓
19	Het lidmaatschap van een orgaan is niet verenigbaar met dat van een ander orgaan binnen het fonds of van de visitatiecommissie.	✓
20	Het bestuur zorgt dat onregelmatigheden kunnen worden gemeld en dat betrokkenen weten hoe en bij wie.	✓
21	De organisatie kent een klokkenluidersregeling en bevordert dat ook externe dienstverleners een klokkenluidersregeling hebben. De organisatie zorgt ervoor dat men weet hoe en bij wie kan worden gemeld.	✓
22	Het bestuur kent de relevante wet- en regelgeving en interne regels, weet hoe het fonds daar invulling aan geeft en bewaakt de naleving (compliance).	✓

Thema 4: Kwaliteit nastreven

Het fonds stelt hoge kwaliteitseisen, voert daar beleid op en is een 'lerende organisatie'.

Nr.	Norm	Toelichting
23	Het bestuur is collectief verantwoordelijk voor zijn functioneren. De voorzitter is eerste aanspreekpunt; hij/zij is als eerste verantwoordelijk voor zorgvuldige besluitvorming en procedures.	✓
24	Het bestuur waarborgt dat de leden onafhankelijk en kritisch kunnen opereren.	✓
25	Ieder bestuurslid heeft stemrecht.	✓
26	Het bestuur zorgt voor permanente educatie van zijn leden.	✓
27	Het bestuur staat open voor kritiek en leert van fouten.	✓
28	Het eigen functioneren is voor het bestuur en voor het intern toezicht een continu aandachtspunt. Het bestuur en het intern toezicht evalueren in elk geval jaarlijks het eigen functioneren van het orgaan als geheel en van de individuele	✓

	leden. Hierbij betrekken het bestuur en het intern toezicht één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij.	
29	Het eigen functioneren is voor het belanghebbendenorgaan een continu aandachtspunt. Het belanghebbendenorgaan evalueert in elk geval jaarlijks het functioneren van het eigen orgaan als geheel en van de individuele leden. Hierbij betreft het belanghebbendenorgaan één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij.	N.v.t.
30	Het eigen functioneren is voor het verantwoordingsorgaan een continu aandachtspunt. Het verantwoordingsorgaan evalueert met enige regelmaat het functioneren van het eigen orgaan.	✓

Thema 5: Zorgvuldig benoemen

Het fonds handelt zorgvuldig bij (her)benoeming en ontslag en zorgt voor geschiktheid, complementariteit en diversiteit in de samenstelling van de organen van het fonds.

Nr.	Norm	Toelichting
31	De samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn, als ook tussentijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats.	✓
32	Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. Daarbij houdt het rekening met opleiding, achtergrond, persoonlijkheid, geslacht en leeftijd. Het bestuur toetst de geschiktheid van bestuursleden bij het aantreden en gedurende het bestuurslidmaatschap.	✓
33	In zowel het bestuur als in het verantwoordingsorgaan of het belanghebbendenorgaan is er ten minste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in. Het bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het bestuur te bevorderen.	✓
34	De zittingsduur van een lid van het bestuur, het verantwoordingsorgaan, het belanghebbendenorgaan en de raad van toezicht is maximaal vier jaar. Een bestuurslid en een lid van het belanghebbendenorgaan kunnen maximaal twee keer worden herbenoemd, een lid van de raad van toezicht maximaal één keer. Leden van een visitatie-commissie zijn maximaal acht jaar betrokken bij hetzelfde fonds.	✓
35	Het bestuur, het belanghebbendenorgaan en het intern toezicht houden bij het opstellen van de profielschets rekening met het diversiteitsbeleid. Het verantwoordingsorgaan houdt hier rekening mee bij het opstellen van de competentievisie.	✓
36	Het bestuur, het verantwoordingsorgaan of het belanghebbendenorgaan en de raad van toezicht leggen bij een vacature de eisen voor de vacante functie vast. Hierbij wordt rekening gehouden met de in de normen 31, 32 en 33 opgenomen eisen.	✓

Nr.	Norm	Toelichting
37	Bij de vervulling van een vacature wordt actief gezocht (en/of actief opgeroepen om te zoeken) naar kandidaten die passen in de diversiteitsdoelstellingen. Het bestuur neemt hierover tijdig contact op met degenen die betrokken zijn bij het voordragen of de verkiezing van kandidaten.	✓ Toelichting: binnen de mogelijkheden die het bestuur heeft, wordt hieraan invulling gegeven.
38	Het bestuur en het belanghebbendenorgaan toetsen voorgedragen kandidaten mede aan de hand van de diversiteitsdoelstellingen. Het verantwoordingsorgaan bevordert dat in de procedure de competentievisie wordt meegenomen, inclusief de diversiteitsdoelstellingen.	✓
39	Een bestuurslid wordt benoemd en ontslagen door het bestuur, na het horen van de raad van toezicht over de procedure. Een lid van de raad van toezicht of visitatiecommissie wordt benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan en wordt ontslagen door het bestuur na bindend advies van het verantwoordingsorgaan. Een lid van het verantwoordingsorgaan wordt benoemd door het bestuur en ontslagen door het verantwoordingsorgaan zelf. In uitzonderlijke situaties kan het bestuur in overleg met het intern toezicht een lid ontslaan.	✓
40	Het bestuur zorgt ervoor dat de statuten een schorsingsprocedure kennen.	✓

Thema 6: Gepast belonen

Het fonds voert een verantwoord en beheerst beloningsbeleid, gericht op kwaliteit, continuïteit en consistentie.

Nr.	Norm	Toelichting
41	Het pensioenfonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid. Dit beleid is in overeenstemming met de doelstellingen van het pensioenfonds. Ook is het beleid passend gelet op de bedrijfstak, onderneming of beroepsgroep waarvoor het fonds de pensioenregeling uitvoert.	✓
42	De beloningen staan in redelijke verhouding tot verantwoordelijkheid, functie-eisen en tijdsbeslag.	✓
43	Het bestuur is terughoudend als het gaat om prestatiegerelateerde beloningen. Prestatiegerelateerde beloningen zijn niet hoger dan 20 procent van de vaste beloning. Ze zijn niet gerelateerd aan de financiële resultaten van het fonds.	✓
44	Het bestuur voorkomt dat door een te hoge beloning van de leden van het intern toezicht een financieel belang een kritische opstelling in de weg staat.	✓
45	Bij tussentijds ontslag van een bestuurslid zonder arbeidsovereenkomst of van een lid van het intern toezicht verstrekt het bestuur geen transitie- of ontslagvergoeding. Bij ontslag van een (andere) medebeleidsbepaler moet een eventuele transitie- of ontslagvergoeding passend zijn gelet op de functie en de ontslagreden.	✓

Thema 7: Toezicht houden en inspraak waarborgen

Het fonds waarborgt intern toezicht op de kwaliteit en integriteit van de bedrijfsvoering.

Nr.	Norm	Toelichting
46	Intern toezicht draagt bij aan effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan beheerste en integere bedrijfsvoering.	✓
47	Het intern toezicht betreft deze Code bij de uitoefening van zijn taak.	✓
48	Leden van het intern toezicht zijn betrokken bij het pensioenfonds en moeten zich zodanig onafhankelijk opstellen dat belangen tegenstellingen worden voorkomen. Ze hebben daarbij het vermogen en de durf om zich kritisch op te stellen richting het bestuur.	✓
49	De raad van toezicht stelt zich op als gesprekspartner van het bestuur.	✓
50	Het bestuur weegt de aanbevelingen van de raad van toezicht of visitatiecommissie zorgvuldig en motiveert afwijkingen.	✓
51	Het belanghebbendenorgaan voert zijn taak uit als 'goed huisvader' (m/v) voor alle belanghebbenden.	N.v.t.
52	Het belanghebbendenorgaan zorgt dat de leden onafhankelijk en kritisch kunnen functioneren.	N.v.t.
53	Het belanghebbendenorgaan bewaakt of het bestuur de uitvoeringsovereenkomst of het uitvoeringsreglement en het pensioenreglement juist uitvoert. Ook bewaakt het belanghebbendenorgaan of het bestuur de belangen van de verschillende groepen belanghebbenden evenwichtig afweegt.	N.v.t.
54	Het belanghebbendenorgaan onderneemt actie als het van oordeel is dat het bestuur niet naar behoren functioneert.	N.v.t.
55	Het bestuur gaat een dialoog aan met het verantwoordingsorgaan dan wel het belanghebbendenorgaan bij het afleggen van verantwoording.	✓
56	Het bestuur draagt de accountant of actuaris die controle uitvoert in beginsel geen andere werkzaamheden op dan controle. Geeft het bestuur wel een andere opdracht, dan vraagt dit zorgvuldige afweging en een afzonderlijke opdrachtformulering.	✓
57	Het bestuur beoordeelt vierjaarlijks het functioneren van de accountant en de actuaris en stelt het intern toezicht en verantwoordingsorgaan of belanghebbendenorgaan van de uitkomst op de hoogte.	✓

Thema 8: Transparantie bevorderen

Het fonds streeft openheid na, communiceert over missie, strategie en risico's en legt verantwoording af over gevoerd beleid.

Nr.	Norm	Toelichting
58	Het bestuur geeft publiekelijk inzicht in missie, visie en strategie.	✓

Nr.	Norm	Toelichting
59	Het bestuur geeft inzicht in het beleid, de besluitvormingsprocedures, de besluiten en de realisatie van het beleid.	✓
60	Het bestuur vervult zijn taak op een transparante (open en toegankelijke) manier. Dat zorgt ervoor dat belanghebbenden inzicht kunnen krijgen in de informatie, overwegingen en argumenten die ten grondslag liggen aan besluiten en handelingen.	✓
61	Het bestuur legt gemotiveerd vast voor welke wijze van uitvoering is gekozen. Deze informatie is beschikbaar voor de belanghebbenden.	✓
62	Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden.	✓
63	Het bestuur stelt beleid vast rond transparantie en communicatie. Het bestuur evalueert dit beleid periodiek en in ieder geval eens per drie jaar.	✓
64	Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de interne gedragscode (zoals bedoeld in de normen 15 en 16) en deze Code, net als over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.	✓
65	Het bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.	✓

14 BEGRIPPENLIJST

Actuariële en bedrijfstechnische nota

De actuariële en bedrijfstechnische nota (Abtn) geeft de criteria aan op basis waarvan het (financieel) beleid van een pensioenfonds wordt gevoerd.

AMvB

Een algemene maatregel van bestuur (AMvB) is een besluit van de regering waarin regels uit een wet verder worden uitgewerkt.

Asset liability management (ALM)-studie

Een studie waarbij in onderlinge samenhang de ontwikkeling van de beleggingen en verplichtingen wordt geanalyseerd om het premie-, indexatie- en beleggingsbeleid te toetsen.

Beleggingsmix

De verdeling van beleggingen over verschillende beleggingscategorieën, zoals aandelen, bedrijfsobligaties en vastrentende waarden met een nadere onderverdeling in binnen- en buitenlandse beleggingen.

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad van een pensioenfonds is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling.

Compliance

Maatregelen die zich richten op de implementatie, handhaving en naleving van externe wet- en regelgeving en de interne procedures en gedragsregels.

Custodian

De custodian is de financiële partij die de effecten bewaart.

Dekkingsgraad

De verhouding tussen het pensioenvermogen en de pensioenverplichtingen, uitgedrukt in een percentage. Het geeft de mate aan waarin het fonds zijn verplichtingen heeft gedekt en wordt gebruikt als indicator voor de financiële positie van een pensioenfonds.

Derivaten

Financiële producten, zoals opties, futures en swaps, die zijn afgeleid van effecten. De prijsontwikkeling is (mede) afhankelijk van de prijsontwikkeling van de onderliggende waarde.

Doorsneesystematiek

De doorsneesystematiek is de combinatie van een tijdsevenredige pensioenopbouw met een leeftijdsonafhankelijke (doorsnee)pensioenpremie.

Dotatie

Toevoeging aan de reserve.

Duration

De gemiddelde gewogen looptijd van kasstromen.

ESG

ESG (Environmental, Social and Governance)-criteria vormen de drie belangrijkste criteria die gebruikt worden om de duurzaamheid en de ethische weerslag van een investering in een bedrijf of in een economisch veld te meten.

Feitelijke premie

De daadwerkelijk door een pensioenfonds in rekening gebrachte premie.

Financieel Toetsingskader (FTK)

Door de externe toezichthouder opgestelde beleidsregels voor de toetsing van de financiële positie van een pensioenfonds.

Gedempte premie

Om jaarlijkse fluctuaties in de premiebijdrage door schommelingen in de marktrente tegen te gaan, mogen pensioenfondsen bij de vaststelling van de premie uitgaan van een over enkele jaren vast te stellen gemiddeld rekenpercentage. De premiebijdrage die op deze manier wordt vastgesteld, is de gedempte premie.

Herstelplan

Plan van aanpak gericht op het herstel van een dekkingstekort of een reservetekort bij een pensioenfonds. Het bestuur van het pensioenfonds moet het herstelplan indienen bij DNB.

High yield

Dit zijn obligaties van bedrijven of landen met een relatief lage rating. Deze obligaties kennen vanwege het hoge risico een verhoudingsgewijs hoog rendement.

IBNR

Voorzieningen voor schade die zich wel hebben voorgedaan, maar die nog niet gemeld zijn of bekend zijn bij de (her)verzekeraar.

Interest

De kosten voor het gebruiken van geld, uitgedrukt in een percentage en over een bepaalde periode.

IORP II

De Europese richtlijn IORP II (Institutions for Occupational Retirement Provision) stelt een aantal minimumvereisten aan pensioenfondsen, vooral op het gebied van bestuur en transparantie. Een pensioenfonds moet bijvoorbeeld zorgen voor goede bestuurders die prudent omgaan met het pensioengeld. Verder zijn er eisen aan risicobeheer, personeel en externe aanbieders en op communicatiegebied.

Kostendekkende premie

De in het Financieel Toetsingskader gedefinieerde premie die nodig is om de kosten van de pensioenregeling te dekken. Deze bestaat uit de actuariële premie voor de pensioeninkoop, een opslag voor het bereiken of in stand houden van een vereist eigen vermogen en een opslag voor uitvoeringskosten.

LDI

Liability Driven Investing (LDI), een beleggingsstrategie waarmee beleggingen worden afgestemd op hun verplichtingen. Daarbij gaat het ze vooral om het afdekken van het grootste risico van deze verplichtingen, het renterisico.

Matchingportefeuille

De matchingportefeuille is dat deel van de beleggingsportefeuille dat is gericht op vermindering van het renterisico.

Middelloodsysteem

De hoogte van het pensioen is gebaseerd op het gemiddelde salaris van een deelnemer. Het pensioen dat jaarlijks wordt opgebouwd is afhankelijk van het in dat jaar verdiende salaris.

Mimimaal vereist eigen vermogen

Het minimaal vereist eigen vermogen (MVEV) is de ondergrens van het vereist eigen vermogen. Onder deze grens moet het fonds maatregelen treffen om direct weer aan het MVEV te voldoen.

Optie

Het recht, maar niet de verplichting, om een effect gedurende een bepaalde periode of op een bepaalde datum tegen een bepaalde prijs te kopen (calloptie) of te verkopen (putoptie).

Outperformance

Het verschil tussen het behaalde rendement en het rendement van de benchmark (positief of negatief). Dit verschil geeft aan hoeveel waarde is toegevoegd door middel van actief beleggen.

Over-the-counter (OTC)

Over-the-counter (OTC)-transacties zijn financiële transacties die niet via de beurs verlopen, maar die direct tussen twee partijen worden afgesloten.

Overlay

De combinatie van derivaten die het doel heeft de balans van het fonds minder gevoelig te maken voor veranderingen in de rente, wisselkoers of prijsveranderingen.

Paritair bestuursmodel

Bij een paritair bestuursmodel kennen de bestuursorganen vertegenwoordigers van de werkgevers, werknemers en pensioengerechtigden, met de mogelijkheid van externen als vertegenwoordiger van deze geledingen.

Pensioenresultaat

Het pensioenresultaat is afkomstig uit de haalbaarheidstoets. Dit is de toets die uitgevoerd wordt om te beoordelen of het verwachte pensioenresultaat op fondsniveau in voldoende mate aansluit bij de gewekte verwachtingen over het pensioenresultaat. Het werkelijk te behalen pensioenresultaat van de deelnemers wordt afgezet tegen het pensioenresultaat dat behaald kan worden bij het 100% volgen van de prijsinflatie (zonder het toepassen van verlagingen). Het percentage dat resulteert zegt of de actuele financiële positie en ontwikkelingen voor het fonds een hoger pensioenresultaat opleveren dan het volgen van de koopkracht (percentage hoger dan 100%) of een lager pensioenresultaat dan de koopkracht (percentage lager dan 100%).

Pensioenvermogen

Het eigen vermogen van het fonds, verhoogd met de technische voorzieningen.

Pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen zijn de totale waarde van alle uit te keren pensioenen, nu en in de (verre) toekomst.

Performancetoets

Het gemiddelde van door een bedrijfstakpensioenfonds behaalde beleggingsresultaten, gemeten over een langere periode. De performancetoets wordt bepaald door de som van opeenvolgende jaarlijkse Z-scores, gedeeld door de wortel van het aantal jaren.

Premiedekkingsgraad

De premiedekkingsgraad is de verhouding tussen de premie die wordt betaald en het pensioen dat daarmee wordt opgebouwd. Bij de totstandkoming van de hoogte van de te betalen pensioenpremie wordt rekening gehouden met een verwachte rente voor de toekomst.

Private equity

Effecten van bedrijven die niet aan een beurs zijn genoteerd. De verkoop van private equity is aan strenge regels gebonden. Omdat een markt ontbreekt, moet een belegger zelf een koper vinden als hij zijn aandeel in een dergelijk bedrijf wil verkopen. Het is dus een illiquide belegging.

Returnportefeuille

De returnportefeuille is het deel van de beleggingsportefeuille dat gericht is op het realiseren van rendement voor de stijging van de dekkingsgraad.

Renteafdekking

Het nemen van maatregelen om het renterisico te beperken.

Rentetermijnstructuur (RTS)

De rentetermijnstructuur is een set van rentes voor iedere looptijd.

SFDR

De Verordening met betrekking tot informatieverstrekking over duurzaamheid in de financiële sector is sinds 2021 van toepassing. Deze Verordening is beter bekend als de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR).

Swap

Een swap is een derivaat waarbij een partij een bepaalde kasstroom of risico (bijvoorbeeld rente) wisselt tegen dat van een andere partij.

Transitie-ftk

Transitie financiële toetsingskader. Het uitgangspunt daarvan is dat tijdens de overgangsperiode al zoveel als mogelijk met de blik van het nieuwe stelsel naar de huidige situatie wordt gekeken.

Ultimateforwardrate-methodiek (UFR)

De ultimateforwardrate-methodiek is een methode om een rentecurve voor lange looptijden te bepalen. In het geval van de waardering van pensioenverplichtingen gaat het om de zogeheten forward rates van de door DNB gepubliceerde FTK-rentetermijnstructuur, die gebaseerd is op de swapmarkt.

Valutarisico

Het risico dat de valutakoers van een vreemde valuta verandert, zodat een vordering of schuld in die valuta ook in waarde verandert.

Vastrentende waarden

Verzamelnaam voor beleggingen waarvoor in beginsel een vaste rentevergoeding en een vaste looptijd gelden. Voorbeelden van vastrentende waarden zijn obligaties, onderhandse leningen en hypotheekleningen. Deze beleggingen worden ook wel als risicomijdend aangeduid.

Vereist eigen vermogen (VEV)

De buffer die een pensioenfonds moet aanhouden voor de vereiste zekerheid dat de onvoorwaardelijke pensioenen ook daadwerkelijk worden uitgekeerd. Het vereist eigen vermogen wordt zodanig vastgesteld, dat de kans dat er binnen een jaar een situatie van dekkingstekort ontstaat kleiner is dan 2,5%.

Verzekeringstechnisch risico

Risico van negatieve verzekeringstechnische resultaten, zoals het langlevenrisico. Dit risico is afhankelijk van de gemiddelde leeftijd (hoe lager de gemiddelde leeftijd, hoe hoger de onzekerheid), de omvang van het fonds (hoe groter het fonds, hoe lager de opslag) en de pensioenregeling.

Z-score

De Z-score is een maatstaf die weergeeft wat de beleggingsresultaten van een pensioenfonds zijn ten opzichte van de resultaten van vooraf door het pensioenfonds gekozen benchmarks.

15 Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR)

Template periodieke informatieverschaffing voor de financiële producten, bedoeld in artikel 8, leden 1, 2 en 2 bis, van Verordening (EU) 2019/2088 en in artikel 6, eerste alinea, van Verordening (EU) 2020/852

Duurzame belegging: een belegging in een economische activiteit die bijdraagt aan het behalen van een milieudoelstelling of een sociale doelstelling, mits deze belegging geen ernstige afbreuk doet aan ecologische of sociale doelstellingen en de ondernemingen waarin is belegd, praktijken op het gebied van goed bestuur

De **EU-taxonomie** is een classificatiesysteem dat is vastgelegd in Verordening (EU) 2020/852. Het gaat om een lijst van **ecologisch duurzame economische activiteiten**. Die verordening bevat geen lijst van sociaal duurzame economische activiteiten.. Duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling kunnen wel of niet op de taxonomie zijn

Productnaam: Pensioenregeling Stichting Pensioenfonds Notariaat

Identificatiecode voor juridische entiteiten (LEI): 724500KU2OLDPAZT2370

Ecologische en/of sociale kenmerken (E/S kenmerken)

Had dit financiële product een duurzamebeleggingsdoelstelling?

☐ Dit product heeft de volgende duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling gedaan: ____%

in ☐ economische activiteiten die volgens de EU-toxonomie als ecologisch duurzaam gelden

☒ in ☐ economische activiteiten volgens de EU-taxonomie niet als ecologisch duurzaam gelden

☐ Dit product heeft de volgende duurzame beleggingen met een sociale doelstelling gedaan: ____%

☒ ☐ ☒ Nee

☐ Het product **promootte ecologische/sociale (E/S) kenmerken**. Hoewel duurzaam beleggen niet het doel ervan was, had het een minimum van -- duurzame beleggingen

met ☐ een ecologische doelstelling in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie als ecologisch duurzaam gelden

met ☐ een ecologische doelstelling in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie niet als ecologisch duurzaam gelden

met ☐ een sociale doelstelling

☒ Het product promootte E/S-kenmerken, maar heeft niet duurzaam belegd.

Duurzaamheidsindicatoren meten hoe ecologische of sociale kenmerken die het financiële product promoot, worden verwezenlijkt.

In hoeverre is voldaan aan de ecologische en/of sociale kenmerken die dit financiële product promoot?

Het pensioenfonds promoot ecologische en sociale kenmerken, zoals beschreven in Artikel 8 SFDR. Dit doen we via ons maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB)-beleid. Binnen dit beleid stellen we de volgende thema's, dan wel duurzaamheidskenmerken, centraal:

- **Klimaatverandering:** ondernemingen en landen die oplossingen bieden of risico's lopen in relatie tot klimaatverandering of kansen benutten als gevolg van klimaatverandering;
- **Mensenrechten:** ondernemingen die mensenrechtenprincipes van Global Compact & OESO-richtlijnen schenden;

- **Arbeidsnormen:** ondernemingen die arbeidsnormenprincipes van Global Compact & OESO-richtlijnen schenden;
- **Milieu:** ondernemingen die milieunormen van Global Compact & OESO-richtlijnen schenden;
- **Anti-corruptie:** ondernemingen die anti-corruptienormen van Global Compact & OESO-richtlijnen schenden.

Hoe hebben de duurzaamheidsindicatoren gepresteerd?

We meten de verwezenlijking van deze duurzaamheidskenmerken op basis van volgende duurzaamheidsindicatoren te gebruiken.

Ten aanzien van de thema's mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anti-corrupctie screenen de portefeuille op het aantal bedrijven dat:

- 1) zich schuldig maakt aan schending van internationale normen waaronder het VN Global Compact, de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen en de Un Guiding Principles on Business & Human Rights (PAI 10)
- 2) betrokken is bij de productie van controversiele wapens (PAI 14).

Daarnaast meten en monitoren we ten aanzien van het thema klimaat:

- 3) de koolstofvoetafdruk van de beleggingen in ondernemingen (PAI 2);

Om een integraal beeld te krijgen van de ESG -risico's waar het pensioenfonds aan is blootgesteld via onze beleggingen monitoren wij ook:

- 4) de ondernemings ESG-risicoscore van de portefeuille.

<i>Indicator</i>	<i>Waarde 2023</i>	<i>Meetgrootheid</i>
PAI 2 - Koolstofvoetafdruk	93	Dit zijn de CO ₂ -emissies van de ondernemingen voor het deel waar het pensioenfonds in belegd is, in tonnen per 1 mln belegd vermogen.
PAI 10 - schendingen van de beginselen van het VN Global Compact of van de richtsnoeren voor multinationale ondernemingen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en ontwikkeling (OESO)	0,2%	Aandeel beleggingen in ondernemingen die betrokken zijn geweest bij schendingen van de beginselen van het VN Global Compact of van de OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen.
PAI 14 - Blootstelling aan controversiële wapens (antipersoonsmijnen, clustermunities, chemische wapens en biologische wapens)	0,1%	Aandeel beleggingen in ondernemingen die zijn betrokken bij productie of verkoop van controversiële wapens.

Ondernemings ESG-risicoscore van de Portefeuille	18,3	Dit is het gemiddelde ESG-risicoscore van de portefeuille, berekend op basis van de Sustainalytics ESG-risicoscore per onderneming. Deze score geeft een indicatie van de financieel materiële risico's op basis van onder andere de activiteiten van een bedrijf en in hoeverre deze risico's beheerd worden.
---	-------------	--

...en in vergelijking tot voorafgaande perioden?

Niet van toepassing. Dit betreft de eerste periodieke informatieverschopping van het pensioenfonds.

Wat waren de doelstellingen van de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan en hoe droeg de duurzame belegging bij tot die doelstellingen?

N.v.t.. Het pensioenfonds heeft gedurende de rapportageperiode geen duurzame beleggingen nagestreefd

Hoe hebben de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan geen ernstige afbreuk gedaan aan ecologische of sociale duurzame beleggingsdoelstellingen?

Hoe is rekening gehouden met de indicatoren voor ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?

N.v.t.. Het pensioenfonds heeft gedurende de rapportageperiode geen duurzame beleggingen nagestreefd

Waren duurzame beleggingen afgestemd op de OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen en de leidende beginselen van de VN inzake bedrijfsleven en mensenrechten? Details:

N.v.t.. Het pensioenfonds heeft gedurende de rapportageperiode geen duurzame beleggingen nagestreefd

Hoe is in dit financiële product rekening gehouden met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?

We hebben bij de beleggingen rekening gehouden met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren, door de portefeuille te screenen op het aantal bedrijven dat zich schuldig maakt aan schending van internationale normen (PAI 10) en het aantal bedrijven dat betrokken is bij de productie van controversiële wapens (PAI 14). Bij de selectie en monitoring van onze vermogensbeheerders en beleggingsfondsen wordt tevens beoordeeld in welke mate hier rekening mee wordt gehouden. Daarnaast meten we de koolstofvoetafdruk van de beleggingen in ondernemingen (PAI 2).

De belangrijkste ongunstige effecten zijn de belangrijkste negatieve effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren die verband houden met ecologische en sociale thema's en arbeidsomstandigheden, eerbiediging van de mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping.

Wat waren de grootste beleggingen van dit financiële product?

De lijst bevat de beleggingen die het grootste aandeel beleggingen van het financiële product vormen tijdens de referentieperiode, te weten: van 1 januari 2023 tot 31 december 2023

Grootste beleggingen	Sector	%	Land
Government of France	PUBLIC ADMINISTRATION & DEFENCE COMPULSORY SOCIAL	4,7	FR
Government of Germany	PUBLIC ADMINISTRATION & DEFENCE COMPULSORY SOCIAL	4,2	DE
Government of the Netherlands	PUBLIC ADMINISTRATION & DEFENCE COMPULSORY SOCIAL	3,8	NI
Microsoft Corp.	INFORMATION AND COMMUNICATION	1,7	US
Government of Austria	PUBLIC ADMINISTRATION & DEFENCE COMPULSORY SOCIAL	1,1	AU
Government of Belgium	PUBLIC ADMINISTRATION & DEFENCE COMPULSORY SOCIAL	1,0	BE
Crédit Agricole SA	FINANCIAL AND INSURANCE ACTIVITIES	0,9	FR
Apple, Inc.	MANUFACTURING	0,9	US
European Union	ACTIVITIES OF EXTRATERRITORIAL ORGANISATIONS AND BODIES	0,8	BE
NVIDIA Corp.	MANUFACTURING	0,8	US
Banque Fédérative du Crédit Mutuel SA	FINANCIAL AND INSURANCE ACTIVITIES	0,8	FR
BPCE SA	FINANCIAL AND INSURANCE ACTIVITIES	0,6	FR
Schneider Electric SE	MANUFACTURING	0,6	US

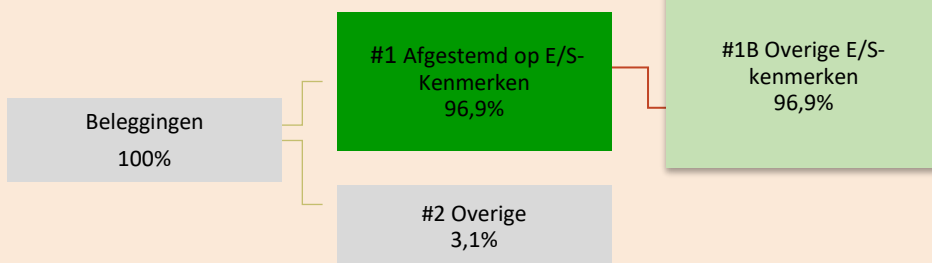
International Bank for Reconstruction & Development	ACTIVITIES OF EXTRATERRITORIAL ORGANISATIONS AND BODIES	0,6	US
Zoetis, Inc.	MANUFACTURING	0,6	US

Wat was het aandeel duurzaamheidsgerelateerde beleggingen?

Hoe zag de activa-allocatie eruit?

De activa allocatie per eind 2023, is onderstaand weergegeven.

##1 Afgestemd op E/S-kenmerken omvat de beleggingen van het gebruikte financiële product om te voldoen aan de ecologische of sociale kenmerken die het financiële product promoot.

#2 Overige omvat de overige beleggingen van het financiële product die niet zijn afgestemd op de ecologische of sociale kenmerken en die evenmin als duurzame belegging kwalificeren.

De categorie **#1 Afgestemd op E/S-kenmerken** omvat:

- Subcategorie **#1A Duurzaam** omvat duurzame beleggingen met ecologische of sociale doelstellingen.
- Subcategorie **#1B Overige E/S-kenmerken** omvat beleggingen die zijn afgestemd op de ecologische of sociale kenmerken die niet als duurzame belegging kwalificeren.

In welke economische sectoren werd belegd?

Sector	Activa %
Other	33,27
PUBLIC ADMINISTRATION & DEFENCE COMPULSORY SOCIAL	14,66
MANUFACTURING	13,91
FINANCIAL AND INSURANCE ACTIVITIES	12,98
REAL ESTATE ACTIVITIES	9,26
INFORMATION AND COMMUNICATION	7,40
WHOLESALE & RETAIL TRADE & REPAIR OF MOTOR VEHICLES	2,14
ELECTRICITY, GAS, STEAM AND AIR CONDITIONING SUPPLY	1,38
ACTIVITIES OF EXTRATERRITORIAL ORGANISATIONS AND BODIES	1,22
ADMINISTRATIVE AND SUPPORT SERVICE ACTIVITIES	1,19
TRANSPORTATION AND STORAGE	1,00
PROFESSIONAL, SCIENTIFIC AND TECHNICAL ACTIVITIES	0,55
MINING AND QUARRYING	0,34
CONSTRUCTION	0,28
HUMAN HEALTH AND SOCIAL WORK ACTIVITIES	0,21
ACCOMMODATION AND FOOD SERVICE ACTIVITIES	0,13
ARTS, ENTERTAINMENT AND RECREATION	0,04
WATER SUPPLY; SEWERAGE, WASTE MANAGEMENT & REMED	0,03
EDUCATION	0,01
OTHER SERVICE ACTIVITIES	0,01
AGRICULTURE, FORESTRY AND FISHING	0,00

In hoeverre waren de duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling afgestemd op de EU-taxonomie

Op de taxonomie afgestemde activiteiten worden uitgedrukt als aandeel van:

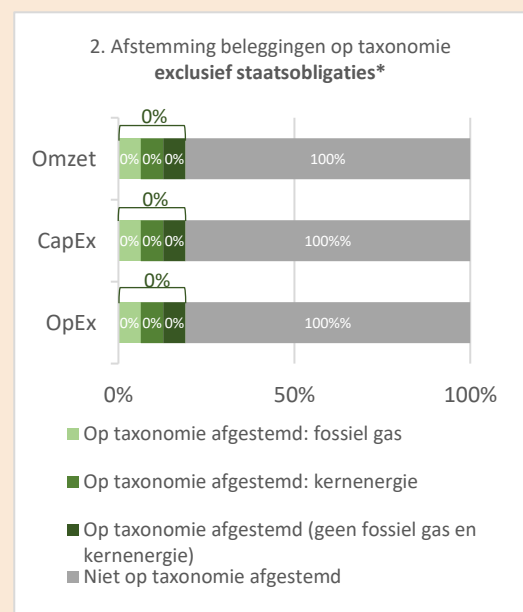
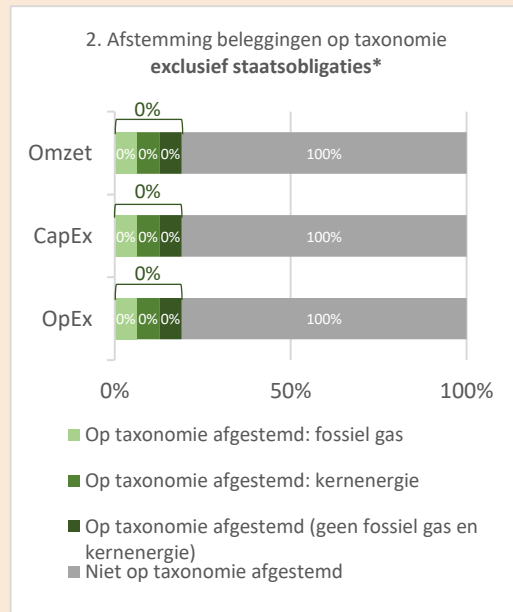
- de **omzet** die het aandeel van de opbrengsten uit groene activiteiten van onderneming waarin is belegd, weergeeft;
- de **kapitaaluitgaven** (CapEx) die laten zien welke groene beleggingen worden gedaan door de ondernemingen waarin is belegd, bv. voor een transitie naar een groene economie;
- de **operationele uitgaven** (OpEx) die de groene operationele activiteiten van ondernemingen waarin is belegd, weergeven..

Het pensioenfonds heeft zich gedurende de referentieperiode niet gecommitteerd om te beleggen in duurzame beleggingen met op de EU Taxonomie afgestemde milieudoelstellingen

Heeft het financiële product belegd in activiteiten in de sectoren fossiel gas en/of kernenergie die aan de EU-taxonomie voldoen?

- ☐ Ja
- ☐ In fossiel gas
- ☐ In kernenergie
- ☒ Nee

De onderstaande grafieken geven in het groen het percentage op de EU-taxonomie afgestemde beleggingen. Er is geen geschikte methode om te bepalen in hoeverre staatsobligaties* op de taxonomie zijn afgestemd. Daarom geeft het eerste diagram de mate van afstemming voor alle beleggingen van het financiële product inclusief staatsobligaties, terwijl het tweede diagram alleen voor de beleggingen van het financiële product in andere producten dan staatsobligaties aangeeft in hoeverre die op de taxonomie zijn afgestemd.

Dit diagram vertegenwoordigt x% van de totale beleggingen.

*In deze diagrammen omvatten "staatsobligaties" alle blootstellingen aan overheden.

Om te bepalen of aan de EU-taxonomie wordt voldaan, bevatten de criteria voor **fossiel gas** emissiegrenswaarden en de omschakeling naar hernieuwbare energie of koolstofarme brandstoffen tegen eind 2035. Voor **kernenergie** bevatten de criteria uitgebreide regels inzake veiligheid en afvalbeheer.

Faciliterende activiteiten maken het rechtstreeks mogelijk dat andere activiteiten een substantiële bijdrage leveren aan een ecologische doelstelling.

Transitieactiviteiten zijn activiteiten waarvoor nog geen koolstofarme alternatieven beschikbaar zijn en die onder meer broeikasgasemissieniveaus hebben die overeenkomen met de beste prestaties

Wat was het aandeel beleggingen in transitie- en faciliterende activiteiten?

N.v.t. Het pensioenfonds heeft zich gedurende de referentieperiode niet gecommitteerd om te beleggen in duurzame beleggingen met op de EU Taxonomie afgestemde milieudoelstellingen

Hoe verhiel het percentage op de EU-taxonomie afgestemde zich tot eerdere referentieperiodes

N.v.t. Het pensioenfonds heeft zich gedurende de referentieperiode niet gecommitteerd om te beleggen in duurzame beleggingen met op de EU Taxonomie afgestemde milieudoelstellingen

Wat was het aandeel duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling die niet op de EU-taxonomie waren afgestemd?

N.v.t.. Het pensioenfonds heeft gedurende de rapportageperiode geen duurzame beleggingen in de zin van SFDR nagestreefd.

Welke beleggingen zijn opgenomen in “overige”? Waarvoor waren deze bedoeld en waren ecologische of sociale minimumwaarborgen?

Voor specifieke beleggingscategorieën, waaronder private equity en aandelen opkomende landen zijn er mogelijk geen geschikte fondsoptlossingen beschikbaar met beleid gericht op duurzaamheid, die voldoen aan de criteria van het pensioenfonds. Deze categorieën zijn opgenomen met het oog op het verbeteren van het risico-/rendementsprofiel van de beleggingsportefeuille. Hiervoor zijn geen ecologische of sociale minimumwaarborgen vastgelegd.

De Private Equity portefeuille van het pensioenfonds is in afbouw. Voor aandelen uit opkomende landen wordt door het fonds gezocht naar een passende oplossing.

zijn duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling die **geen rekening houden met de criteria** voor ecologisch duurzame economische activiteiten in het kader van de Verordening (EU)

Welke maatregelen zijn er in de referentieperiode getroffen om aan de ecologische en/of sociale kenmerken te voldoen?

Om te kunnen voldoen aan de duurzaamheidskenmerken zijn gedurende de verslagperiode de volgende MVB beleidsinstrumenten ingezet:

1. Uitsluitingsbeleid.

Het pensioenfonds heeft een uitsluitingsbeleid toegepast, waarbij wordt afgedwongen dat ondernemingen en landen die onwenselijk gedrag vertonen en/of onwenselijke producten produceren worden uitgesloten van beleggingen. Hierbij hanteert het pensioenfonds de volgende criteria:

- Ondernemingen die betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens, waaronder clustermunitie, anti-persoonsmijnen, nucleaire wapens; biologische of chemische wapens en veramd uranium.
- Ondernemingen die de in de meest grove en structurele schendingscategorie vallen van Global Compact principes, OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen of de UNGPs, waaronder de navolgende thema's (mensenrechten, arbeidsnormen, milieunormen, anti-corruptie, mededinging, belasting, consumentenbelangen, wetenschap en techniek);
- Ondernemingen die onvoldoende open staan voor een structurele dialoog binnen het normatieve engagementprogramma (volgens de disengagement status van de engagement-uitvoerder);
- Onderneming die betrokken zijn bij de productie van thermische kolen mijnbouw, energieopwekken met een hoge broeikasgasintensiteit, omzet halen uit olie- of gasexploratie of verwerking (met omzetgrens van respectievelijk meer dan 10% en 50%).

Deze criteria passen wij volledig toe op de discretionaire mandaten. Ten aanzien van beleggingen in beleggingsfondsen heeft het pensioenfonds geen volledige discretie over de uitsluitingen. Het pensioenfonds heeft daarom criteria toegepast bij de selectie en evaluatie van fondsbeleggingen. Hierbij is getoetst in welke mate het door de beheerder gevoerde uitsluitingsbeleid overeenkomt met de criteria van het pensioenfonds.

2. Betrokkenheidsbeleid.

Wij hebben een betrokkenheidsbeleid gevoerd om als actief aandeelhouder ondernemingsbeleid te verduurzamen en/of partijen aan te spreken op onwenselijke praktijken. Hierbij wij gedurende de rapportageperiode gestemd op (voor onze beleggingen in de aandelemandaten), en een engagement gevoerd over, thema's die onder meer betrekking hebben op de duurzaamheidskenmerken die worden gepromoot. Hierbij wij deelgenomen aan het normatief engagement programma van onze dienstverlener Sustainalytics (via het Global Standards Engagement programma) en is er op basis van ons beleid gestemd via proxy voting dienstverlener ISS.

3. ESG-integratie.

Wij hebben duurzaamheidsaspecten geïntegreerd in de beleggingsbeslissing (ESG-integratie). ESG integratie hebben wij zelf toegepast bij evt. de besluitvorming om specifieke vermogensbeheerders wel of niet aan te stellen. Daarnaast is dit ook toepast binnen het beleggingsproces van een aantal van onze vermogensbeheerders. Met de beheerder van het aandelenmandaat in ontwikkelde landen zijn er in dit kader de volgende specifieke afspraken gemaakt:

- CO₂-emissies: de CO₂-emissies van de beleggingsportefeuille op de korte, middellange en lange termijn te koppelen aan de reductiedoelen van Parijs. Dit betekent een realisatie van een CO₂-reductie van 55% in 2030 en uiterlijk in 2050 een netto nul emissie in de beleggingsportefeuille.;
- ESG-score: ESG-scores van ondernemingen en beleggingsportefeuilles zijn een indicatie voor de wijze waarop het pensioenfonds is blootgesteld aan duurzaamheidsrisico's. Daarom geeft het pensioenfonds de aangestelde beheerder de doelstelling mee om een ESG-score van de beleggingsportefeuille te realiseren die leidt tot een 20%-30% hoger duurzaamheidsgehalte dan de brede marktindex.

Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de referentiebenchmark?

Referentiebenchmarks

zijn indices waarmee wordt gemeten of het financiële product voldoet aan de ecologische of sociale kenmerken die dat

Het pensioenfonds heeft geen referentiebenchmark aangewezen – in de zin van de SFDR-wetgeving – om te bepalen of de pensioenregeling als geheel is afgestemd op de sociale en milieukenmerken die volgens het MVB-beleid worden nagestreefd

PENSIOENFONDS
NOTARIAAT

www.pensioenfondsnotariaat.nl